

5/2009

КИТОБ ИФОРИ

Авваллари китоб ҳиди, ифори ҳақида негадир ўйла-мас эканман. Мана, замон ўзгарди, энди тақчиллик йўқ, хоҳлаган китобингни топа оласан, нашриёт ва босмахо-налар сон-саноксиз, гуриллаб ишлаб ётибди. Бу китоб-ларни ўқиш тугул санаб ҳам улгуриш қийин. Шундай бўлгани тузук, албатта. Боз устига кутубхоналар ҳам за-монавийлашиб, зарур адабиётларнинг электрон шакли-ни компьютерга солишяпти. Бу ҳам алоҳида қулайлик.

Лекин одамлардаги китобга бўлган меҳр, ҳис-туй-гулар йўқолиб боряпти. Афсус, минг афсус! Мактабда-лик чоғимизда тўрт-беш чоғли китобсеварлар мактаб кутубхонасидаги ўзбекча китобларнинг деярли ҳамма-сини ўқиб чиқишга улгурган эдик. Бу ўзига хос мусобақа эди. Китобнинг охиридаги варақлардан бирига «Бу ки-тобни 19... йил, фалон числода Фалончиев ўқиб чиқди», деб ёзиб ҳам кўярдик. У ўқиган бўлса нега мен ўқимас эканман, деб бошқа бир ўқувчи уни уйига олиб кетар ва кутубхоначи опанинг дакки-дашномию ёзғиришига қарамай у ҳам китобга «мана!» дея ўз «муҳрини» босиб кўярди. Кейин бу ҳақда жўраларига мақтаниб гапириб ҳам юрарди. Болалик эҳтироси китобдаги воқеаларнинг қизиқ-қизиқ эмаслигини ўлчаш орқали баҳолашни та-қозо этарди. Лекин, шундай бўлса-да, у ўқиларди-да. Китоблар ҳилвираб, титилиб кетарди, елимлардик, бир-икки саҳифаси йиртилса ўқитувчи, синф раҳбари ўқув-чини мулзам қилиб дакки берарди.

Эсингиздами, у пайтда китоб дегани ҳозирдай 1000-3000 эмас, керак бўлса, юз минг нусхада босиларди. Китоб муаллифлари эса авлиёдай эъзозланарди. Ҳозир китоб кам нусхада босилади ва жуда қиммат. Лекин, энг ачинарлиси — қадрсиз!

Бурунги замонда боболаримиз навоийхонлик, бедил-хонлик, фузулийхонлик, машрабхонлик қилишар экан.

Бурунгининг «ҳадяси қўй билан қўзи, эндигининг ҳадяси бир куйик кулча» деганларидек шу кеча-қундуз-да адабиёт фани чуқур ўргатиладиган Миллий Универ-ситет ёхуд Низомий номидаги Педагогика Университе-тида навоийхонлик кечаси ўтказиб кўринг-чи, неча киши ҳазрат газалларини ёд билар экан? Аммо, айтиб қўяй: ўзларининг шеърлари жамланган китобни тақдим этувчи талабалар албатта топилади. Ҳатто кўп! Айтиш ўнғайсиз бўлса ҳам, адабиётнинг ҳозирги «мода»си — шу. Билим, ўрганиш, ёдлаш билан ишимиз бўлмай қолди.

Истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш зарур.

Бу — бор гап. Аммо истеъдодсизларнинг йўлини тўсишга кучимиз етмаяпти. Нашриётларимиз 200-300 дона бўлса ҳам ёш болага «мана, китобинг чиқди, ял-тироқ муқовада, суратингни ҳам бердик, кўрдингми—рангли», дея эркалатиб жўнатиб юборишмоқда. Чунки нашрётга унинг истеъдоди эмас, пули муҳим. Ахир наш-рёт мустақил, пул топиш керак, ҳой, нима қиялган, деб қўлидан ушлагувчи йўқ.

Биз мустақиллик йилларида давлат, ҳукумат, хусу-сан муҳтарам Президентимизнинг миллий адабиётимиз-ни юксалтириш тўғрисидаги сиёсатини кўриб, билиб, ва табиийки, бу гамхўрликлар ичида яшаб юрибмиз. Юзлаб, эҳгимол минглаб бизга сир тутилган, қоронғу бурчакларда сақланиб келган диний адабиётлар чоп этилди. Мумтоз адабиётимизнинг неча вакиллари, қата-гон қурбонлари юзага чиқди. «Истиқлол фидоийлари эди», деб биз уларни ардоқлаяпмиз. Таассуфки, улар-нинг асарларини ўқимаяпмиз.

Болаликда тоғамнинг шахсий кутубхонасидаги эр-так, дoston китобларни олиб кетиб ўқир, сўнг у киши-нинг қистови билан қайтариб олиб келар эдим. Бўлмаса уришар эди. Бари бир «Лайли ва Мажнун», «Фарҳод ва Ширин» дostonларини қайтиб бермаганман. Адашма-сам, 1958 йили нашрдан чиққан. Рассом шунақа чирой-ли рангли расмлар ишлаганки, беихтиёр уларга қараб Лайли, Ширинни тасаввур қиласиз, қараб тўймайсиз.

Албатта, у пайтда ҳозиргидай ахборот оқими кўп эмасди. Китобнинг ҳам тури кўп бўлмаган. Бу — аниқ. Лекин у китобларни севмай бўлмасди. Ҳидламай бўлмас-ди. Ичидаги Лайлини Мажнунга ўхшаб севмаслик ҳам мумкин эмасди. Китоб шунга мажбур қиларди. Ажабо!

Ўша дostonларнинг бугунги наشري энг мукаммал, аввал тушириб қолдирилган ҳамд, саловат, наът, му-ножотлар тўлиқ киритилган. Лекин ёшларимиз уни ўқияптимиз, Навоийга қизиқяптимиз ёки фақат у ҳақида-ги қисқа-калта информациялар билан чекланиб қоляп-тимиз — гап шунда!

Биз ўзимизга ва фарзандларимизга мумтоз адабиёт-тимизнинг энг сара намуналарини чоп этиб, кўз-кўз қилдик.

Энди уларга меҳр кўрсатишни, меҳр билан ўқишни ҳам ўргатишимиз зарур. Ҳа, жуда зарур!

Лекин келажакни ўйларди алҳол,
Болам ўқиб одам бўлсин дерди оҳ.

Ўтди ҳаёлимдан бозорлар тинсиз,
Улар ва уларда оналар қанча.
Пештахта ортида биқиниб унсиз,
Дарс тайёрлаётган болалар қанча.

Топилган арзимас даромад билан
Бола-чақа боқар, бутлар уст-бошин.
Она юрагида орзу-истак шан,
Кўрар келажакнинг порлоқ қуёшин.

Бир ўй юрагимга солар фиғонлар:
Бу орзу-истакка заҳа етмасин.
Юртим келажаги бўлган инсонлар
Пештахта ортида қолиб кетмасин.

СИНГИЛ ЙИҒЛАЙДИ

Ҳар ким бу оламдан саодатталаб,
«Бахтим қани?!» — деган
кўнгили йиғлайди.

Бир аччиқ орзулар остонасида
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Аланга рақс этар гулханлар аро,
Чечаклар жилмаяр гулшанлар аро.
Бу ёруғ оламда кулганлар аро
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Сумбул сочларида ўрмалаган оқ,
Интиқ юрагида куйдирги бир доғ,
Саҳарлар бўғзидан отилади «оҳ»,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Тирик етимларин бағрига босиб,
Ҳаёлан гоҳ ёқиб ўзин, гоҳ осиб,
Манглайига турли қисматлар ёзиб,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

Ё Оллоҳ, тараҳҳум айла сен унга,
Қайтар уни бахтга, бахт тирик кунга,
Инсон ҳаётини солма қуюнга,
Турмуши бузилган сингил йиғлайди.

АВВАЛГИ ДЎСТАЛАРИМ

Аввалги дўстларим, мени эслабсиз,
Мени соғинибсиз, мени излабсиз.
Дебдилар: у бошқа ҳолатда бу кун,
Бундай давраларга чорламоқ нафсиз.

Тўғри, эсланмаган дўст, бу — дўст эмас,
Сиз-да ҳаёлимга ҳамиша пайваст.

Телвагезак ўтган ажиб у йиллар
Менинг ҳам қисматим йўлига пайваст.

Ҳаёти дунёда турфадир сабоқ,
Танлаш гали келди, кутдирмай узоқ.
Сизга у дунёнинг саодатидан
Бу дунё роҳати туюлди хўброқ.

Кетдингиз бирингиз қувиб амал, шаън,
Бирингизни мол-мулк чалғитди йўлдан.
Оқибат қабрнинг остонасида
Тушай, деб турибди ҳассамиз қўлдан.

БАҲОУДДИН НАҚШБАНД (Ҳикматлар асосида)

Дардимиз мунаввар ниятни берди,
Нафсимиз жунбуши уятни берди.
Хорликни танладик бу улдуғ йўлда,
Аллоҳим абадий иззатни берди.

Сенгача кимларни кўрмаган бу йўл,
Қоқилган, йиқилган кимса бунда мўл.
Шамга ўхшаб элга равшанлик бахш эт,
Ўзинг-чи, панада, қоронғуда бўл.

Пайғамбар дуоси баракотидан
Бу умматда сирдан ҳайвон бўлиши йўқ.
Нокаслар касридан, қусуротидан
Сийрати махлуқни кўрмай ўлиши йўқ.

Дилни англамаслар куйдирди ғоят,
Умидим ўлмади, орзиқиб тўздим.
Валийдек бирор дўст келса деб шояд,
Юзлаб душманларга дастурхон ёздим.

Халқ ўзи сабабчи ортда қолса гар,
Кифтида ўзлари орттирган ғамлар.

Ҳолбуки, хато йўқ Аллоҳ ишида,
Нуҳсон йўқ илоҳий файз келишида.

СОХТА ДЎСТ

Мени балки яна керак қиларсиз,
Бошланг, мен тайёрман, борайлик қайн?
Кимларга айтишим лозим қандай сўз?
Қўшай қайси сўзга қандай ҳаяжон?

Бу оламда менинг кўрган-билганим —
Балки юрагимга ортиқча бир юк.
Бу юкдан эзилиб оғрийди жоним,
Тамасиз, бегидир бирор дўстим йўқ.

Ҳурматингиз мен-ла ортсин, ўзгалар
Назарида мудом юксалинг, ўсинг.
Кимлигингни билмоқ бўлсалар агар
Донолар қизиқар, ким, дея дўстинг.

Ҳасга ёпишгандай чўкаётган зот,
Равийингизга қараб яшайман бу чоқ.
Душманлар кулади ҳолимга, ҳайҳот,
Йиғлайман мен дўстлик ҳолига узоқ.

ЎН САККИЗДАН ЎТГАН ҚИЗ

Ўн саккиздан ўтган қиз,
Дил овчисин кутган қиз.
Бировларга билдирмай,
Дардин ичга ютган қиз.

Отангинг бардошисан,
Онанинг кўз ёшисан.
Дугоналар ичра тоқ,
Туйгулар талошисан.

Чиройингни эрта-кеч
Ой билан кун талашган.
Қизлар бор — ўн саккиздан
Ўтиб бўлиб адашган.

Гадомассан — тиланган,
Навомассан — куйланган.
Келмас сени севганлар,
Севганларинг — уйланган.

Ўн саккиздан ўтган қиз,
Дардин ичга ютган қиз.

КЕЛАВЕР

Тоқатим тоқ бўлди,
Чоғ бўлмади дил.
Номинг ёд айладим,
Куйдим муттасил.
Куйсам-да, куйсам-да,
Суйдим муттасил.

Борай, деб ёзибсан, юрак ютиб, оҳ,
Ҳарна жавобимга мунтазир, муштоқ.
Келавер, дейман-да, бошқа не дейман,
Келавер, жонингдан жоним айлансин.

Ўзим ҳам чорловдим,
Унсиз чорловдим.
Ўзгага билгисиз,
Мунгсиз чорловдим.
Ўзимдан борсам-да,
Излаб бормовдим.

Мендан садоқату
Сендан марҳамат,
Бир оғиз сўзингга
Маҳтал неча қат,
Гоҳ гурур қўймасдан,
Гоҳо йигитлик,
Ҳажринг-ла қасдлашиб
Қилдим мен итлик.

КУЗГИ ЁМҒИР

Эзиб ёққан кузги ёмғирдан,
Шалвирашиб қолди дарахтлар,
Тилла барглар ерга чапланди,
Чироқ ёғдусида ярақлаб.

Кузги ёмғир, бу кузги ёмғир,
Дунёимга ёққандай бўлди.
Кузги ёмғир — севгининг сўнги,
Видолари бўлиб туюлди.

Сирқиратиб ўтди баданни,
Эсан узук-юлуқ изғирин.
Ёр кетган йўл бошида қотдим,
Ўз-ўзимдан қаттиқ ёзғириб.

Кузги ёмғир, ай, кузги ёмғир,
Тўлиб кетган эдингми шунча?!
Кўнглингни бир бўшатиш учун
Мени абгор этдингми шунча?

КУЗАТИБ ҚОЛМАСА...

Кузатиб қолмаса уйда бир киминг,
Йўлинг кўпаймади, юрсанг ҳам қанча.
Энингга чангақдай чип ёпишганча,
Вужудинг гижимлаб борар кийиминг.

Вужуд озор чекса, кўнгилда ситам,
Ҳар кимга сўник руҳ билан қарайсан.
Ҳар кимдан гарчи ҳол-аҳвол сўрайсан,
Сен ўз ҳол-аҳволинг сўрайсан шу дам.

Турли давраларга бош суқасан жим,
Далда ахтарасан ҳаётни кезиб.
Оламда гоҳ ўзни ортиқча сезиб,
Бурчак-бурчакларда ёш тўқасан жим.

Кузатиб қолмаса уйда бир киминг,
Қутиб олгучинг ҳам бўлмайди, аён.
Судралиб қайтасан уйингга томон,
Вужудинг гижимлаб борар кийиминг.

ХИЁНАТ

Сезар бир нимани, айтолмас фақат,
Эзар елкасидан гуноҳлар юки.
Бари бир фош бўлар экан хиёнат,
Бари бир садоқат енгаркан бир кун.

Дўл аралаш ёмғир ёғар бу кеча,
Шамол қуритади тинка-мадорни.
Юрак уст-устига пушаймон ичар,
Босарманни, дея ўша хуморни.

Лекин бари бекор, бари беҳуда,
Кетиб боради файз оиласидан.
Хотиржам турмушни қўмсар у жуда,
Безган ҳалол-нок эр дағдағасидан.

Гўлдай яшайверса бўлмасми, деяр,
Кўрдай яшайверса бўлмасми, деяр.
Валадизиноси тақдирин ўйлаб,
Кечикиб у энди ич-этин еяр.

КЎЗГУ

Ҳаммаси тугади, бошланмай туриб,
Сен нола чекарсан, кўзларинг ёшлаб.

Мен армон ютарман, томоғим қуриб...
Бизлар бир-бировни кетурмиз ташлаб.

Йиллар учиб ўтар кўтариб тўзон,
Хотирот кўзгуси хира тортар жим.
Буюк бир фожеа рўй берар шу он:
Сўниб борар унда қуёшдай исм.

Қолган умр кечар гамли, синоқли,
Бироқ умидворман: синмайди кўзгу.
Ёдгор буюм каби яшар ардоқли—
Юрак-юракларнинг ич-ичида у.

Ва бир кун муҳаббат ёдга тушган чоқ,
Қўлга олиб уни тинч, беихтиёр.
Ҳеч кимга билдирмай, йиғлаймиз узоқ,
Ювиб-тозалаймиз кўз ёш-ла бекор.

Хира тортган ҳислар яшнарми қайтиб?
Учиб кетган бўлар улар кўзгудан.
Исmlар қуёшдай порлаган пайтни,
Қанча ахтармайлик, топмаймиз ундан.

ЁЛҒИЗ АЁЛ

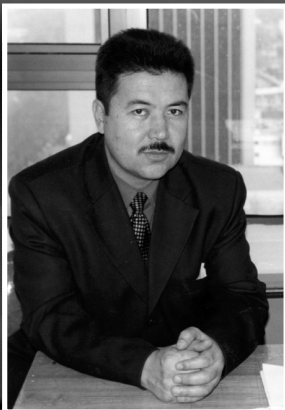
Меҳрнинг таъмини эдан чиқариб,
Дилгир ўйлар аро кездингми йиллаб?
Дунёнинг аёллик бахтидан нари,
Кетдингми гойибдан қаноат тилаб?

Қайси манзилларда кутдилар қандоқ?
Ким сени ноҳақдан-ноҳақ ранжитди?
Даф этдими сенга ташланиб ногоҳ
Хушомад ва ҳирсинг минг битта ити?

Ҳаёт эса ўзга, ҳаётинг ўзга,
Сойларга айтдингми кўранинг тушинг?
Сабаб қолдирмай, деб гийбату сўзга,
Рангпар сайладингми турши-
турмушинг?

Гарчи юрагингда тирикдир умид,
Гарчи қалб ҳар нафас тугади ҳавас,
Қирар тушиларингга ўша минг бир ит,
Ўша занжирларин узиб басма-бас.

Абдуқайюм ЙЎЛДОШ

ҲАЁТ АФСУНЛАРИ

Ҳикоялар

ЖАВОБИ БОР...

Каримжон кабинети ўртасида уёқдан-буёққа бориб келаркан, стол ёнидаги курсида ўзига ўқрайиб тикилиб турган Наримонга аллақандай норозилик аралаш ўтинч билан қараб-қараб қўярди.

Агар жаҳлдан бўзариб кетган Наримон сал синчковлик билан разм солганида эди, эҳтимолки тоғасининг нигоҳидаги ботиний илтижони ҳам пайқаб олган бўларди.

Аммо жиян бир нарсани сезадиган, ҳис қиладиган аҳволда эмасди. У аллақачон тоғасининг бу ишдан ўзини олиб қочаётгани сабабини тахмин қилган ва ўз нуқтаи назарига — гарчанд у хато бўлса ҳам — маҳкам ёпишиб оладиган ўжар йигит сифатида муайян хулосага ҳам келиб қўйган, шу боисдан кабинет эгасига очиқ-ошқора тарздаги важоҳатли беписандлик билан муносабатда бўлишга интиларди.

— Тушун, ахир, жиян, — деди ниҳоят Каримжон куйиниб. — Мен одам ўлдириш учун эмас, одамнинг жонини сақлаб қолиш учун танлаганман бу касбни. Касбим этикаси шунга талаб қилади. Қасам ичганман...

Наримон лабларини асабий қимтиган кўйи тоғасинининг гапини бўлди:

— Биров сиздан одам ўлдир, киллерлик қил деб сўра-яптими, тоға? Нега боядан бери бунча ваҳима қиласиз?

Каримжон юраётган жойида таққа тўхтади ва жиянига қақчайиб қаради:

— Бунинг одам ўлдиришдан нима фарқи бор? Аслини олганда бу... катта одамни ўлдиришдан ҳам баттар. Катта одам-ку, ўзини ҳимоя қилади. Ҳеч бўлмаса дунёга келиб, шунча йил яшаган, ўздан бир из қолдирган бўлади, деб ўзингни юпатарсан. Бу-чи? — Шундай дея тоға стол устида турган қоғозга ишора қилди: — Буни ким ҳимоя қилади? Ўзини ўзи ҳимоя қилолмас экан деб... Увол-ку, увол...

Томоғига муштдай бир нима келиб тикилгандай, ортиқ гапиролмай қолган жарроҳ бир муддат сукут сақлаб турди-да, энди илтимос оҳангида гапиришга ўтди:

— Бу йўлдан қайт, жиян... Келингам тушунтир... Ҳозир кўзларингга катта муаммо бўлиб кўринаётган

ташвишлар туғиладиган зурёдинг олдида аслида бир пулга қиммат нарсалар эканлигини кейин биласан. Аммо унда кеч бўлади...

— Кўрқитманг, тоға, — яна ўқрайди Наримон. — Ёш бола эмасман...

Каримжон огир уф тортиди.

— Ҳа, ёш бола эмассан. Ёш бола бўлганингда бунақа бемазагарчилик қилиб юрмасдинг...

Наримон жаҳлдан бўғриққанча, шартта ўрнидан туриб кетди.

— Бўлди-да, энди, тоға. Лекция ўқимаган бир сиз қолувдингиз!.. Шунга билиб қўйинг, биз ҳам ҳамма томонни ўйлаб, мулоҳаза қилиб, кейин шу қарорга келганмиз.

Жарроҳ мийиғида илжайди:

— Ҳали бир-биримизни яхши кўраимиз ҳам дерсан.

Наримон мағрур кўкрак керди:

— Албатта-да. У мени деса ўлиб қолади...

Каримжон яна куйиб-пишиб гапиришга ўтди:

— Мен бу воқеадан кейин мана шу муҳаббат нафратга айланиб қолмасин дейман, жиян. Майли, келин сени деб ўлишга тайёр турсин. Лекин иккаловинг биргалашиб ўзларинг вужудга келтирган норасиданинг қотилига айланиб қолманглар-да. Кейинчалик бунинг азоби, изтиробни ҳар қандай муҳаббатни ювиб кетиши мумкин. Ҳатто эҳтиросни ҳам...

— Менга қаранг, — Наримон столдаги қоғозларга қўл чўзди. — Очигини айтинг, қилмайсизми бу ишни?

Каримжон кескин бош чайқади.

— Нафақат қилмайман, балки сизларга ҳам бу қарорларингдан қайтишни маслаҳат бераман. Кўрқманглар, керак бўлса ҳар иккаларингнинг ота-оналаринг билан гаплашаман, керак бўлса ўзим совчиликка бораман. Ишқилиб, ҳомила омон қолиши учун нима қилиш керак бўлса, шунга қиламан...

— Нега тушунмайсиз, тоға, — жигибийрони чиқди Наримоннинг. — Бу ахир... нима дейди, ҳалиги... нежелательнўй, яъни ҳозирча керак бўлмаган бола. Биз ҳали ўқишни битиришимиз керак, диплом олишимиз керак. Мен тузукроқ жойга ишга кириб, оёққа туриб олишим

керак. Иккинчи курсдан эр-хотин бўлиб олсак, қачон ўқиймиз, қачон... ҳалиги... нимаиди... қачон камолга етамиз, тоға?

Каримжон жиянига ачиниб қаради:

— Буни аввал ўйлаш керак эди. Раз бўлар иш бўлди-ми, энди бу ёғи рисоладагидай, ҳеч қанақанги қотилликсиз кечишини ўйлаш керак. Унутма, сен отасан, келин эса она. Ҳомила — иккалангнинг зурёдинг...

Наримон “дод” деб юборишдан ўзини базўр тийиб турган одамдек тишларини тишларига қаттиқ босди.

— Бўлди, тоға, бўлди. Агар қонун йўл берса иккаламизни отгириб юбориб, болани асраб қоладиганга ўхшайсиз.

Жарроҳ маъюс қулимсиради:

— Мен учалангизнинг ҳам соғ-саломат, бахтиёр ҳаёт кечиришларингиз тарафдориман.

— Нега тушунмайсиз-а, тоға! Ахир ўзларингизда ҳам “Оилани режалаштириш” деган гаплар бор-ку. Ўзларингиз ҳам аёлларга кетма-кет туғиб ташлайвермасликни маслаҳат берасизлар, маслаҳат бериш ҳам гапми, баъзида талаб ҳам қиласизлар.

Каримжон жиянига ачиниб қаради:

— Ҳа, бу соҳада кўп нарсаларни билар экансан. Лекин оилани режалаштириш дегани ҳали тўйи бўлмаган қизнинг биринчи ҳомиласини олиб ташлаш дегани эмас. Чунки биринчи боласини олдириб ташлаган аёлда кейин бола пайдо бўлиши қийин...

— Бекор гап! — яна ўз билганидан қолмади Наримон. — Мен газетادا ўн саккиз марта аборт қилдирган хотин ҳақида ўқиганман.

— Газета ёзаверади-да, — луқма ташлади жарроҳ.

— Дўхтирлар ўзи ваҳимачи бўлади, — бўш келмади Наримон ҳам. — Фақат ёмон томонни ҳисобга олишади.

— Бу ҳар эҳтимолга қарши...

— Ҳа, яшанг! — мамнун илжайди Наримон. — Бу ҳар эҳтимолга қарши, холос. Асида эса бир марта аборт қилгандан кейин ҳам бола пайдо бўлавераркан...

Бош солинтирганча нималарнидан ўйлаб, гуссага чўкиб ўтирган Каримжон тўсатдан устидан муздек сув сепиб юборилгандек ҳушёр тортиди ва жиянига ялт этиб қаради.

— Сен... сен буни қаердан биласан?

Қизиқ устида ортиқча гап айтиб юборганини англаган Наримон эсанкираб қолди.

Жарроҳ унга ўқдай нигоҳини тикди.

— Демак... демак аввал ҳам бўлган...

Наримон ноилож тан олди:

— Шунақа бўп қолганди, тоға...

— Унда ким?..

Саволнинг давоми айтилмаса-да, унинг мазмунини тушунган Наримон ўнғайсизланиб жавоб қайтарди:

— Ҳа, биттаси... гинеколог...

— Бизданми? — шошиб сўради Каримжон.

Наримон кўзларини олиб қочди.

— Йўқ, тоға, бошқа балнисадан. Роддомдан...

— Ҳа... Бизда бунақанги аҳмоқлар йўқ!.. Бу қачон бўлганди?

— Ҳа, энди... — чайналиб қолди Наримон.

— Қачон деяпман?

— Шу... саккиз ойча бўлиб қолди-ёв...

— Менга қара, жиян, — шоша-пиша, ҳаттоки ҳовлиқиб гапира бошлади Каримжон жарроҳ. — Худо сизларни қўлабди, яна фарзанд берибди. Энди келинни тиг тагига ётқизма. Бир умр пушаймон бўлиб ўтасан...

— Энди, тоға... — довдираб қолган Наримон чўкаётган одам хасга ёпишган мисол иш тутди, — ўзи ўшан-

дан кейин бас қиламиз дегандик... Уч ойча бўлиб қолди... Ётоқхонада тутилган кунини қилгандик. Икковимиз... Сал маст бўлиб қолибмиз... Шунга... — жиян тоғасига иложи борица тикроқ қарашга уринди: — Болаям мастликда бўлган... Ақли заифроқ туғилиб қолмасин деган хавотирда... Ўзингиз Акромни яхши биласиз...

— Бу... бу... — нафратдан кўзларига қон тўлган Каримжон жарроҳ жиянининг устига бостириб келди. — Бу энди баҳонадан бошқа нарса эмас... Қилар ишни қилиб қўйгандан кейин... Кўнгизга арпа баҳонада-да... Укангниям бу ерга қўшма... Унинг ақли заиф тутилганлигига ароқ сабаб бўлмаган.

— Энам ўша пайтлари отамни кўп ичарди, деб айтганди... — ўзини оқлашга уринди Наримон минғирлаб.

— Мен сенга айтаяпман, — таъкидлаб гапирди Каримжон ҳамон газабдан қалт-қалт титраганча. — Укангнинг ақли заифлигига ароқни сабаб қилиб кўрсатма... — Шундан кейин жарроҳ стол устида турган қоғозларни Наримоннинг қўли тагидан тортиб олди-да, қалт-қалт титраган кўйи шоша-пиша уларга қараб чиқди, ультра-товушли ташхис хулосасини эса кўзларига яқин келтириб, диққат билан ўқиди. — Сен бола уч ой бўлмади деб менинг бошимни қотирасан. Мана, УЗИ ёзиб қўйибди-ку ўн беш ҳафталик деб. Бўлди! Тамом! — Каримжон жаҳл билан ўнг қўлини юқорига кўтарди. — Уч ойликдан ошган болани аборт қилиб, онасини ярим қон қилиб қўядиган аҳмоқ дўхтир йўқ! Бўлмайдиям! Келинга ҳаммасини яхшилаб тушунтир! Ўйламасдан иш қилмасин! Айтдим-ку, ҳаммасини ўзим тўғрилайман деб!.. Катта тўй қиламиз!..

Наримон энди нафрат аралаш ачиниш билан Каримжон жарроҳга қаради:

— Сизни қариндошим, мени тушунар деб келгандим. Адашган эканман, тоға...

Бунга жавобан жарроҳ қоғозларни Наримоннинг бурни тагига олиб келди.

— Мана, жиянбой, оқ қоғозга қора ҳарфларда ҳомила ўн беш ҳафталик деб ёзиб қўйилибди. Бу сафар кечикдинг, жиян... Бекорга дўхтирларнинг бошини қотириб юрма-да, тўй тайёргарлини кўравер. Айтган кунинг уйингга бораман...

Наримоннинг бурун катаклари керилди, кўзларидега газаб ўти ёлқинланди.

— Сиз китобларингизни ўқиб юраверинг, тоға. Агрофга қаранг! Замондан орқада қолиб кетгансиз! Ўн беш ҳафталик деб ваҳима қиласиз! Менга деса йигирма ҳафталик бўлмайдими! Олдирамаз дедимми, олдирамаз! Сизга қолса, болани туғдириб, мени унга энага қилиб қўйсангиз!.. Агрофга қаранг, тоға! Қўйинг китобларингизни!.. Сизни бекорга ёмон кўришмас экан. Ўзи бўларингиз бўлиб қўйган экан. Ростданам ишдан бошқа нарсани билмас экансиз... Уялмасдан бизда бунақанги аҳмоқлар йўқ, деб мақтаниб қўясиз. Ростини айтсам, ўтган сафар худди шу балнисангиздан биттаси пулини қуртдек санаб олгач, қилиб ташлаганди абортни. Бу гал пул бегона бўлмасин дегандим. Ҳозир коридорга чиқиб, ўша сиз “аҳмоқ” деган врачлардан биттасини топаман-да, келишаман-қўяман. Пулини олгандан кейин қилмай ҳам кўрсин-чи. Наридан борса “Вақтидан ўтиб кетибди” деб сал кўпроқ олар. — Шу ерга келганда Наримон нафрат билан пишқирди. — Худди ўтган сафаргидай... Тилларинг бирми дейман-да...

Ўз қулоқларига ишонмаётгандай жиянига бақрайиб қараб қолган Каримжон ахийри қоғозларни шоша-пиша стол устига қўйди-да, стол тақвими ёнида ётган ручкани қўлига олди.

— Айт, айт, ким экан у мараз? Исмни биларсан ҳеч бўлмаса... Мен уни ишдан ҳайдаттирмаман!..

Наримон энди голибона тиржайди:

— Айтдим ҳам дейлик, ҳайдаттирдингиз ҳам дейлик. Шу билан нима ўзгаради? Ҳамманинг кўзига ёмон кўринганингиз қолади-да. Эртага эса Али дўхтирнинг ўрнига Вали дўхтир келади. Бўлди. Тамом-вассалом!

— Айт деяпман! — ўшқирди Каримжон жарроҳ. — Гинекологмиди, хирургмиди?..

— Одам эди! — шартга тоғасининг гапини кесди Наримон. — Одамнинг дардини тушунадиган, баҳонада уч-тўрт сўм ишлаб олишдан ҳам қочмайдиган одам эди!.. Сизга ўхшаб “Ўзиям емас, бировгаям бермас” бўлиб ўтирмайдиган!..

Сўнгги жумлаги очиқ-ошкор заҳарли оҳанг Каримжон жарроҳнинг миясига ўқ каби санчилди ва у беихтиёр довдираб, бир неча лаҳзага ўз устидан назоратни йўқотгандай бўлди. Бундан фойдаланган Наримон яна стол устига ташланган қоғозларни тезликда йиғиштириб олди-да, шундай тезликда эшик томон юраркан, остонага етган маҳал ортига ўтирилди ва қаҳр-ғазаб аралашган мазах оҳангида хитоб қилди:

— Аввал ўзингиз ҳеч бўлмаса битта бола ясаб, туғдириб кўринг, тоға. Кейин оғзингизни тўлдириб гапирсангиз ярашади. Увол эмиш! Сиз уволни билиб қолдингизми энди? Сочингиз оқаргандаям битта хотин ололмай ўтаётганингизнинг ўзи увол эмасми... Э, сиздай ўқимишли тоғадан ўргилдим!..

Ҳа, бу жиян томонидан берилган даҳшатли зарба бўлди.

Бирдан ранги қорайиб кетган, миясида лўқиллаган оғриқ пайдо бўлган Каримжон аввалига нимадир дея эътироз билдирмоққа чоғлангандай оғиз жуфтлади, сўнг, қуруқшаб кетган лабларини яларкан, битта сўз ҳам айтолмаслигини англади чоғи, кўзларини чирт юмиб олган кўйи дармон қочган оёқлари титраганча жойига амаллаб чўкди. Жарроҳнинг бутун вужудини қопқора тер босди. Мана шу азоб, оғриқ аро ногаҳон олис-олислардан нимадир зувиллаб, чийиллаб учиб кела бошлади. Бу товуш шу қадар шиддат билан ва тобора кучайиб яқинлашарди. Каримжон кўзларини очишга уринди. Ва худди шу аснода янада чийиллаши кучайган товуш шиддат билан келиб жарроҳнинг миясига урилди!

Каримжон даҳшат ичида “оҳ” тортиб юборди ва курсиси ёнига жонсиз тана мисоли гурсиллаб қулади.

Жарроҳ хушидан кетганди...

* * *

Хайрият, ҳамшира қиз Шоҳида бор экан. Гурсиллаган товушни эшитиб қолиб, чопиб киргану, полда хушсиз ётган дўхтирни кўриб қолган...

Оддий бемордан кўра шифокорнинг хасталиги оғирроқ кечиши чин экан. Зеро, врач вужудида, руҳиятида юз бераётган ҳар бир ўзгаришни илғаб, сезиб, ўзича баҳолаб, хулосалар чиқариб туради.

Каримжон “Стресс ҳолати, зўриқиш” каби умумийроқ ташхислар остида ҳамкасбларининг зўри билан ўзи ишлаётган шифохонада уч кунча ётиб даволанган бўлди.

— Ётмасангиз, даволанмасангиз ишга чиқшингизга рухсат бермайман! — деб туриб олди бош врачнинг ўзи. — Сиз бизга ҳали кўп керак бўласиз!

Тан олиш керак, тўққиз йилдан бери таътилга ҳам чиқмай тинмай ишлаётганлиги танасини ҳоритган эканми, Каримжон шифо баҳона анча-мунча дам олгандай

бўлди. Натижада рангсиз юзига қон югурди, ич-ичига бутган кўзларига яна ўт ёлқинлана бошлади.

Агар муолажа амаллари яна икки-уч кун давом этса, Каримжон жарроҳ бутунлай тузалиб ҳам кетган бўларди, эҳтимол.

Аммо...

Каримжон аниқ билади. Бир кишилиқ палатага ётқизилганининг учинчи куни эди.

Намозшом палла эди.

Очиқ деразадан шифохона ҳовлисига кўз ташлаб турган Каримжон жарроҳ гинекология бўлими эшиги ёнидаги ўриндиқда қачондан бери ялпайиб ўтириб олганча, ора-сира сигарета тутатиб қўяётган йигитга диққат қилди.

Зеро, йигитнинг нимасидир жарроҳга таниш туюлганди. Ҳа, ҳа, адашиши мумкин эмасди. Бу — Наримон эди.

Наҳотки...

Каримжон кўзларини йириб шу тарафга қаради.

Қоронгулик аста-секин қуюқлашиб бормоқда эди.

Шу маҳал гинекология бўлими эшиги очилди. Худди шуни кутиб тургандай, эшик тепасидаги чироқ ҳам ёнди.

Дарҳақиқат, Наримон шошмасдан, виқор билан ўрнидан турди ва эшикдан ҳамшира етовиди, оёқларини аранг босганча чиқиб келган, одмигина кийинган бир жувонни қарши олди. Бошини ерга эгиб олган жувоннинг юзи кўринмасди.

Ҳамшира қайтиб кетди.

Наримон жувонни аста белидан кучиб олди. Икковлон дарвоза томон бир-бир босиб юриб кетишди.

Жувон... аранг қадам босарди.

Каримжон жарроҳ сифатида дарҳол барисини тушунди: жувон аборт операциясидан чиқиб келмоқдайди... Инсофсизлар ҳеч бўлмаса бир кеча ётиб, дам олишга ҳам рухсат беришмабди шўрликка... Агар ҳозир қон кетсами...

Бирдан Каримжон сесканиб кетди. Илло жарроҳ жияни Наримон ўз ниятига етганини, яъни “суйган қизи”ни иккинчи бор аборт учун столга ётқизганини пайқаганди...

Мияси лўқиллаб оғриб, бутун вужуди мисдай қизиб кетган Каримжон энгашиб, бу жуфтлик ортидан нимадир демоқчи бўлди, аммо томоғидан хирқирашга ўхшаш овоз чиқди, холос...

Таранг тортилган асаблар бу сафар ҳам дош беролмади — жарроҳ шу алфозда, тобора ўзидан узоқлашиб, дарвозага яқинлашаётган жуфтлик томон қўлларини чўзган кўйи, бир оғиз ҳам сўз айтолмасдан, умуртқа поғонасида пайдо бўлган бемисл кучли оғриқ тобора юқорига ўрлаётганини ҳис қилган ҳолда хушсиз қулаб тушди...

* * *

Орадан не фурсат ўтиб, ўзига келган Каримжон жарроҳ шу алфозда, оёқларида шиппак билан аста ҳовлига чиқди, ундан кўчага.

Шифохонадан уйигача унчалик узоқ эмас, пиёда борилса ўн дақиқалик йўл.

Жарроҳ мана шу йўлни чуқур хаёл оғушида қандай босиб ўтганини билмайди.

Ниҳоят аранг иккинчи қаватга кўтарилиб, эшикни очди.

Ичкарида... уни сақичсимон қуюқ зулмат кутиб турарди.

Бўм-бўш йўлак... бўм-бўш хоналар...

Каримжоннинг юраги чидаб бўлмайдиган даражада сиқиларди. Гуё оғир, азобли бир туйғу юрагини то қоп-қора қони силқиб чиққунга қадар эзиб, қийнамоқда эди...

Ёлғизлик...

Жарроҳ тўққиз йилдан бери шу уйда ёлғиз ўзи яшайди.

Одамни ютиб юборадиган даражада хувиллаган хоналар.

Одамнинг ақлдан оздирар даражадаги ёлғизлик...

Каримжон жарроҳ ҳеч бир нарсага қоқилмасдан, тўппа-тўғри айвонга ўтди. Хайрият, деразадан қорамтир кўкда онда-сонда пайдо бўлаётган юлдузлар кўринди.

Худди шу маҳал...

Эшик оҳиста, назокат билан тақиллади.

Ҳа, ҳа, айнан назокат билан...

Жарроҳнинг юраги увишиб кетди.

Каримжон бу гал ўзига ҳар қаричига довор ёд бўлиб кетган хоналардаги нарсаларга қоқилиб-суринганча эшикка чопди.

У эшик ёнида ўзини аранг тўхтатди ва ҳарсиллаб нафас олганча, бир амаллаб садо берди:

— Ким?

Эшик ортидан қиз боланинг этни жимирлатиб юборар даражада майин, сеҳрли овози эшитилди:

— Мен...

Наҳотки...

Наҳотки У келган бўлса...

Ҳа, бу Ўша эди...

Ҳатто ҳайратланишга улгуролмаган Каримжон жарроҳ шоша-пиша эшикни очди.

Гарчанд йўлак қоронғи бўлса-да, жарроҳ эшик олдидан бош эгиб турган қизнинг уялаётганлигини, ҳаттоки лабларини қимтиб олганини, юзи эса оловдай ёнаётганини кўришдан кўра кўпроқ ҳис этди...

— Марҳамат, Назокат... — беихтиёр орта тисарилди жарроҳ.

— Юринг, Каримжон ака... — оҳиста шивирлади жувон.

Шу сўзни айтгач, қиз аста ўгирилди ва зиналардан сассиз қадам ташлаганча пастга тушиб кета бошлади.

Карим жарроҳ ипсиз боғланган бандадай унинг ортидан юрди...

* * *

Воқалар тизими салгина тушунарлироқ бўлмоғи учун, йигирма йил орта қайтишимизга тўғри келади.

Ушанда Каримжон ўн беш яшар ўспирин эди.

Фасли ёз эди.

Хўжаликдан ўттиз чақиримча олиса жойлашган, кўп йиллар ҳарбий қисм жангчилари танклар билан машғулотлар ўтказгани сабабли аҳоли орасида “танкодром” номи билан машҳур уч юз гектардан ошиқроқ улкан ҳудуд ўзлаштириладиган бўлди.

Ҳарбий қисм бошқа вилоятга кўчиб кетгач, бу ерга тикилган уч-тўрт чайланинг биттасида Каримжон тенгдошлари билан истиқомат қиларди. Улар бу ерга мактаблик кийимлари ва дарсликлар учун уч-тўрт сўм пул ишлаш илинжида келишган эди. Уларнинг вазифаси ҳайдалган ерни текислаш, ўтларни чопиш, юзага чиқиб қолган темир-терсақларни териб, бир чеккага йиғиш эди.

Ўсмирларга Акмал исмли қирқларга бориб қолган, шу ёшида безорилиги учун икки марта “ўтириб чиқиш-

га” ҳам улгурган, баданига турли расмларни чизиб ташлаган зўравон баттол нақ эшакдай келадиган “Барон” лақабли кучуги билан бригадирлик қиларди. Афғидан, хўжалик раиси ҳам безори Акмалнинг узоқроқ юришини истаб шу ёқларга сургун қилганди...

Ў, бу Акмал деганларининг хурмача қилиқлари!

Акмал бригадир Олия исмли индамас хотини ва ўн тўрт яшар қизи Назокат билан “танкодром”нинг нариги чеккасидаги чайлада яшарди.

Туни билан ароқ ичиб, бўралатиб сўкиниб, уйидан гиларни ухлатмай зит титратиб чиқадиган бу ҳирсдай бақувват, бунинг устига тўрва соқол қўйиб, жундор яланғоч кўкрагинию баданидаги беҳаё расмларни намойиш қилгандай фақат майкада юрадиган, айниқса бутун юзини кесиб ўтган тиртиги янада ваҳимали кўрсатадиган дароз Акмал ака одамга тешиб юборгудек тик қараб тураверар, мабодо ўзига нисбатан бирон эътирозни эшитиб қолгудек бўлса, дарров залворли муштини ишга солиб қоларди.

Одатда, ичиб олган Акмал дароз (дарвоқе, болалар уни орқаворатдан “Ажал” деб чақирарди) тонг саҳарда, ҳали қуёш уфқда юз кўрсатмасдан келиб болаларни уйғотарди. Тўғрироғи, у болаларни уйғотиб ўтирмас, балки катта пақирда атай кўтариб келган муздай сувни уларнинг устига сепарди... Ана шундан кейин бириккита орта қолганларни Баронига “ол-киш”латиб ўтирарди.

Масхара шу билангина тугаб қолмасди. Акмал дароз эринмасдан болаларнинг ишини назорат қилиб юрар, биронтаси сал дангасалик қилиб қолса, балоқазодай унинг устига бостириб борарди-да, кўлидаги қуроли — ер ҳайдаш пайти “танкодром”дан топиб олган одам болдир суягини азот кўтарганча:

— Сени ўлдириб, шу ерга кўмиб кетаман. Орадан эллик йилдан кейин манавинга ўхшаб ҳар жой-ҳар жойдан суяқларинг чиқади! — деб бўқирарди. — Ё бўлмаса ҳозир ўлдириб, гўштингни Баронга едираман!

Шундай лаҳзалари унинг чақчайган, қон тўлган кўзларига қараб туриб ҳам Акмал дароз бу ваъдасининг устидан чиқишига ишонса бўларди.

Бригадирнинг яна бир ёмон одати бор эди: у одатда ўзига ва кучугига алоҳида қозонда, серсуяк овқат қилдирарди. Акмал дароздан қолган гўшт ва ярим қозон суяқнинг ҳузурини Барон кўрарди.

Хуллас, Акмал дароз болаларни бир ой мобайнида қулдек эзиб ишлатди...

Вазият шу даражага бориб етдики, охири болалар кучуги ҳамроҳлигидаги Акмални кўришса бас, қалтирадиган бўлиб қолишди. Уларнинг чекка-чеккадаги кўрқа-писа шивир-шивирларига қараганда, Ажал ҳатто одамхўрликдан ҳам қайтмас эмиш. Буни у қамоқхонада ўрганган эмиш...

Дарозга эса худди шу керак эди.

У баттар қутуриб кетди...

Фалакнинг гаройиб, қовушмаган ишларини қаранг! Мана шу бадбашара Акмал дароз ва умри калтак ейишда ўтаётган муштипаргина хотини Олия опанинг фарзанди Назокат... эртақлардаги пари мисоли сулув эди.

Оппоқ юз, киприклари узун-узун, чарос кўзли, силлиқ, ялтироқ сочлари тақимини ўпадиган Назокат ёввойи далага адашиб тушиб қолган атиргул ёинки энди очилиб келаётган гунча мисоли ажралиб турарди...

Аблаҳ Акмал дароз ҳатто шу қизига ҳам қўл кўтарарди.

Ў, Каримжоннинг ўзи неча маротабалаб кўрган мушфиқ қизнинг чекка-чеккада юм-юм йиглаб ўтирганларини...

Каримжон қизга чин дилдан ачинар эди.

Аммо қўлидан ачинишдан бошқа нима ҳам келарди. Акмал дароз ҳамманинг жонини олиб қўйган бўлса...

Каримжон қаторасига уч кеча шу қизни тушида кўриб чиқди. Шўрлик зор-зор йиглаб, нуқул “Кутқаринг...” деб ёлворармиш.

Каримжоннинг бўлари бўлди.

У олисдан бир неча бор кузатди: қиз мунгайибгина юрарди... Буни кўриб йигитчанинг юраги баттар ўртаниб кетди.

Каримжон Назокатни севиб қолганди...

Ўша оқшом яна қизни тушида кўрди. Лола япроғидай муниса ҳамон зор-зор йиғлар ва Каримжонга “Кутқаринг... кутқаринг...” дея илтижо қиларди...

Ўша кун Каримжоннинг қилаётган иши унчалик ёқинқирамади шекилли, Акмал дароз унинг бошида болдир суягини ўйнатганча дўқ ура кетди:

— Керак бўлса мен сенга ўхшаган Салимжон-нимжонларни бир уриб, ернинг тагига киритиб юбораман!

— Менинг отим Каримжон, Салимжон эмас... — титроқ овозда изоҳ берди йигитча.

— Нима дединг?

Кўзлари олайиб кетган дарозни жумланинг маъноси эмас, йигитчанинг гап қайтаришга журъат этганлиги кутуртириб юборди. У болдир суягини азот кўтардию, Каримжоннинг орқасига, умуртқа поғонасига куч билан туширди. Йигит “иҳ” ледию, гурсиллаб ерга йиқилди.

Қилган ишидан мамнун дароз болдир суягини ўйнатганча кучугини бошлаб чайласига қараб кетди.

Зарба ёмон бўлган экан, Каримжон бир соатга яқин ўзини билмай ётди.

Болалар чувиллаб уёққа чопишди, буёққа чопишди.

Аммо уларнинг қўлидан нима ҳам келарди.

Ниҳоят Каримжон кўзларини очди.

Кимдир чайлада қайдандир пайдо бўлиб олган “аптечка”дан битта термометр топиб келган экан, ўшани дарров йигитчанинг қўлтиғига қўйишди.

Ишқилиб, Каримжон бир амаллаб ўзига келди.

У қўлтиғида муздайгина бўлиб турган термометрни олиб, унга ҳайрон бўлиб қараб турди-да, сўнг чўнтагига солиб қўйди.

Барибир шу кун у ишлай олмади. Сал ҳаракат қилса бас, елкасида, аниқроғи умуртқа поғонасида пайдо бўлган кучли оғриқдан додлаб юборгудай бўларди.

Сас чиқармасликка уринаётган Каримжон тишлай-вериб лабларини қонатиб юборди.

Шу оқшом чайлада ухлашга ётишга маҳал ҳамхона йигитлардан бири ваҳимали тарзда шивирлади:

— Эшитишимга қараганда, Ажал ака бир марта балога тегмаган қизни зўрлаб қўйиб ҳам қамалган экан. Бу одамдан эҳтиёт бўлиш керак. Ўз кўзим билан кўрдим: ичиб олган маҳаллари қизига қарашлари жуда ёмон... Ҳайвондан фарқи йўқ бунақа одамларнинг қўлидан ҳар бало келади...

Каримжон... ўртаниб кетди.

Онг-шуурини қоплаган газаб, алам, чорасизлик туйғуларини босиб-янчган қўйи тўсатдан Каримжоннинг миясига бир фикр ўқдай ўрилди: “Ўлдираман уни!..”

Каримжон кўп китоб ўқирди. Бир асарда Гамлетнинг отаси қўлоғига симоб қўйилиб ўлдирилганини ўқиганди. Яна бир китобда Бухоро амирининг бош хотини кундошидан қизганиб, эрининг қўлоғига симоб қўйгани ҳақидаги лавҳага ҳам кўзи тушгандай бўлувди.

Охир-оқибат қалбини ҳам забт этган нафрат унга “Ўлдири! Ўлдири!” дерди. Қурол ҳам ўз-ўзидан қўлига тушиб қолганди.

Аммо бу ниятнинг қарор бўлиб шаклланишига сўнги томчи етмай турганди чамаси. Ва бу воқеа кейинги кун содир бўлди.

Болалар узоқдан бўлса ҳам кўриб туришди: кечаси билан ичиб чиққан Акмал дароз тонгга яқин қўлидан қўймайдиган болдир суягини азот кўтарганча хотинини чайласидан қувиб чиққач, зипиллаб қоцаётган шўрлик рафиқасига бир муддат тикилиб турдию, тўсатдан тўхтади-да, саллона-саллона қадам ташлаганча чайласига қайтиб кириб кетди.

Каримжоннинг юраги орқасига тортиб кетди.

Зеро, чайлада Назокатнинг ёлғиз ўзи қолганди...

Йигитчанинг қўллари мушт бўлиб тугилди, кўз олди қоронғилашди. “Ўлдираман!” дея пичирлади у ўзига ўзи...

Эртаси кун тушга Каримжон тўғри дароз Ажал оиласи истиқомат қиладиган чайла томон юрди.

Одатдагидек, чайла ёнидаги қозонда бригадир ва унинг сеvimли кучаги Барон учун алоҳида қозонда сергўшт шўрва тайёрланаётганди.

Каримжон узоқдан бир муддат кузатиб турди.

Афтидан, дароз ебтўймас Барони билан қайгадир айланишга кетганга ўхшайди.

Демак, чайла ичида она билан бола қолган, холос.

Шошилиш керак эди.

Наинки қўллари, оёқлари ҳам дир-дир титраётган Каримжон бир амаллаб қозон ёнига келди.

Ўчоқда ўт ёнарди. Қозонда билқ-билқ қайнаётган ёғли шўрва. Саратон офтобида атрофнинг, одамнинг жизгинаги чиқиб, мияси қайнаб ётибдию, дарознинг егани мой...

Каримжон ўзини ўзи баттар асабийлаштиришга уринган қўйи дароз ҳақида нафрат билан ўйлашга ҳаракат қилганча қозон устига энгашиди ва чўнтагидан термометрни чиқарди.

Каримжон икки-уч марта термометрнинг кумуш қопланган қўйи қисмини синдиришга уришиб кўрди, аммо бунинг эвини қилолмади.

Энди ўзидан жаҳли чиқа бошлаган йигитча қандайдир ғайри табиий тарзда термометрни қайнаб турган қозонга тикди...

Нимадир “тирс” этиб сингандай бўлди.

Каримжон термометрни кўтарди.

Дарҳақиқат, унинг қўйи қисми синган эди.

Худди шу лаҳзада, йигитча ҳали ўзидан ўзи мамнун бўлиб улгурмасидан ҳам бурун ортидан кимдир қараб турганини ҳис қилди.

Каримжон шошиб ўтирилди.

Чайладан чиқиб келган Назокат кўзларини катта-катта очганча унга ажабланиш аралаш кўрқув билан тикилиб қолган эди...

Каримжон қўлидаги қўйи қисми синган термометрни қандай қилиб шимининг чўнтагига солганини билмайди.

Қизнинг ўткир нигоҳига дош беролмаган йигитча бирдан бошини эгиб олган қўйи тенгдошлари кун тигида ишлаётган дала томон тез-тез юриб кетди...

Шу оқшом Каримжон мижжа қоқмай чиқди. Унинг кўз олдида Назокатнинг ажабланиш аралаш кўрқув акс этган нигоҳи кетмасди...

Бригадир эса...

Бир ҳафта ўтар-ўтмас бригадирнинг машқи тўсатдан пасайди: у энди камроқ юриб, кўпроқ дам оладиган

бўлди. Сўнг унинг тишлари туша бошлади... Кейин соч тўкилиши... Болалар қатори Каримжон ҳам Бароннинг туйқусдан озиб, қорни ич-ичига ботиб кетганини, овқатга қарамай ҳам қўйганини кузатиб тураркан, юрагига босиб келган ваҳима туйғусидан қутулиш учун ўзи иш билан чалғитишга жон-жаҳди билан уринарди...

Аввал Барон кетди. Бу... ўша машъум воқеадан кейин бир ойлар ўтиб содир бўлди.

Тобора дармонсизланиб бораётган бригадир суюкли кучугига кўп аза тутиб ўтирмади. Зеро энди унинг ўзи ваҳима, азоб комида қолганди...

Акмал дароз кучуги вафотидан кейин қирқ кундан кўпроқ яшади. Бу пайтга келиб далада иш тугамаган бўлса-да, таътил якунланганлиги сабабли болалар мактабга қайтишганди...

Хўжалик болаларга яхшигина пул тўлади.

Бригадирга ҳам.

Аммо... Акмал дароз энди пулга қизиқадиган, пулни кўриб қувонадиган аҳволда эмасди...

Яхшиям милсиз кўрқув ва ваҳима ичида ўтган бир неча ой ичида Каримжон бирон марта Назокат билан юзма-юз бўлмади...

Бунинг устига, эрининг вафотидан сўнг Олия хола қизини олиб тезликда ота-онасининг қишлоғига кўчиб кетди...

Бу орада Каримжон мактабни битирди. Умуртқа поғонасидаги жароҳат ҳар замонда ўзидан дарак бериб, бутун вужудини бир неча кунлар мобайнида мислсиз азобларга солса-да, йигит тишини тишига қўйиб чидар эди. Аммо... кўнгил азобига чидаш мушкул экан...

Каримжон кўп ўйланди... Кўп пушаймонлар қилди...

Аммо энди кўлидан нима ҳам келарди.

Каримжон медицина институтига ўқишга кирди. Уни имтиёзли диплом билан битиргач (зеро, энди у оромни фақат тинмай ўқиш ва ишладан оларди, токи ҳориб-чарчаб, оқшом кўрпасига қуласину ухлаб қолсин, ана шундагина ўтмиш хотиралари уни безовта қилолмайди, азобдан симиллаб турган кўксига янги пушаймон қозигини қоқолмайди), жарроҳлик билан шуғуллана бошлади. Тез орада “қўли энгил жаророҳ” деган ном орттирди.

У тинмай ишларди.

Ишга боши билан шўнғиб кетгани боисми, уйланишга ҳам фурсат топмади чоғи. Ота-онаси ёки яқинлари, қариндош-уруғлари уйланишдан гап очишса бас, нимагадир Каримжоннинг кўз олдаида ўзига шахло кўзларини катта-катта очганча ажабланиш аралаш кўрқув билан қараб турган Назокат сиймоси пайдо бўларди ва жарроҳ ҳамсуҳбатларидан асабий ўжарлик ҳамда қатъийлик билан бу мавзуда асло гап очмасликларини талаб қиларди...

Ниҳоят...

Ниҳоят Каримжон жарроҳ мутлақо кутмаганда Назокатнинг ўзи унинг хонадонига ташриф буюрди...

* * *

Бу не бахт!

Бу не саодат!

Юраги тўлиқиб кетган Каримжон жарроҳ Назокатга недир яхши гаплар айтгиси, унинг ҳол-аҳволини, турмушини сўраб-суриштиргиси келди. Аммо қизнинг индамай кетаётганини кўриб, нимагадир бунга журъат этолмади.

Назокат эса тўғри Каримжон жарроҳнинг машинаси турадиган гараж ёнига борди ва ортига ўгирилиб, сирли табассум ила жарроҳга мурожаат этди:

— Бир айланиб келайлик, Каримжон ака...

— Хўп бўлади... жуда яхши-да...

Ховлиқиб қолган жарроҳ шоша-пиша гараж эшини очди ва машинани ташқарига олиб чиқди. Назокат унинг ёнига ўтирди.

“Нексия” тун зулматини ёрган кўйи олдинга интилди.

— Қаёққа ҳайдай? — сўради Каримжон Назокат томон ўгирилиб.

Олдиндан кўз узмай кетаётган Назокат қулимсираб қўйди-да:

— Ўзимизнинг қишлоққа, — деди.

Ажабки, жарроҳ дарҳол гап қайси қишлоқ хусусида кетаётганини тушунди.

Ҳаяжондан томоғи қуруқшаб кетган Каримжон савол бермоқчи бўлиб бир неча мартаба оғиз жуфтлади, аммо ҳар гал бунга журъат этолмади. Ахийри унинг аҳволини сездн шекилли, латофат ила қулимсираб қўйган Назокат оҳиста пичирлади:

— Саволлар кейин, Каримжон ака...

Қизнинг амрига бўйсунмасликнинг иложи йўқдай эди...

Қишлоқ унчалик олисда эмасди. Нарн борса бир соатлик йўл.

Тўлиқиб кетаётган, қувончли ҳаяжондан дир-дир титраётган жарроҳ тезликни оширди.

Улар туман марказидан чапга қайрилишган маҳал йўл четига турган йўл-патрул хизмати инспектори кўчага чопиб чиқиб, қоронғида ёниб турган қизил таёғини кўтарди.

— Оббо...

Шундагина машина ҳужжатлари уйда қолганини эслаган Каримжон жарроҳнинг афти буришди. Аммо тўхтамасликнинг ҳам иложи йўқ эди.

Инспектор қайрилиш чироғини ёққанча йўл четига ўтиб тўхтаган машина ёнига ҳайдовчи томондан яқинлашди ва:

— Вилоят йўл-патрул хизмати инспектори катта сержант Набиев, — дея ўзини ҳеч бериб таништирди. — Марҳамат қилиб ҳужжатларингизни кўрсатсангиз.

Оғир уф тортиб қўйган Каримжон жарроҳ вазиятни тушунтиришга уриниб кўрмоқчи бўлиб катта сержант томон ўгирилди.

Шу маҳалгача қовоғидан қор ёғиб турган катта сержантнинг бирдан юзи ёришди:

— Э, э, Каримжон ака, ўзингизмисиз?

Сал энгил тортган жарроҳ дарров бош ирғади.

— Биронтаси оғирлашиб қолибдими дейман, жуда тез келаяпсиз? — деди катта сержант ҳамдардлик билан.

Жарроҳ ноилож яна бир бош бош ирғади.

— Унда йўлдан қолманг, — деди катта сержант шоша-пиша. — Фақат эҳтиёт бўлиб юринг. Иложи бўлса авария чироқларини ёқиб олинг. Бунақа пайти врачларга мумкин. Қайтишда эса албатта тўхтаб ўтинг. Ўзи сизга қачон чой бераман деб интиқ бўлиб юргандинг.

Шундан кейин катта сержант жарроҳнинг ўзига саволомуз боққанига жавобан изоҳ берди:

— Сиз отамни операция қилиб, ўлимдан қутқариб қолгансиз... Лекин сиз ҳозир кетаверинг. Қайтишингизда бафуржа хангома қиламиз...

— Хўп...

Дарров газни босган Каримжон жарроҳнинг хаёлига “Бу далли-гулли катта сержант Назокатга эътибор ҳам бермади-я. Худди кўрмагандек”, деган ўй келди ва беихтиёр:

— Осон қутулдик, — деб қўйди.

Бунга жавобан Назокат сирли қулимсираб қўйди.

Машина тобора қоронғуликка, зулмат кучоғига кириб борарди.

* * *

“Нексия” қишлоққа кириб келди.

Каримжон жарроҳ энди жиддий қиёфада ўтирган Назокатга ўтирилди:

— Қаёққа ҳайдай?

Қиз йўлдан кўз узмай жавоб қайтарди:

— Ўша ёққа...

Ажабки, жарроҳ бу сафар ҳам қиз қай манзилни назарда тутаётганини шу бир оғиз сўзданоқ англаб олди...

Машина собиқ “танкодром”, энди эса бир текис гўза ва буғдойлар ўсиб ётган, дов-дарахтларга бурканган далага кириб келди.

Қоронғуликда бирон нимани илгаш мушкул эди. Айниқса машина чироқлари ёруғида улкан дарахтларнинг янада катталашиб кетган соялари афсонавий девлар мисоли чайқалиб, йўлни баттар чалкаштириб ташлаётгангадек эди. Бироқ Каримжон жарроҳ... ўша воқеа юз берган жойни, чайла ўрнини адашмай топиб борди.

Ниҳоят “Нексия” тўхтади.

Икковлон машинадан тушишди.

Осмон бағрини юлдузлар бодроқдек тўлдирган. Ҳов олисда эса олтин сирға мисоли ҳилол юз кўрсатди...

Энгил кийиниб олган бўлса-да, Каримжон жарроҳ даланинг нам ҳавосини туйганига қарамасдан, совқотганини сезмади. Шундай бўлса ҳам, у хавотирланиб ҳамроҳига қаради. Ҳарир либосларга чулганган сулув Назокат диққат билан ҳов ўшал чайла ўрнига қараб турарди. Афтидан, қиз ҳам совуқни сезмаганди.

Нимагадир салқин шабада эсиб ўтгандай жарроҳнинг бадани сесканди, сўнг эса юраги увишиб кетганини туйди... Ногоҳ жарроҳ ўша, умуртқа поғонасида қолган жароҳат ўрнида яна милсиз оғриқ кўзгалиб, жисмижонига азоб бера бошлаганини ҳис этди...

— Мана бу ерда ўчоқ бор эди. Унда олов ёниб турганди... — баногоҳ шивирлаб қолди Назокат. — Қозонда овқат пиаётганди. Сиз...

Карим жарроҳ гап нима ҳақида кетаётганини дарҳол тушунди.

— Ҳа, — деди жарроҳ хўрсиниб. — Мен овқатга симоб солдим...

— Шу билан отамнинг қотилига айландингиз, — ҳамон ўчоқ жойидан кўз узмаган кўйи жиддият ила таъкидлади Назокат.

— Лекин мен... — шоша-пиша ўзини оқлашга уринди Каримжон.

Бироқ шу заҳоти бу ортиқча эканлигини ҳис қилди ва жим туриб қолди.

— У бировнинг отаси эди, — оҳиста шивирлади Назокат. — Бировнинг эри... Бировнинг қариндоши... У ҳам инсон эди...

Каримжон жарроҳнинг мижжаларига аччиқ кўз ёши қуйилди...

У ҳаммасини тушунганди... “Наҳот... наҳот ажр деганлари шу бўлса...” деган фикр ўтди жарроҳнинг вайрона қалбидан.

— Ҳа, — дея пичирлади ҳамон ўчоқ жойидан кўз узмаётган қиз, — ҳаммасининг жавоби бор... Ҳаммасининг...

Каримжон жарроҳ сўнгги бор эътироз билдирмоққа уринди:

— Ахир урушлар... қанчадан-қанча бегуноҳлар... ҳомилани олиб ташлашлар...

Назокат шивирлаб жавоб қайтарди:

— Ҳаммасининг... ҳаммасининг жавоби бор... Вақт-соати келади... Жавобдан қочиб қутулиб бўлмайди...

Каримжон жарроҳ аста тиз чўкди ва қайноқ кўз ёшларига кўмилган кўйи қизга илтижо қилди:

— Мени кечиринг...

Қиз лабларини аста қимирлатди ва:

— Бу ёғи Яратганга ҳавола, — деган жумла балки садо бўлиб қулоқларидан кирдими ёинки ҳукм янглиғ юрагига ёзилдими — буни Каримжон жарроҳ англолмай қолди...

Назокат аста-секин, сассиз қадам ташлаган кўйи машъум қотиллик юз берган жойдан узоқлашиб, қоронғулик қаърига сингиб кета бошлади.

Каримжон жарроҳ эса ҳамон тиз чўккан жойида кўз ёшларига гарқ бўлиб илтижолар қилар, кимлардандир кечирим сўрар, тавба-тазаррулар этар, аммо бир мутлоқ ҳақиқатни — Ҳукми Олийни ўзгартириб бўлмаслигини юрак-юрагидан ҳис этарди...

* * *

Тонгга яқин ўз далаларига келган деҳқонлар улкан дарахтлар бағридаги оддийгина чайла ёнида эшикларини ланг очиқ турган “Нексия” машинасини кўришди. Машинадан уч-тўрт қадам узоқда эса ўттиз-ўттиз бешларга борган, кўринишидан зиёли, аммо оёқларига шиппак илиб олган бир йигит ерни кучоқлаганча ўлиб қолганди.

Бу Каримжон жарроҳ эди...

Ажабланарли томони шунда эдики, марҳумдан қўл узатса етгулик масофада қандайдир кўҳна болдир суяги тупроққа қоришиб ётарди...

“МЕНИ СИНДИРИШДИ...”

Э, бу дунёда яхши одамлар ҳам кўп экан!

Зойир буни бошига ҳўб ғалати савдолар тушгандан сўнг билди!

Зойир ўзи азалдан шунақа эди: эркак киши кўчада кўкрагини кериб юриши керак деб ҳисобларди. Ўзиям шунга муносиб бўлишга интиларди.

Зойирнинг яна бир ақидаси бор эди: эркак киши бировга ўзини хафа қилдириб қўймаслиги лозим. Акс ҳолда ўзингга нисбатан ўзининг ҳурматингни йўқо-

тиб қўйишинг мумкин. Ўзингни ҳурмат қилмай қўйдингми, тамом, бошқаларни ҳам ҳурмат қилмай қўясан, ўз навбатида улар ҳам сени бир тийинга олмайдиган бўлишади.

Худди мана шу ҳаётий принциплари боисми, Зойир бир ерда узоқ ишлолмасди. Бўлмаса олий маълумотли инженер-механик деган номи бор.

Айниқса сўнгги иш жойи...

Ачинади-да одам.

Каттагина хўжаликка энди бош инженер бўлиб тайинлангани. Бор-йўги бир ҳафта ишлади-я, бир ҳафтагина! Ҳатто балансда мавжуд техникаларни тузук-қуруқ қабул қилиб олишгаям улгурмагани.

Ҳаммасига хўжалик раҳбарининг оғзи шалақлиги сабаб бўлди.

Бир умр амал катта-кичик амал курсиларида ўтириб келган, сурила-сурила охир эришгани шу хўжаликка раҳбарлик бўлган Эргаш ака тонг саҳарда тўнтарилган қозондай қорнини силаганча идорада ёки далада оппоқ “Нексия”сида пайдо бўлиб қоларди-да, уйқудан чап ёни билан турган одамдай дуч келган ходимни бошлаб хумордан чиқиб сўкиб олгач, гўё катта ишни уддалаган одамдай қониқиш ила уйига қайтар ва яна уйқусини келган жойидан давом эттираркан. Бундан яхши хабардор одамлар тонг саҳардан идорага келиб оларканлар ё бўлмаса далани айланиб юрарканлар. “Хўжайин” бир келиб кетганидан кейин эса енгил нафас олган ходимлар ҳам уй-уйларига тарқалиб кетишарканлар. Мабодо хўжайиннинг газабига дуч келиб қолишса, худди айбдор одамдай бош эгиб туравериш маъқул экан. Акс ҳолда... Ишқилиб, Эргаш ака ўзига гап қайтарган ёки тик гапирган одамни ёқтирмас экан, кейинчалик ҳам шу одамни то тавбасига таянтирамагунча ўзиям тинчимас, бошқаларниям тинчитмас экан...

Зойир бундай гапларни орқаворатдан эшитган, аммо унчалик эътибор бериб ўтирмаган эди. Бекор қилган экан...

Ўша куни Эргаш ака “Нексия”сидан ҳарсиллаб-пишиллаб тушиб келаётган экан. Нима иш биландир идорага келган Зойир аввал панароққа ўтмоқчи бўлди, сўнг ўзининг бу ўйи ўзига наъша қилиб, “Нимасидан чўчийман?” дегандай шахд билан илдам бориб раҳбарига салом берди.

Алик олиш нималигини билмайдиган Эргаш ака ўсиқ қошларини чимирганча бир зум янги бош инженерга чақчайиб қараб турди. Сўнг:

— Сен бола бу ерда нима қилиб юрибсан? — деди.

“Бола”, аслида эса йигирма тўққизга кирган, икки фарзанднинг отаси бўлган Зойир ноилож ҳисобот берган бўлди:

— Бир-иккита ҳужжатлар керак бўлиб қолганди. Балансни солиштириб кўрмоқчи...

Нордон нараса егандай бирдан афти буришиб кетган Эргаш ака тўсатдан бош инженерининг гапини бўлиб, ўшқира кетди:

— Конторга қараб тилингни осилтириб йўрғалайвергандан кўра орқангни бир ерга босиб ишлаб ўтирсанг ўласанми?

Зойир авваллари бир-икки кишидан раҳбарининг оғзи шалақлиги борасида эшитганди. Аммо бу қадар безбетлик...

Зойирнинг эсанкираб қолганини кўрган, буни кўрқдига йўйган Эргаш ака баттар авж қилди:

— Сенинг бир ишонганинг ҳоким бованг бўлса, менинг ишонганларим унданам катта одамлар! Фашимга тегаверсанг, бир чертаман, чиққан жойингга қайтиб бориб тушасан!..

Айниқса сўнгги жумла Зойирга оғир ботди.

Тўғри, уни бош инженерликка хокимият тавсия этган. Аммо бу жиноят эмас-ку. Қолаверса, аввал унинг “дело”сини яхшилиб ўрганиб чиқишган.

Балки бу ҳақоратларга чидаса ҳам бўларди. Бироқ “чиққан жойига қайтиб бориб тушиши” хусусидаги дўқ

Зойирнинг ҳамиятига тегди. Онаси ўлиб кетганига бир йилдан ошди. Мархуманинг арвоҳини чирқиллатишдан не наф бор?..

Бунинг устига аллақачон идора биноси деразаларидан бошларини чиқариб, буларни қизиқиш билан кузатиб турган бир-иккита раҳбарчалар олдида...

— Сал оғзингизга қараб гапиринг, раис бова, — деди Зойир иложи борича хотиржам гапиришга уриниб. Ваҳоланки, унинг юраги гурсиллаб уриб, газабдан оёқлари дир-дир титрай бошлаган эди.

Катта ишни амалга ошириб қўйган одамдай мамнунлик ила ортига ўтирилиб, машинасига қайтиб чиқмоқчи бўлаётган Эргаш ака турган жойида донг қотиб қолди. Илло, шу хўжаликка раҳбар бўлиб келганидан буён бировдан бир оғиз эътироз эшитиб улгурмаган эди.

— Нима? — деб юборди кўзлари баттар чақчайиб кетган Эргаш ака. — Тилинг чиқиб қолиптими сен боланинг?

— Соқов эмасдим, — сал зарда билан гапирди Зойир. Эргаш аканинг ўзи энди бир муддат унга гарангсиб қараб турди, сўнг оғзидан кўпик сачраб бақиришга ўтди:

— Тур, йўқол, қайтиб бу ерда қорангни кўрсатма! Қишлоқданам кўчириб юбормасам, юрган эканман мен ҳам!

Энди Зойирники ҳам тутди.

— Эргаш ака, осмон қўлингизда бўлса ташлаб юборинг! — деди жаҳл билан. — Олсангиз ишингизни оласиз-да, шунга шунча ваҳимами?!

— Оламан! — жон-жаҳди билан қичқирди раис. — Ҳаммасини оламан!

— Менга деса ишингизни пишириб емайсизми!

Зойир шу сўзларни айтди ва жаҳл билан бурилиб, кета бошлади.

Газаб зўридан тилига гап келмай қолган, юзи қисқичбақаники каби қип-қизариб кетган Эргаш ака бирикки уриниб ҳам жўяли сўкиш тополмай қолгач, охири қўлини мушт қилиб тугганча бош инженер ортидан бўқирди:

— Ҳали ўзинг тўрт оёқлаб эмаклаб келарсан олдимга!.. Ана ўшанда... Шундай қилдирмасам, отимни бошқа кўяман! Ана ўшанда кўрасан менинг кимлигимни!..

— Кўрсак кўраверамиз-да, — жаҳл билан жавоб қайтарди идорадан анча узоқлашиб улгурган Зойир.

Ҳа, ўшанда Зойир бу гапни нафрат аралаш газаб билан айтди. Аммо орадан маълум фурсат ўтгач, раис пишак дўқи қилмаганлигини, чиндан ҳам унинг қўлидан кўп ишлар келишини англади.

* * *

Шу билан Зойир қайтиб ишга бормади. Фирт бекорчи бўлиб қолмаслик учун эса даласи хўжаликнинг энг охирида жойлашган Абдуолим фермерга тракторчи бўлиб ишга кириб олди.

Орадан уч ҳафталар чамаси вақт ўтгандан сўнг Зойирнинг уйига қўшни маҳаллада турувчи Ибройим кириб келди.

Гарчанд иккалови тенгдош бўлишса-да, дум-думалоқ бўлиб семириб кетганиданми ёки тепа сочи тўкилгани учунми ёши каттароқ кўринадиган Ибройим туман марказидаги коллежни битирганлиги ҳақидаги дипломи билан бош инженер бўлибди.

Зойир Ибройимни астойдил табриклади.

Шундан кейин янги бош инженер чаккасини қашлаганча муддаога ўтди:

— Анави... приёму-передача охиригача бормаган экан, ака. Бир-иккита қоғозларга қўл қўйиб берсангиз. Ҳаммасини ипидан игнасига қадар тўғрилаб ёзиб келдим. Ҳатто болтларниям эринмасдан битталаб санадим. Раиснинг ўзиям бориб текшириб кўрди.

Ибройим қалин папкасидан бир даста қоғоз чиқариб узатди.

Раиснинг таниш имзосини кўриб, бурни жийирилган Зойир:

— Ҳаммаси жойидами? — деб сўради бир оғиз.

— Албатта-да, — қўлларини кенг ёзди Ибройим. — Келиб-келиб раисдай каттақонимиз билан тенга-тенг олишган сиздай акашонимни алдайманми?

Мақтов кимга ёқмайди дейсиз. Кейинги кунлар ичида хуфтон бўлиб юрган дилига озгина нур инган Зойир беихтиёр илжайиб қўярган: “Одамлар... ҳаммасини биллади... Яхшиям ўшанда раисга эгилиб-букилиб, хушомад қилишга ўтмаганим...” деб қўйди ўзича.

Зойирнинг жим қолганини кўрган Ибройим бунга ўзича тушунди ва чуқур нафас олгач, кўзларини катта-катта очган қўйи ишонч ва қатъият ила хитоб қилди:

— Агар алдасам эркак эмасман!..

Бу ҳаяжонли қасамни эшитган Зойир ноқулай аҳволда қолди. Ўзини виждонли бир одамни қасам ичишга мажбур этаётган ноқасдай ҳис қилди.

— Майли, майли, — деди у шоша-пиша. — Ишонаман, ишонаман...

Зойир худди шундай шошқинлик билан бир даста далолатномалару баённомалардаги ўзининг фамилияси ёзилган жойларга имзо чекиб чиқди.

— Раҳмат, — қўлини кўксига қўйди Ибройим. — Бу яхшилигингизни унутмайман.

— Сизга ишонмасам, кимга ишонаман, — деди Зойир.

— Бундан кейин ҳам бемалол ишонаверинг, — ним эгилди Ибройим. — Биз сизга заррача бўлсин гап тегадиган иш қилмаймиз. Хурматингиз бор, ака, хурматингиз. Ахир сиз кимсан Зойир акаси!

Оғзининг таноби қочиб бораётганини сезган Зойир бир амаллаб ланж-лунжини йиғиштириб олди ва:

— Ишингизга омад, — деди самимий оҳангда. — Аммо ўзингизни раисга ҳақорат қилдириб қўйманг. Бўш келсангиз, бошингизга чиқиб олади у.

— Албатта, — деди қамоли эҳтиром билан Ибройим. — Бу соҳада ўзингиз бизга ибрат бўлдингиз. Ҳақиқий эркакнинг қанақа бўлишини кўрсатиб қўйдингиз. Энди бўш келмаймиз, ака.

— Шундай бўлсин, — мамнун жилмайди Зойир.

Ибройим яна бир бор миннатдорчилик билдиргач, куюқ хайрлашганча деярли орти билан тисарилиб чиқиб кетди ҳовлидан.

Янги бош инженернинг ушбу мулозамати унчалик кўнглига ўтиришмаган бўлса-да (худди хушомад қилаётганга ўхшаб кетди), Зойир барибир ўздан ризолик туйган қўйи хонасига кириб кетаркан:

— Ибройимга ўхшаган яхши одамлар кўпайгани яхши-да, — деб қўйди.

Бироқ тез орада содир бўлган воқеалар Зойирнинг вақтидан бурун бундай хулосага келиб қаттиқ янглишганини кўрсатди.

* * *

Орадан олти ойга яқин вақт ўтди.

Қишлоқ анчагина катта бўлгани билан, нимагадир ёмон хабар жуда тез тарқалади.

Аввал “Прокуратурадан келиб, хўжалик техникасини текширишгаётганмиш”, деган миш-миш тарқалди. Сўнг бунга “Техника роса талон-тарож қилинган, арзимаган пулга сотиб юборилган экан”, деган гап-сўзлар кўшилди.

Зойир бу гапларга парво ҳам қилмай юраверди. Зеро, у бошқараётган тракторни Абдуолим фермер бундан икки-уч йил бурун хусусийлаштириб олган, ҳамма ҳужжатлари жойида эди.

Шундай кунларнинг бирида...

Кечга яқин эди.

Қувгина Абдуолим тракторчисига мийиғида илжайиб қараб турди-турди-да, сўнг гапнинг дангалига кўчди:

— Нега буйтиб жимгина юрибсиз десам, вақтида қилар ишни қилиб, из қолдирмасдангина жўнаб қоламан деган экансиз-да?

Зойир фермерга ажабланиб тикилиб қолди, сўнг очигиға кўчди:

— Тушунмадим, ука.

Фермер ёйилиб илжайди.

— Ҳамма ёқда дув-дув гап: “Зойир ака бир ҳафта бош инженер бўлиб ишлаб, хўжалик балансидаги трактор билан машиналарнинг ярмини сотиб юборибди. Агар яна бир ҳафта ишлаганида ҳеч нарса қолдирмас экан-да”, деган.

— Йўғ-э! — деб юборди Зойир беихтиёр.

— Бу ҳали ҳаммаси эмас. Раис билан ораларингиздан ола мушук ҳам асли ўша сотилган техниканинг пулини таллашиб қолиш орқасидан ҳам ўтган эмиш... Эр-гаш ака энди, дўппи тор келганда “Техникага мен модий жавобгар бўлмаганман, бош инженер бўлган”, деб туриб олган эмиш...

Тракторчисининг анграйиб қолганини кўрган фермер кулимсирашдан тўхтади ва жиддий оҳангда гапини якунлади:

— Прокуратура билан ҳазиллашманг, ака. Пулини ундириб олгани майли, қаматиб юборса юзингиз бир умр шувит бўлиб ўтасиз. Пул кетса кетсин, ака, бу ишни дарров бости-бости қилиб юборинг.

Зойир яна тушунмади:

— Қанақа ишни?

Абдуолим фермер афсус билан бош чайқалди:

— Мени аҳмоқ қилишингиз мумкин, лекин прокурорни бундай қилолмайсиз. Яхшилаб бир дўқласа, ичингиз ўтиб кетади. Ана ўшандан кейин бурнингиздан ип ўтказиб олиб, ҳар мақомга солади...

Фермер кетди.

Ҳайрон бўлиб қолган Зойирнинг кўнглига хавотирнинг қора булути бостириб кела бошлади.

У шоша-пиша қўлини мой латтага артди ва трактори рулини тўғри қишлоқ томон бураркан:

— Бир ками шу эди... — дея тўнғиллаб қўйди.

Йўқ, ҳали бу гап-сўзларнинг бариси ёлгон чиқишига ишонч аралаш умид бор эди. Тўғри, Абдуолим фермер жиддий йигит, бунинг устига акаси тенги одам билан ҳазиллашиб ўтирмайди. Аммо... аммо уни ҳам чагитган бўлишлари мумкин-ку...

* * *

Ҳали айтиб ўтганимиздай, қишлоқда ёмон гап тез тарқалади.

Шом қоронғусида уйига ҳовлиқиб кириб келган эрини хотин изиллаб йиғлаб кутиб олди. Гўё ҳозирнинг ўзида келиб, Зойирни қамоққа олиб кетишадигандек.

Буни кўриб Зойир баттар ваҳимага тушди.

Яхшиям кеч тушган, кўчада одам кам.

Зойир шипиллаб Ибройимникига йўл олди.

Ҳовлисида аллақачон сут ранг “Нексия” пайдо бўлган Ибройим чорпояда майкачан ҳолида ёнбошлаганча чой ичиб ўтирган экан.

Бош инженер собиқ ҳамкасабасини хушламайгина қарши олди, тил учиди:

— Келинг, ўтиринг, — деб қўйди.

Ибройимнинг бирдан ташвишли қиёфага кирганини кўрган Зойир отни қамчиласан, ундан бирон гап ололмаслига кўзи етган кўйи, бирдан асосий мақсадга ўта қолди:

— Қишлоқда ҳар хил гаплар юрибди... Тинчликми?

— Ҳа, энди, Зойир, биласан-ку, ҳар замонда текшир-текшир бўлиб туради, — пешонасини тириштирди Ибройим. — То проверкадан ўтиб олганингча энамизни кўрамиз.

Зойир қаршисида ўзини ташвишманд қиёфада тутишга уринаётган, аммо ялпайиб ётишидан сира ҳам “энасини кўраётганга” ўхшашмаётган ҳамсуҳбатининг нима учун бирдан ўзини “сен”лашга ўтганига, “ака” демаётганига унчалик ажабланиб ҳам ўтирмади. Зеро, Ибройимнинг совуқ қарашиданоқ вазият бундан олти ой олдинги эмаслиги сезилиб турарди.

Нимадир ўзгарган эди.

— Ишқилиб, текшириш тинч ўтаяптими? — яхши гап эшитиш илинжида мулойимлик билан сўради Зойир. Ибройим баттар пешонасини тириштирди:

— Қаёқда дейсан. Мендан олдин ишлаб кетган...лар беш-олтита трактор, иккита машинани ҳужжатларини тўғриламасдан сотиб юборган экан. Энди ўшаларни топасан деб ёқамдан олишаяпти... Моддий жавобгарлик зиммасида экан...

Товуши тобора пасайиб бораётган Ибройим охири ерга қараб олди.

Ичи музлаб кетган Зойир аранг сўрай олди:

— Ким экан у сиздан олдин ишлаб кетганлар?

Мана шундагина Ибройим бир нимага жаҳд қилгандай аста-секин бошини кўтарди ва Зойирга иложи борица қатиқ тикилишга уринди-да:

— Биттаси... ўзингиз, — деди нимагадир яна “сиз”-лашга ўтиб.

Зойир илон чаққандай жойидан сапчиб туриб кетди.

— Ҳой, жўра, — деди у асабийлашганидан ёноқларни пир-пир учиб, — озингизга қараб гапиринг. Мен бор-йўғи бир ҳафта ишга қатнаганимни, кейин раис билан келишмасдан кетиб қолганимни ҳеч ким билмасан ҳам сиз яхши биласиз-ку.

Ибройим яна ерга қараб олди-да, минғирлади:

— Мен бир кичкина одамман... Менинг ҳамма қоғозларим тўғри... Ноқонуний хусусийлаштириш, ҳужжатсиз сотиб юборишнинг бари сиз ишлаган даврда бўлган экан. Ҳужжатлар шунга айтиб турибди...

— Қанақа ҳужжатлар? — лол қотди Зойир.

— Ҳужжатлар-да... — аниқ жавобдан ўзини олиб қочди Ибройим. — Ҳаммаси прокурорда.

Зойирнинг миясига нимадир чақмоқ каби келиб урилгандай бўлди. Ҳужжатлар... Демак... демак ўшанда Ибройим алдаб, керакли ҳужжатларга имзо чекдириб олган экан-да... Ҳа, нима деган эди-я... Зойир бирдан эслади: “Агар алдасам эркак эмасман!” деб қасам ичганди.

— Ахир... — томоғига муштдай бир нима келиб тикилган Зойир “қулт” этиб ютиниб олди ва ўзининг ўзига нафратини оширадиган тарзда аянчли овозда, баайни

ёлвораётгандай оҳангга гапирди: — Ахир қасам ичгандингиз... Ҳаммаси жойида дегандингиз... Ҳаммасини ўзим санаб чиқдим дегандингиз... Сизга, қасамингизга ишонгандим... Эркаксиз, ахир...

— ...

Ибройим ерга қараб гум-гурс ўтираверди.

Ундан ортиқ гап ололмаслигини англаган Зойир индамай ҳовлидан чиқиб кетди.

* * *

Кўпдан кўп маслаҳат чиқади.

Эртаси куни уйқусиз ўтган оқшомдан сўнг ишга бўйнини эгиб, жиноятчи каби музтар қиёфада борган тракторчисига ачиниб қараб қўйган Абдуолим фермер салом-алик, ҳол-аҳвол сўрашишлардан кейин йўл-йўриқ кўрсатган бўлди:

— Агар айбингиз бўлмаса, буйтиб бошди эгиб юрвермасдан ҳаракатни қилиб қолинг, ака.

Зойир фермерга ялт этиб қаради:

— Нима қилай? Менда айб нима қилсин.

Шундан кейин Зойир фермерга бундан олти ой олдинги ва кеча кечқурунги воқеани қисқагина айтиб берди.

Фермер ажабланиб елка қисди:

— Бундай қарасам қўй оғзидан чўп олмаган одамга ўхшайсиз... Боринг, яра газакламасдан туриб керакли одамларга учрашинг, тушунтиринг, илтимос қилинг, керак бўлса қўлига уч-тўрт сўм тутқазинг. Ишқилиб, ёпиғлиқ қозон ёпиғлиғича қолсин. Бўлмаса мошин-тракторларни тўлатиб олиши-ку, бир тараф, “Моддий жавобгар эди” деб бўйнингизга тўрт-беш йилни илиб юборишдан ҳам тоймайди булар...

— Нима қил дейсиз? — жон-жаҳди билан сўради Зойир. — Тўғри прокурорнинг олдида бориб, бор гапни айтиб берсаммикан? Уям одам, тушунар. Емаган сомсага пул тўлатишмоқчи, десам. Эргаш аканинг ўч олаётганини айтиб берсам...

Фермер ўйланиб қолди, сўнг бир нарса эсига тушгандай юзи ёришди:

— Қишлоқнинг бошида турадиган Асқар акани танийсизми?

— Ҳа, қизил “Москвич”и бор.

— Ҳа. Ўша. Ўзининг қаерда ишлашини аниқ билмайман, лекин бир-иккита илтимос билан борганларга ёрдам берганини эшитганман. Асқар аканинг туққан тоғаси шу системада каттароқ одам шекилли... Ишқилиб, орган одамлари билан ош-қатиқ бўлиб юради дейишади. Бориб аввал шу кишидан маслаҳат сўранг-чи...

— Ҳозир... борайинми? Иш...

— Э, ака, ҳозир боринг-да. Бу ёқда уйингиз куяйин деб турибди-ю... Иш қочиб кетармиди... Қолганини ўзим қилиб қўяман.

Зойир оёғини қўлига олганча қишлоққа қараб чоғди.

* * *

Омади келганини қаранг. Новча, озгин, ораста кийинган, тилла гардишли кўзойнак тақиб олган Асқар ака деганлари энди уйдан чиқиб, катта кўчага бурилаётган экан.

Зойир ҳовлиқиб унинг йўлига чиқди ва қўлини кўтарди.

“Москвич” тўхтади.

Зойир шоша-пиша салом берди.

Аҳволдан, ўзини тутишидан нимадир содир бўлга-

нини тушунган Асқар ака Зойирни чеккароққа, дарахт соясига олиб ўтди-да:

— Энди гапиринг, ука, — деди кўзойнаги оша диққат билан тикилиб.

Зойир яна шоша-пиша, шу сабабли сал чала-чулпа тарзда бор гапни айтиб берди.

— Ёрдам беринг, Асқар ака, — деди у ниҳоят хансираб. — Куруқ тўхтамагга қолиб кетаяпман.

— Ўзи текширувчиларга учрадингизми? — дарҳол савол берди Асқар ака.

— Ҳозир борсамми деб тургандим... Аввал сиз билан учрашиб, маслаҳатлашийин деб...

— Ҳм-м, — дея бир муддат норозироқ тарзда ўйла-ниб қолган Асқар ака соатига қаради. Сўнг бир нимага аҳд қилгандай ишчан қиёфада деди: — Унда бундай қиламиз. Бахтингиз бор экан. Районга бораётгандим. Йўл-йўлакай прокуратурага кириб, гап нимадалигини билиб чиқаман... Балки арзимаган ишдир. Битта телефон билан битиб кетар... Йўқ, яхшиси бирга борамиз... Правангиз бор, а?

— Бор.

— Жуда яхши. Унда ҳозир уйингизга кирамиз. Правангизни оволинг. Биронтасига чой-пой ичириш керак бўлса, анави зормандадан менинг ҳам кўшилиб ичимизга тўғри келади. Бусиз иш битмайди. Шунда машинани ўзингиз ҳайдаб қайтасиз. Кейин... — Асқар ака Зойирнинг усти-бошига синовчан тикилди: — Ўзингиз ҳам сал тузукроқ кийиниб олсангиз. Билиб бўладими, бирон нозикроқ жойга бориб қоламизми? Совға-салом дегандай...

— Тушундим, тушундим, — деди жон ҳолатда Зойир.

* * *

Хуллас, Зойир шоша-пиша уйига кириб, кўчалик кийимларини кийди ва жами бойлиги — юз мингга яқин пулни чўнтагига солиб олди. Хотин буни кўрди, аммо миқ этмади. Афтидан, у ҳам бу балонинг тезроқ даф бўлишини истарди.

Бир пасда туман марказига етиб келишди.

“Москвич” туман прокуратураси жойлашган уч қаватли муҳташам бино олдига келиб тўхтади.

Зойир машинада ўтириб турадиган бўлди.

Асқар ака кўриқчиликда турган милиционерлар ёнидан худди ишхонасига кираётгандай гердаиб ўтиб кетди.

Орадан ярим соатдан сал кўпроқ вақт ўтди.

Зойирнинг ичини ит таталай бошлади.

Ниҳоят новча Асқар аканинг қораси кўринди. Қуёш тигида кўзойнагининг тилла гардиши ялтираб кетган Асқар ака шошилмай машинаси томон келарди.

Асқар ака ўз жойига ўтиргандан кейин нимагадир қовоғини солди ва оғир уф тортди.

Буни кўриб Зойирнинг ичи музлаб кетди.

— Тўртта трактор, битта “Зил”, битта “КамАЗ”... — санай кетди тўсатдан Асқар ака. — Бунча нарсани ҳазм қилишнинг ўзи бўлмайди, ҳамқишлоқ. Тиқилиб қолиш мумкин. Ростданам аралашмаганмисиз ўзи?

— Айтдим-ку борини, — зориллади Зойир.

Асқар ака яна бир муддат қошларини уйганча ўйла-ниб қолди, сўнг чўнтагидан митти қўл телефонини чиқарди-да, рақам тераркан, хушламайгина деди:

— Аммо бир аблаҳда экан делонгиз... Туяни ютса думини кўрсатмайдиганлар хилидан. Яна ҳеч нарса ол-магандай кўзингизга бақрайиб тикилиб тураверади... Қани, бир гаплашиб кўрайлик-чи. Дами баланд бўлса,

нима ҳам қилардик, зоримиз бор, зўримиз йўқ деб кўяқоламизда, а, ҳамқишлоқ?

Юраги тобора пўкиллаб бораётган Зойир:

— Бир иложини қилинг, ака, — деди Асқар акага мўлтираб қараб. Сўнг қачондан бери тилининг учидан турган жумлани базўр ситиб чиқарди: — Хизматингизни қиламиз...

— Мен ҳамқишлоқларимга хизмат айтмайман, — деди Асқар ака аллақандай улугворлик ила. Сўнг бирдан бармоғини лабига олиб бориб, “жим” ишорасини қилди-да, ўшандай улугвор оҳангда телефонга гапира бошлади: — Ассалому алайкум. Раҳимов керак эдилар... Шерзоджон... Ўзларими? Мен Асқар акангизман... Ҳа, раҳмат... Ўша куни тоғамнинг уйида сиз ҳақингизда анча яхши гаплар бўлди... Эшитиб хурсанд бўлдим... Хизмат йўқ, ука. Фақат бир яқин кишимизнинг сизга иши тушиб турган экан. Шунинг билан маслаҳатлашиб кўрайлик деб, а... Ҳа, “Гулистон” хўжалигидан... Э, қанақанги талон-тарож? Акахонимиз бузоқнинг ҳақи бор деб сизнинг сутини ичмайдиганлардан... Қолаверса, тоғам ҳам бир вазиятни ўрганиб кўр-чи, дегандай бўлувдилар... Ҳа, ҳа, собиқ главному инженер. Зойир Абдусаломов... Бизга анча яқин одам... Шунинг билан гурунглашсак, а. Қарда бўларди, бир пиёла чой устида. Холироқ жой бўлса. Менга қаранг, Шерзоджон, иш қочиб кетмайди. Борарсиз ўша бошқармангизга. Аввал бир кўришайлик. Хўп, ана, ярим соатга. “Висол” қалай? Ўтган сафар табакаси сизга маъқул бўлувди шекилли, а? Хўп, ярим соатдан кейин... Хўп...

Шундан кейин Асқар ака қўл телефонининг тугмачасини босди ва Зойир томон ўгирилди:

— Бир амаллаб кўндирдим. Борайлик, гаплашиб кўрайлик-чи.

— Раҳмат-э, ака, — деди ҳаяжондан товуши титраб кетган Зойир. — Бола-чақангизнинг ҳузурини кўринг. Хизматингизда бўлайлик...

— Яна қайтариб айтаман, — илжайди Асқар ака, — мен ҳамқишлоқларимга хизмат айтмайман. Қўлимдан келса беминнат ёрдамлашаман, қўлимдан келмаса очигини айтаман-қўяман...

Ана шундан кейин ҳам дунёда яхши одамлар йўқ деб кўринг-чи!..

* * *

“Висол” қаҳвахонаси туман марказидан хўжалик томон чиқиш йўлида экан.

Шинамгина қаҳвахонанинг ичида алоҳида хонаси бор экан. Бу ерга келавериб ўрганиб қолган шекилли, Асқар ака тўғри шу хонага кириб борди.

Официант столни турли газаклару ичимликлар билан безаб улгурар-улгурмас Шерзод дегани ҳам кириб келди. Бу хўппа семиз, юрганда оёқлари таравақайлаб, қорни эса сув тўла мешдай қулдур-қулдур овоз чиқарадиган, аммо митти кўзлари одамга тешиб юборгудай синчковлик билан қарайдиган қирқ ёшлардаги одам экан.

Кўришиб, ҳол-аҳвол сўрашганларидан кейин одатта кўра аввал учрашганлари ва танишганлари учун ичишди. Зойир пиёлага лаб текизиб қўйди, холос.

Зойир бир нарсага тан берди: бу бақалоқнинг ичи бамисоли қудуқ экан, ичган билан тўлмас экан. Унга етай деб Асқар аканинг ҳам бўлари бўлди.

Ишқилиб, биринчи овқат келгунга қадар учта шиша бўшади.

Тўртинчи шиша яримлаб қолгандан кейингина Асқар ака имо-ишорали гап қилиб ўтирмай, тўғридан-тўғри мақсадга кўча қолди:

— Шерзоджон, боя айтган қариндошимиз шу киши бўлади. Қуруқ тухматга қолиб ўтирибди. Ўзингизни қора тортиб келавардик. Бир ёрдам қиласиз энди...

Тўсатдан мутлақо ичмаган одамдай ҳушёр тортиб, ёғли лабларини сочиққа артган Шерзод ўзига мўлтираб қараб турган Зойирга синчков назар ташлади ва бирдан пихиллаб кулиб юбораркан:

— Бу акам чатоқ, — деди. — Вақтида техникани сотган, пулини қуртдек санаб олган. Энди мусичаи безозор бўлиб, орага сиздек акахонларимизни қўйиб... Яхши эмас, яхши эмас... Ёйишни билган одам беришни ҳам билиш керак...

Ранги ўчиб кетган Асқар ака Шерзодни силтаб ташлади:

— Бу унақа одам эмас деб айтдим-ку. Ё менинг гапим етарли эмасми? Жуда агар қуругига ишлагинг келмаётган бўлма, ма, ол, лекин қайтиб бу одамга тухмат қилма!

Шундай дея Асқар ака ён чўнтагидан иккита юз долларлик чиқарни ва Шерзоднинг олдига ташлади.

Хижолат тортган Зойир ўрнидан туриб кетай деди. Аммо Асқар ака уни қўл ишораси билан жойига қайтариб ўтқазиб қўяркан:

— Мен кўчада топганимни кўчада сарфлайман, — деди. — Кеча бир иш қилгандим, шунга хизмат ҳақимни эрталаб ташлаб кетишувди. Мен бу пулни барибир уйга олиб бормасдим. Сизга менинг ёрдамим бўлсин...

Энтикиб кетган Зойирнинг кўзлари жиққа ёшга тўлди. Э, бу дунёда яхши одамлар ҳам кўп экан! Мана, шулардан биттаси, эҳтимолки энг яхшиси Асқар ака қаршисида турибди!..

Шерзод пулни олди, ёруққа солиб кўргач, чўнтагига солиб қўяркан:

— Сизники табаррук, — дея яна пихиллаб кулди. — Оз бўлсаям кўп ўрнида кўрамиз-да.

— Етади, — тўнгиллади Асқар ака жиддий тарзда. — Кўпини пули борлардан оласан!

— Хўп, хўп, дедик-ку, — қўлини кўксига қўйди Шерзод. — Энди шу ҳақда бошқа гаплашмай, озроқ ароқ ичсам, озроқ овқат есам майлими, рухсат берасизми?

— Рухсат бераман, — илжайди Асқар ака.

Шерзод бечора шу рухсатни кутиб турган эканми, жон-жаҳди билан ичкиликка ва таомларга ташланди. Ўзиям бу борада Асқар акани чангида қолдириб кетди-ёв...

Орадан ярим соатча ўтиб, икитадан қовурилган жўжа ейилганидан кейин (томоғидан овқат ўтмаётган Зойир минерал сув ичиб ўтирарди, холос) Асқар ака шамоллашга чиқиб кетган маҳал худди боягидек бир қултум ичмаган одамдай бирдан ҳушёр тортган, фақат кўзлари қип-қизариб кетган Шерзод эгилиб, Зойирга шивирлади:

— Акангизнинг ҳурмати бор... Асли нархи минг эди... Майли, сизга яна бир арзимаган хизмат айтаман. Ўшани бажарсангиз бўлди...

— Жоним билан, — деди Зойир қўлини кўксига қўйиб.

Базм ярим тунгача давом этди.

Зойир олиб келган пул ҳисоб-китобга учма-уч етди...

* * *

Зойир эртаси куниёқ таниш-билишларидан қарз олди, етмаганига бир қўйини сотди, ишқилиб икки юз долларга етадиган пулни кечга ячқин Асқар аканинг уйига олиб бориб берди.

Ажаб, аввалига Асқар ака пулни олишдан қатъиян бош тортди.

— Мен ҳамқишлоқларимга хизмат айтмайман, — деди боши торс ёрилай деб тургани боис афти буришиб кетаётган Асқар ака.

— Ҳам салом бериб, ҳам товон тўлаб юрманг, Асқар ака, — деди Зойир меҳр билан. — Сизга жуда катта раҳмат...

Эртаси куни эса оппоқ “Нексия” да келган бир оқ қўйлакки, бўйинбоғ таққан йигит Шерзоднинг “арзимаган хизмати”ни айтиб кетди. Қўшни қишлоқда яшайдиган Шерзоднинг акаси яқинда бир янгигина “Зил”ни хусусийлаштириб олган экан. Ўшанинг майда-чуйда эҳтиёт қисмларини қўйиб, юрғазиб юбориш керак экан...

Зойир ҳаллослаб қўшни қишлоққа югурди. “Янгигина” машина деганларининг рамаси бор эди, холос...

Буни кўриб Зойирнинг кўзи тиниб кетди. Шерзоднинг акаси қўлини белига тираб турганини кўргандан кейин эса бу одамдан ҳеч қандай кўмак бўлмаслигини ҳам англади.

Аммо лафз ҳалол. Зойир уйдаги ягона сигирини бозорга олиб чиқиб сотди, пулига эҳтиёт қисм сотиб олиш учун уч марта бозорга чиқди.

Ишқилиб, саккиз кун деганда машина ўрнидан кўзгалди...

Бу хабарни шахсан Шерзоднинг ўзига айтиб қўйиш, ҳам бир йўла кўзига бир кўриниб қўйиш мақсадида кеч бўлса ҳам Зойир туман марказига йўл олди.

“Дамас” туман марказига кириб бораётгани маҳал йўл четидаги “Висол” қаҳвахонаси ёнида турган қизил “Москвич” Зойирга таниш туюлди.

Зойир хабарни Асқар акага айтиб қўя қолай деган ўйда “Дамас”ни тўхтатди.

Зойир аввал келиб юрган одамдек тўғри ичкарига хонага кириб бораётгани боис биров уни тўхтатиб ўтирмади.

Ўша хона.

Бирдан бостириб кириш ноқулайлиги боис Зойир қия очиқ эшик олида бир зум туриб қолди.

Худди шу маҳал ичкаридан аниқ-тиниқ янграётган овоз эшитилди.

Гапираётган Асқар ака эди. Аммо сўзлар... Сўзлар жуда-жуда таниш эди.

— Мен кўчада топганимни кўчада сарфлайман, — дерди Асқар ака. — Кеча бир иш қилгандим, шунга хизмат ҳақимни эрталаб ташлаб кетишувди. Мен бу пулни барибир уйга олиб бормасдим. Сизга менинг ёрдамим бўлсин...

Бунга жавобан Шерзоднинг пихиллаб кулгани эшитилди:

— Сизники табаррук. Оз бўлсаям кўп ўрнида кўрамиз-да.

— Етади, — тўнгиллади Асқар ака. — Кўпини пули борлардан оласан!

— Хўп, хўп, дедик-ку, — дегановози келди Шерзоднинг. — Энди шу ҳақда бошқа гаплашмай, озроқ ароқ ичсам, озроқ овқат есам майлими, рухсат берасизми?

Ҳа, буларнинг бари жуда-жуда таниш эди. Гўё...

Гўё артистлар бир саҳнани иккинчи бор ижро этишадигандай...

Зойир аста боҳини ичкарига суқди ва яқиндагина ўзи ўтирган жойда кўзларида миннатдорлик ёши билан Асқар акага термулиб ўтирган эллик ёшлардаги бир деҳқонни кўрди...

Зойир... индамай ортига қайтди.

Наҳотки... Наҳотки... Наҳотки инсон боласи шунчалик маккорликка, риёга қодир бўлса...

* * *

Эртаси куни Зойирнинг номига прокуратурадан чақирув қоғози келди.

Зойир худди шундай бўлишини билгандек миқ этмай қоғозни олди, кўрсатилган жойга имзо қўйди.

Шундан кейин Зойир чақирув қоғозини яхшилаб буклаб чўнтагига солди ва тўғри идорага йўл олди. Зойирнинг юзиданоқ нимагадир қатъий аҳд қилгани сезилиб турарди.

Идора ёнидаги дарахтлар соясида қордай оппоқ “Нексия”сини юваётган Ибройим собиқ ҳамкасабасининг кўринишиданоқ ҳаммасини тушунди шекилли, югуриб келасола унга ҳовлиқиб гап уқтира бошлади:

— Вақтида келдинг... Эргаш акам шу ерда... Сени фақат шу одам кутқариб қолади!.. Дарров олдига кир. Эгил, ялин, ёлвор, ишқилиб жонингни сақлаб қол... Озроқ хушомад қилсанг ўлиб қолмасан... Қолгани бир гап бўлар... Эргаш ака яхши гапни яхши кўради... Агар барисини бўйнингга қўйишса ўзингни сотибам тўлай олмайсан...

Зойир миқ этмасдан йўлида давом этарди.

Ундан олдинга ўтиб олган Ибройим пилдираб борасола аввал қабулхона эшигини очди, кейин эса Эргаш ака ўтирган кабинет эшигини.

Ибройим жон-жаҳди билан нималарнидир ишора қиларди.

Зойир шу томонга кўз қирини ташлади ва Ибройимнинг “Эгил... эгил...” деб ишора қилаётганини кўрди.

Зойир... аввал сал эгилди... сўнг... жиққа ёшга тўлган кўзларини чирт юмиб олган кўйи янада кўпроқ эгилди ва остона ҳатлади...

Шу оқшом Зойир уйда хонасига биқиниб олиб хотини, болаларини кўрқитиб роса ичди, маст бўлиб олгач эса кўринмас кимларгадир роса бақирди. Деразга яқин келган хотин шўрлик эрининг алам билан:

— Мени синдиришди... Мени синдиришди... — деяётганини эшитгандай бўлди. — Мени хўрлашди... ҳақорат қилишди...

Ногаҳон бирдан жимлик чўкди. Юраги увишиб кетган хотин қулоғини дераза ойнасига босди.

Ичкаридан пиқ-пиқ йиғи овози келарди...

Эркак йиғламоқда эди, эркак...

ҲАЁТ ШАФҚАТСИЗ...

...“Шоҳсанам” чойхонаси шундоқ катта йўл ёқасидаги қуюқ дарахтзор орасида жойлашган. Чойхона яқин-узюққа ҳил-ҳил пишиб турадиган жизи билан танилган. Йўловчилар ёки ҳайдовчилар масофани айтишганида аксар ҳолларда мўлжал қилиб чойхонани олишарди:

— “Шоҳсанам”гача икки соатлик йўл қолди... — Ё бўлмаса: — “Шоҳсанам”дан чиққанимизга уч соат бўлди... — қабилида.

Катта йўлнинг доимий ҳайдовчиларию йўловчилари “Шоҳсанам”га тушишганда албатта жиз буюртма қилишади.

Чойхона ёнидаги булоқ эса ширин ва шифобахш суви билан машҳур. Балки шу сабаблидир, “Шоҳсанам”нинг чойи ҳам ўзгача таъми билан ажралиб туради.

Хуллас, август оёқдай бошлаган кунларнинг бири эди.

Намозшом яқинлашиб қолган.

Аста-секин босиб келаётган қоронғуликни ногоҳ “Шоҳсанам” чойхонаси чироқларининг бирин-кетин ёниши узюқроққа итқитиб юборгандай бўлди.

Чойхона атрофига кўлоблатиб сув сепилган, хизматдаги оқ халат кийган йигитлар физиллаб ошхонадан мижозларга, мижозлардан ошхонага қатнашади. Энсиз пештахтали ўзига хос “бар”дан эса майин мусиқа садолари янграб турибди.

Шубҳасиз, “Шоҳсанам”нинг асосан ҳайдовчилардан иборат кўп йиллик қадрон мижозлари бор эди. Бу ҳайдовчилар озгина эркалик ҳам қилиб кўярдилар. Яъни йўл ёқасида махсус жой ажратилганига қарамасдан уловларини иложи борича ўзлари ўтирадиган чорпоё ёки столга яқин келтириб қўядилар. Энг қизиқ томони — бу ҳеч кимнинг гашига ҳам тегмайди. Ахир нима қилса ҳам ўзингники барибир ўзингники-да. Ҳар

қалай, кеча тухумдан чиққан жўжахўроз эмас, кўп йиллик қадронлар сал ўзларини эркинроқ тутсалар тутибдилар-да.

Айтиб ўтганимиздай, бу истисно фақат чойхонанинг эски мижозлари бўлган ҳайдовчилар учун, уларнинг ўзларининг тили билан айтганда “стариклар” учун эди, холос. Йўлнинг ёзилмаган қоидаси шуни талаб қиларди.

Ўша намозшом эса...

Одам энди-энди гавжумлашаётганди.

Атрофни юмшоққина бўлиб пишган жиннинг ва кабобининг ёқимли иси тутганди. Кўрадан ва қозонлардан кўтарилаётган энгил тутун борлиқни аста силаб ўтиб, сўнг кўкка ўрмалаб кетаётган пайт эди.

Баногаҳ чекароқдаги кўрпачалар тўшалган, ўртадаги хонтахта дастурхони устига чойнак пиёлалар қўйилган чорпоё ёнига қордай оппоқ “Ласетти” машинаси шиддат билан бостириб келди.

Машина бирдан тормоз берди. “Ласеттти” жойида таққа тўхтади. Атрофга энгил чанг кўтарилди. Мижозларнинг бир қисми шу томонга норози бўлиб қараб қўйишди. Ҳар қалай, ҳали рақами ҳам осилмаган, аммо тахи бузилмаганиданоқ конвейердан эдигина чиққани сезилиб турган бу қимматбаҳо машинани сал секинлаб ҳайдаб келса ҳам бўларди. Бунинг устига, машина эски мижозларники эмасга ўхшайди, инчунун узюқроқда турганиям маъқул эди.

Баайни сўнгги гумонни тасдиқлагандай машинанинги ҳайдовчи ўтирадиган тарафи эшиги сассиз очилди ва йигирма-йигирма бир ёшлардаги, озгингина, қуюқ жингаласоч, қирра бурун, қуюқ қошли, кўзлари худди машинасининг фаралари каби чақнаб турган, тор жинси шим, катак кўйлак кийган, бўйнига қўл телефо-

ни осиб олган йигитча гердайдан алфозда тушди ва қўлида калитни ўйнаган кўйи эшикни оҳиста ёпди. Хўрандалар ва хизматдаги йигитларнинг бир қисми шу томонга зимдан разм солиб туришарди. Буни сезди шекилли, янада яшнаб кетган йигитча қандайдир нотабиийроқ тарзда, эҳтимолки сал қийшанлагандай илдам юриб қарши тарафга ўтди ва эгилинқираб эшикни очиб турди.

Машинадан, йўқ, йўқ, амалдор ёинки йигитчанинг падари, оғаси эмас, йигирма ёшлардаги бир қиз тушиб келди.

Қизнинг оқи оққа, қизили қизилга ажраган кезлар эди. Сарвиқомат, шаҳарлик эканлиги деярли тиззасигача келиб қолиб, дуркун болдирларини кўз-кўзлаб турганидан ҳам билиниб турган мовий иштон (эҳтимол шимдир), ҳамма жойига эринмасдан ялтироқ танга ёпиштириб чиқилгандай таассурот уйғотадиган торгина оқ кофта, хурпайиб турган калта сочлар, бўйинда тилла занжирча...

Хизматдаги йигитлардан бири бориб салом берди.

— Манави ерга яхшилаб жой тайёрла, укагинам, — деди йигитча намойишкорона калондимоғлик билан чорпоёга ишора қиларкан. Сўнг бурнини жийриб, кўшимча қилди: — Кўрпаларни, идишларни янгилла. Супуриб ҳам юбор.

Албатта, чойхонага минг хил табиатли хўрандалар ташриф буюришади. Уларнинг ҳаммасининг кўнглини олиш эса шарт. Меҳмоннинг ўзини “сен”лаганига эътибор қилмасликка уринган хизматчи йигитнинг бир ишораси билан ортда турган бир неча йигит елиб келишиб, кўрпачаларни, чойнак-пиёлаларни олиб кетишди, сўнг шундай чаққонлик билан бошқа кўрпачалар олиб келиб ёзишди. Бу, албатта, эскирдан қолган усул эди: бундай мижоз учун кўрпача алмаштирилса бас эди, алмаштирилгани аввалгисидан кирроқ бўлса ҳам фарқи йўқ. Алмаштирилган чойнак-пиёлалар ҳақида ҳам худди шундай дейиш мумкин.

Ишқилиб, «янгиланган» жой тайёр бўлди. Шундан кейингина йигитча мамнун тарзда ёнида қимтинибгина турган қизни чорпоёга бошлади:

— Марҳамат...

Йигитча бир кило жиз буюртма қилди. Албатта, помидор-бодринг салати ҳам эсдан чиқмади.

Йигитча ўзини ҳар қанча кўп нарсани кўрган, бу йўлларида юравериб зериккан, ҳар бир қарични ёлдан биладиган киши қиёфасида тутишга уринмасин, буюртмани қабул қилган хизматчи йигит қулимсираб кўйишдан ўзини тийиб туrolмади: мижоз чойхонанинг “фирма таоми” бўлган сузма, яъни чаккини тилга олмади. Демак, болапақир ҳали “хом”, яъни тажрибасиз. Шу сабабли хизматчи йигит йигитчанинг ортиқча чиранишларини томоша қилиб ўтирмай, дарҳол ортига қайтиб, ошхона томонга юрди.

Янги машина барибир янги-да. Айниқса ҳали ўриндикларидан салафанлари ҳам олинмаган “Ласетти”...

Айрим хўрандалар энди худди эгаси каби кўкрак кериб турган машинани очиқ-ошқора ҳавас ва ҳайрат билан кузата бошлашди. Буни кўрган йигитча лаблунжини йиғиштиролмай қолди.

Чой-нон келтирилганда ҳам йигитчанинг бир кўзи хўрандаларда эди.

Ниҳоят ўртароқдаги стол-стул атрофида ўтирган тўрт эркакдан бирови — қирқ беш ёшлардаги, тўладан келган, чўтир юзли, картошкабурун, чап қошида тиртиги бор, қорачадан келган эркак ҳеч чидаб тура олма-

ди шекилли, шартта ўрнидан турди-да, гўё қаттиқроқ қадам ташлашга ҳам истиҳола қилган одамдай оёқ учидан юриб келиб кўплаб чироклар ёруғида янада гўзал тус олган машина атрофини эҳтиром билан айланиб чиқа бошлади. Афтидан, салгина қорин кўйган бўлса-да, қорувли вужудидан куч-қуват ёгилиб тургандай таассурот уйғонадиган бу одам ҳатто машинага кўл теккизишга ҳам чўчирди.

Йигитчага эса, афтидан, шундай текин томошабин керак эди. Зеро, у аллақачон кўлида тутиб турган пиёласидаги қайноқ чойни ҳам унутган кўйи томошабиннинг ўзини лаззатланиб кузатмоқда эди.

— Йигирмаларга тушдимиз, йигитнинг гули? — ахийир йигитчага ўгирилиб, эҳтиром ила сўради эркак.

Ажаб, эркак ҳар қанча ўзини ҳаяжонланаётгандай тутишга уринса-да, унинг чағир кўзларида мугомбирлик аралашган совуқ бир ифода қотиб қолгандек эди.

Аммо бунақанги майда-чуйдаларга эътибор бериб ўтирадиган аҳволда эмас эди бизнинг шўрлик йигитчамиз.

Кўпинча кекса, тажрибали ҳайдовчилар бир-бирлари билан ўзларининг қисқа-қисқа, лекин бир-бирларига тушунарли жумлаларда гаплашадилар. Буни кўрган ёшлар уларга тақлид қилишга уринадилар. Ҳозир ҳам йигитча чап қошида тиртиги бор бу одам машинанинг доллардаги нархини тахмин қилаётганини сездию, ҳеч иккиланмасдан, гўё гап икки қоп беда хусусида кетаётгандай “мана ман” дея кўзга ташланиб турган бепарволик ила садо берди:

— Шунга яқинроқ...

Эркак беихтиёр ҳуштак чалиб юборди. Сўнг ҳавас билан гапиришга уринган кўйи:

— Ўзиям учса керак-а? — деди.

Йигитча адоий тамом бўлди: гўё саратон тафтида қолган қорбобо мисоли эриб, оёқларини таравақайлатиб узатаркан, аранг:

— Шунга яқинроқ... — дея такрорлашни уддалади.

— Э, маладес, йигитнинг гули! — бирдан жўшиб хитоб қилди эркак. — Машинанинг эркагини йигитнинг гули минсин-да!

Мана шу гапни айтаркан, эркак фавқуллодда чаққонлик билан, йўлбарсдай бир силтанишда чорпоёга кўтарилиб, йигитчанинг ёнида пайдо бўлиб қолди. Ялпайиб ўтирган йигитча ҳатто бу кутилмаган меҳмоннинг қачон пойабзалини ечишга улгурганини ҳам пайқамай қолди. Ҳар қалай, ўшанча жойдан пайпоқда келмагандир...

— Шокир акангизман, — дея ўзини таништирди эркак кўлини йигитчага тутаркан. — Аммо-лекин боплабсиз машинани! Тан бердим! Бунақаси бўлмаган! “Беш”ни ташланг, йигитнинг гули!

Йигитча аввалига нимадир деб эътироз билдирмоқчи бўлгандир, ҳар нечук, меҳмон ундан сўраб ўтирмасдан чорпоёсига кўтарилиб олди. Бироқ шундай капкагга “Шокир акаси”нинг ўзига “тан бериб” тургани баттар наъша қилдими, беихтиёр кафтини у кишининг рисоладаги белкуракнинг юзасидай келадиган кафтига ташлади.

— Суюн, — дея ўзини таништирди йигитча. Сўнг қиз томонга ишора қилди: — Ойгул...

Шокир ака деганлари қиз томонга қараб ҳам кўймаган бўлса-да, Суюннинг ҳар бир сўзини диққат билан эшитарди. Чунончи, қизнинг “келинингиз” деб эмас, исми билан таништирилишиданоқ у ўзича қандайдир хулосаларга келиб бўлганди. Бунинг устига қизнинг ҳам, йигитнинг ҳам бармоқларида никоҳ узуги кўринмади.

— Лекин машинани болабсиз! — ҳамон ҳайратини издор этишга уринарди Шокир ака. Сўнг синчковлигини сездирмаган оҳангда, гўёки шунчаки, гап орасида сўраб кетаётгандай деди: — Уйгами? Оформление энди ми?

Шокир ака деганлари бутун диққат-эътиборни Суюннинг юзига қаратиб тургани учун Ойгулнинг сал сергак тортиб, йигитчага безовталаниброқ қараб қўйганини пайқамай қолди.

Суюн эса яна гап икки боғ беда устида кетаётгандай бепарво бош ирғади:

— Ҳа...

Шокир ака ялтираб турган машинага ҳавас билан боққан қўйи савол беришда давом этди:

— Бундай тулпорга эга бўлишнинг ўзи бўлмайди... Шунга яраша топсангиз керак-да, а, йигитнинг гули?

Суюн гўё сўхбатдошига икки қарра икки тўрт бўлишини айтиб, нечанчи маротабадир энг оддий ҳақиқатни такрорлаётгандай бош ирғади:

— Шундай...

Энди машинадан кўз узиб, Суюнга диққат билан тикилаётган Шокир ака навбатдаги саволини берди:

— Ё пахан зўрми?

Суюн кўзларини сузди, қулоғига қараб чўзилиб бораётган оғзини аранг тўхтатган қўйи пачақ кўкрагини кериб, гердайд:

— Пахан зўр. Лекин ўзимизам камкуч эмасмиз, ака.

— Албатта, албатта, — дарҳол бу ҳақиқатни эътироф этди Шокир ака. — Бунақа машинани кимлар мишидан сал-пал хабаримиз бор...

Шокир аканинг гапидаги алланечук тагдор оҳанг сезилиб қолгандай бўлди. Аммо Суюн буни ҳасадга йўйиб, ортиқча эътибор бериб ўтирмади.

— Уйда... уйда бунақалардан яна бордир, — синчковлигини қўймасди Шокир ака.

— ...

Тўғри, Суюн сас чиқармади, аммо унсиз бош ирғаб, уйда яна бунақанги машиналардан борлигини тасдиқлаб қўйди.

Шокир аканинг ранги ўчгандай бўлди.

Шу пайт таом келтирилди.

— Сизлар бемалол, — деди қўлини кўксига қўйган Шокир ака хизматчи йигит лаганни дастурхон ўртасига қўяётган маҳал Суюнга қараб. — Йўлдан очқаб келаётгандирсизлар.

— Ўтиринг, бирга овқатланамиз, — мулозамат қилди Суюн.

— Йўғ-э, — қандайдир ўхшовсиз илжайди Шокир ака. — Бизлар энди қаридик, юз грамм ичмасак томоғимиздан овқат ўтмай қолган. Сиз рулдасиз-да. Бўлмаса столимизда Россиядан келтирилган тоза ароқ бор эди...

Шокир ака ниманидир кутгандай гапдан тўхтади. Аммо Суюн ҳеч бўлмаса кўнгил учун “Афсуски, рулдаман”, демади.

Бундан ўзича хулоса чиқарган Шокир ака ўсмоқчилари:

— Ё бўлмаса юз граммгина оворасизми, йигитнинг гули? Овқатнинг тагида қолиб кетарди-да. Ароқ Россияники, ҳидиям йўқ.

Суюн иккиланиб қолди. Сўнг дудмолроқ тарзда:

— Агар ҳиди бўлмаса... — деди.

Шокир ака учун шунинг ўзи етарли экан. Унинг ишораси билан столда қолган шерикларидан бири икки пиёлани лиммо-лим қилиб ароқ келтирди.

Шокир ака бир пиёлани Суюнга тутди-да:

— Оворинг! — деди. — Сизникидақа машинани тўхтатишга унча-мунча ГАИнинг духи етмайди.

Ва томоғи тақиллабгина турган Суюн ортиқча мулозаматни кутиб ўтирмасдан ҳам, ҳатто Ойгулнинг эътироз учун чоғланганини кўрса ҳам кўрмаганликка олдию, шартта оворди!

Аччиқ ароқ кўзларини ёшлаган Суюн Шокир ака эҳтиром билан тутиб турган помидор бўлагини олишдан аввал у кишининг қўлига кафти билан аста уриб қўйди.

Шундан кейин мамнун бўлган Шокир ака яна бир бор:

— Сизлар бемалол, — деди ва ўрнидан туриб, шериклари томон юрди.

Суюн Ойгулга қараб:

— Қани, марҳамат, — дея мулозамат қилди.

Ойгул:

— Бекор ичдингиз-да, — деб минғирлаб қўйди.

Аммо иштаҳа билан тановул қилишга киришган Суюн бу гапни эшитмади.

Суюн бошқа бир гапни ҳам эшитмади.

Шериклари ёнига дарғазаб қиёфада, асабийлашиб қайтган Шокир ака ўз стулига ўтираркан, жаҳл билан уф тортиди ва энгашиб, қаҳр билан шивирлади:

— Отасининг эркатойи! Ёнига ўйнашиниям ортиб олибди!..

Суюн озгингиналигидан ташқари нимжон ҳам эди чоғи, ҳар қалай, ичилган бор-йўғи юз грамм ароқ уни бошидан бошлаб товонига қадар қиздириб юборди.

Йигитча буни оч қолганлигига йўйди.

Орадан чорак соатлар ўтгач, ҳисоб-китоб қилиб, ўрнидан тураётган Суюн ўзини зимдан кузатиб турган қалдрон “Шокир акаси” томон ним эгилиб, “хайр” ишорасини қилди.

Шокир ака шошиб ўрнидан турди ва илдам қадамлар билан Суюннинг ёнига етиб келгач:

— Яхши боринглар, — деди.

Суюн машинасига ўтириб олгач, энг аввало радиони қўйди. Баланд мусиқа овози Шокир аканинг тишлари орасидан чиққан:

— Кўришиб қолармиз ҳали, — деган сўзларни босиб кетди.

Ким билади дейсиз, мабодо эшитган тақдирида ҳам Суюн ушбу таҳдид аралашган жумланинг маъно-мазмунини идрок этармиди ёки йўқ?

Аммо тез орада у қисмат ўзини Шокир “акаси”га учраштиргани учун милёнлаб маргалаб пушаймон бўлишини, бесуюяк тилини тийиб турмагани учун эса ундан ҳам кўпроқ афсус чекишини билмасди...

Аммо унда кеч бўлган бўлади...

* * *

Йўлга чиқиб олишгач, Суюн машинани катта тезликда ҳайдаб кетди.

Мана шундагина Ойгул бир оғиз:

— Бекор ичдингиз, — деди.

Суюн қўл силтаб қўйди:

— Э, овқатнинг тагида қолди-кетди. Ўзи чарчабам тургандим. Бир томондан яхши бўлди. — Сўнг ўзича ҳазил қилишга уринди: — Юз грамм отни ўлдирибдими?

Ойгулнинг ноаниқ тарзда елка қисиб қўйганини кўрган Суюн илжайди:

— Бой бўлиш яхши, а?

Қиз яна бир бор елка қисиб қўйди-ю, бирдан очигига кўчди:

— Гапни сиз гапирасиз, мен игнанинг устида ўтиргандай ўтираман. Худди биронтаси “Бўлди-да энди!” деб қоладиандай.

Бирдан хушёр тортган Суюн ўзини оқлашга уринди:

— Қўй, Гул, хафа бўлма. Ҳеч бўлмаса шунақа пай-тлари ўзимни одам ҳис қиламан-ку.

Йигитнинг гап оҳангидаги армонни иллаган қиз дарров унга далда беришга уринди:

— Ўзиям дарров ролга кириб кетасиз-да. Кейин ундан чиқшингиз қийин бўлади.

Суюн дарҳол илжайди:

— Ўзини бошқача қилиб кўрсатиш одамнинг қонида бор. Бир пайтлари подшолар ҳам атайин камбағалларни бир соатлик халифа қилиб қўйишган.

— Улар бир соат бўлсаям, ҳақиқатан халифалик қилишган. Сизники фақат оғизда... — ўпкалаб қўйди Ойгул. — Бирдан газлаб кетасиз, остановка-постановкани билмайсиз.

— Ҳа, энди биз “экспресс” миз-да...

Ойгул кулимсиради:

— Келиб қолар ўша сиз истаган кунлар ҳам...

Суюн ҳаяжонланиб кетди:

— Айтганинг келсин, айтганинг келсин... Ий-й...

Ҳозиргина кулимсираб турган йигитнинг юзи бирдан аянчли буришиб кетганини кўрган Ойгул хавотирланиб, жойида типирчилаб қолди:

— Тинчликми, Суюн ака?

— Ҳозир...

Суюн жон ҳалпида газдан оёғини олди ва тормозни босиб, машинани йўл чеккасига олиб чиқиб тўхтатди.

Мана шу санокли сониялар ичида йигит қора терга ботганди.

— Нима бўлди, Суюн ака?

— Ҳозир... — қорини маҳкам чангаллаб олган йигит аянчли илжайди. — Жиз ёқмадими дейман... Ичим бураб оғрияпти...

— Йўғ-э, — баттар хавотирга тушди Ойгул. — Яхши пишганди шекилли. Бошқа нарса ёқмагандир.... Анави ароқми...

— Ароқ... — шу ҳолида ҳам ҳазил қилишга уринди Суюн, — ични оғритмайди, тузатади.

— Дори-пори борми?

— Э, ҳали аптечка олинмаган...

Шу сўзларни айтarkan, йигит беихтиёр инграб юборди.

Ойгул тун зулмати босиб келган атрофга хавотирланиб аланглади.

— Айтгандим-ку эрталаб йўлга чиқайлик деб...

— Ҳозир ўтиб кетади, — қизни юпатишга уринди Суюн. — Шунча йилдан бери оқшом-поқшом демай юрган одам... Бир бўлиб қолди-да... Ҳозир... — Сўнг радио овозини сал кўтараркан, хижолатомуз кулимсиради: — Сен шунга эшитиб тур... Мен бир тоза ҳавога чиқиб кўрайчи...

Аввал йигитга эргашиб пастга тушмоқчи бўлган Ойгул туйқусдан Суюннинг ниятини илғаб қолдию, шоша-пиша:

— Хўп, хўп, — деди. — Сиз бемалол...

Икки букилиб қолган Суюн шу ҳолида машинадан ўн беш-йигирма қадам нарироқдаги буталар орасига кириб кетди.

Орадан ўн дақиқалар ўтгачина қаддини сал тиклаб олган бўлса-да ихраб, ранги бўзариб, фарқ терга ботиб қайтиб келган Суюн юкхонадан баклажкага солинган сув олиб қўлини, юзини чайиб олди.

Йўлда давом этишди.

Қоронгулик қуюқлашган йўлда сайин машиналар камай борарди. Уёқдан-буёққа ўтиб, чироқлари кўзларни қамаштираётган машиналар узоқлашиб, олисларда худди ёнарқуртлар каби милтираб қолишарди.

Ўн-ўн беш дақиқача шу аҳволда кетишди.

Суюннинг аҳволи унчалик яхши эмаслиги шундоқ кўриниб турарди.

Ойгул ҳали оғзини очмасдан бурун яна бир бор инграб юборган Суюн машинасини таққа тўхтатди ва бу гал изоҳ-пизоҳ бериб ўтирмасдан ўзини қоронгуликка, буталар орасига урди.

Айни шу маҳал Ойгул орқадан машина ёруғлиги аста-секин яқинлашиб келаётганини сизди. Буни пешонаси қаршисидagi кўзгуга тушган кучли нурдан билиб олса ҳам бўларди.

Ҳалати томони шунда эдики, бу машина асло шошмасдан, ҳатто айтиш мумкинки, секинлик билан келарди. Физиллаб ўтиб турган машиналар қаршисида бу нотабиий туюларкан.

Нимагадир юраги ғаш бўлган Ойгул безовталаниб, Суюн чопиб кетган буталар тарафга қаради.

Мана, машина яқинлашди.

Ҳар қалай, аста-секин бўлса ҳам, машина “Ласетти”нинг ёнидан ўтди.

Ойгул энгил нафас олди.

Аммо...

“Ласетти” чироқлари ёруғида аниқ кўринди: тўсатдан қизил рангли “Москвич” тўхтади, сўнг орқага юра бошлади.

Худди шу маҳал буталар орасидан чиқиб келаётган Суюннинг ҳам қораси кўринди.

“Москвич” “Ласетти”га бақамти келиб тўхтади.

Машинанинг чап тарафдаги орқа эшиги очилди. Ундан тушган одам Ойгулнинг кўзига жуда улкан, худди дев каби ваҳимали бўлиб кўринди.

Ойгул беихтиёр кўшиқ берилаётган радио овозини ўчирди.

— Нима бўлди, йигитнинг гули, тинчликми? — деган гулдурарган овоз келди “Москвич” тарафдан. — Бу мен, Шокир акангизман.

Ҳар қалай, овоз таниш эди. Шокир акани таниган Ойгул ичида “хайрият-эй” деб қўйди.

— Тинчлик, — дея овоз берган Суюннинг ҳам хурсанд бўлиб кетгани яққол сезилиб турарди.

Бу гал гавдасига мос тарзда оғир қадам ташлаб машинага яқинлашган Шокир ака:

— Ҳа, тулпор қилиқ қилиб қолдимиз? — деб сўради.

— Йўғ-э, — деди Суюн дарҳол. — Тулпор учаяпти. Ўзимнинг сал ошқозоним бузилиб...

— Ий-й, эҳтиёт бўлинг-да, йигитнинг гули, — деди Шокир ака ташвишланиб. — Ё бирон ёқмаган нарса еганмидингиз?

— Шунакага ўхшайди, — тан олди Суюн.

— Боя ароқдан кўпроқ ичиб юбориш керак эди, — илжайди Шокир ака. “Ласетти” ёруғида унинг йирик тишлари ярақлаб кетиб, ёвуз махлуққа ўхшатиб қўйдики, бунга кўзи тушган Ойгулнинг яна юраги орқасига тортиб кетди. — Ароқ ҳар қандай микробни ўлдирарди.

— Ҳа, — ночор минғирлади Суюн. — Шундай қилсам бўларкан.

— Тўхтанг, — бирдан нимадир эсига тушгандай хитоб қилди Шокир ака. — Термосимда аччиққина кўк чой бордай эди. Шундан бир пиёла ичиб юборинг. Ҳар қалай иссиқ яхши-да.

— Кўйинг, овора бўлманг, — эътироз билдирган бўлди Суюн. — Етиб оларман.

— Бу нима деганингиз? — ўзини хафа бўлгандай тутди Шокир ака.

Аммо бу одамнинг қарашидами, гавдасидами, кўзларидами, ишқилиб, қандайдир тушуниксиз идлао, ҳаттоки қаршисида турганларин менсимаслик ҳолати ҳукмрондек эди. Не бўлганда ҳам, Ойгулга шундай туюлди. Ва бу ҳол азалдан чумчуқ пир этса юраги “шиғ” этадиган қизни баттар ваҳимага солди.

Бу орада Шокир ака яна ортга қарамасданоқ кўл ишораси қилган эди, гўё шу буйруқни кутиб тургандай машинанинг орқанги ўнг эшиги очилди ва боя чойхонада ароқ кўтариб келган одам бу гал термос ҳамда иккита пиёла кўтариб келди.

Рости, Ойгулни бу қадар тезкорлик ва айниқса пиёланинг иккита эканлиги ажаблантирди. Аммо бу ўйини мулоҳаза қилиб ўтиришга фурсат йўқ эди.

Шокир ака термосдан бир пиёлага лиммо-лим қилиб буғи чиқиб турган кип-қизил чойдан куйди ва ёнига яқинлашган Суюнга узатди:

— “Оқ” қилиб юборинг. Банияти шифо.

Аммо чой қайноқ эди. Шу сабабли Суюн уни пуф-лаб совутиб, хўплаб-хўплаб ича бошлади.

Шокир ака иккинчи пиёлага ҳам чой тўлдирди ва келиб, очиқ ойна орқали қизга тутди:

— Марҳамат, Ойгулхон. Сиз ҳам ичиб юборинг. Жиздан кейин чанқагандирсиз.

Қизни бу эркакнинг ўз исмини қандай ёдида сақлаб қолгани ҳайрон этди. Ахир чойхонада бирон марта у томонга қарамаган ҳам эди, бунинг устига Суюн исмини айтганида бу номни қўлоғининг тагидан ўтказиб юборганди шекилли...

Энди маълум бўлаптики, ҳаммасини эслаб қолган экан...

Ойгул иссиқ пиёлани кўлига олди ва ундаги чайқалиб турган кип-қизил чойга тикилиб қолди.

Нимагадир шу тобда қизнинг чой ичкиси келмаётганди. Тўғрироғи, айнан ушбу чойни. Ойгулнинг назарида, мана шу пиёлада оғир чайқалиб турган чойда қандайдир хавф яширингандек эди.

Аммо Шокир ака ҳамон ўзига ўқрайиб қараб турганини кўрган Ойгул ноилож пиёлани лабига яқин олиб бориб, бир қўлтум хўплади. Сўнг, Шокир аканинг кўз узмай турганини кўргач, яна бир қўлтум ичди.

Бу орада чойини ичиб бўлган Суюн кафти билан оғзини артди-да:

— Раҳмат, Шокир ака, ичимга иссиқ киргандай бўлди, — дея пиёлани узатди.

Шокир ака ноилож шу томонга юрди ва йигитнинг кўлидан пиёлани олдию, тезликда яна қиз томонга ўтирилди.

Ойгулга эса шу фурсатнинг ўзи кифоя қилганди. У чаққонлик билан пиёладаги чойни пастга, оёқлари орасига тўкиб ташлади ва Шокир аканинг кейинги синчков нигоҳига дуч келгунга қадар яна пиёлани лабига олиб бориб, ўзини чойни ичаётгандек туттишга улгурди.

— Раҳмат, Шокир ака, — деди Суюн келиб машина эшигини очаркан. — Анча енгил тортидим.

Шокир ака нимагадир жойидан жилмаган кўйи йигитга диққат билан қараб турарди.

— Менга қаранг, йигитнинг гули, — деди у ниҳоят, — барибир шу томонга кетаяпмиз. Правам бўлса бор. Йўлда мелиса-пелиса чиқиб қолсам мени танийди. Келинг, мен бироз ҳайдаб борай. Сиз дам олинг. Куч йиғинг.

— Йўғ-э, қандай бўларкин, Шокир ака, — деди бирдан ширинлик ваъда қилинган ёш боладай ийиб кетган Суюн. — Сизни овора қилиб...

— Э, овораси бор эканми? Шундай тулпорни ҳайлашнинг ўзи бизга ўхшаганлар учун роҳат-фароғат-ку. Қайтанга бир маза қиламан, йигитнинг гули?

— Майли, майли, — деди яна оғзининг таноби қоча бошлаган Суюн. — Агар сизга малол келмаса...

Ҳа, ҳар қанча мақтанчоқ ёинки обрўталаб бўлмасин, Суюннинг қалби ёш боланики сингари бегубор эди...

— “Ласетти” ҳайдаганмисиз ўзи?

— Бир марта. Лекин эслаб қолганман. Бу томонидан ўйланманг.

Суюн мамнун қиёфада энгашиб, Ойгулга мурожаат қилди:

— Сен орқага ўтиб ўтир. Мен Шокир акамнинг ёнида кетаман.

Ойгул бир зум иккиланиб тургач, паст овозда:

— Менга шу ерам яхши, — деди.

Зеро, қиз ўзи тўккан чой пойабзалидан ўтиб, оёқларини хўл қила бошлаганини ҳис этиб турарди.

— Э, йўқ, — деди Суюн қатъий равишда. — Мен Шокир акам билан гаплашиб кетаман.

Ойгул ноилож Суюннинг айтганини қилишга мажбур бўлди.

Қизнинг тўсатдан эътироз билдириб қолганидан ажабланган Шокир ака Ойгул томонга синчков назар ташлади.

Ойгул шунчалик кўз қисиб қўйишга, билагига туртиб қўйишга уринмасин, ҳовлиқиб қолган Суюн қизнинг жойига ўтираркан, барибир:

— Э, бу ер нега шилта бўлиб ётибди? — деса бўладими!

Ойгул ўтирган жойида қотиб қолди.

Бу билан ҳам қаноатланмаган Суюн эса тепадаги чироқни ёқди ва энгашиб, тўкилган чойни кўздан кечираркан, вазиятга мутлақо ярашмаган тарзда ҳазил қилгиси келдими, бошини кўтараркан, Шокир акага ялтоқланиб тикилди ва:

— Бу сиз ўйлаган нарса эмас, — деди илжайиб. — Бирон нима тўкилганга ўхшайди.

— Ҳа, — деди нимагадир бирдан авзойи ўзгариб, қовоғи солиниб кетган ва буни яшириб ҳам ўтирмаган Шокир ака, — бу мен ўйлаган нарса эмас. Ҳид-пидиям йўқ. Демак чой тўкилиб кетган...

— Оёгинг қуймадими, ишқилиб, — бирдан қиз томонга ўтирилди хавотирга тушган Суюн. — Чой қайноқ-қина эди-я.

— Куймади, — аранг шивирлаб жавоб қайтарди ваҳимадан юраги гурсиллаб ура бошлаган Ойгул.

— У чой оёқни куйдирадиган чой эмасди, — дея орага қўшилди аллақандай тагдор оҳангга гапирган Шокир ака. — У чой шифобахш чой эди... Шундай чойни ичмай бекор қипсиз, Ойгулхон...

Қиз титраб кетди.

“Ласетти” олдинга интилди. “Москвич” орқадан эрғашди.

Бир қақирим юрар-юрмас Шокир ака тўсатдан машинани ўнг томонга, кичкина йўлга бурди.

Кўллари билан қорнини маҳкам босиб кетаётган, нимагадир кўзлари юмилиб-юмилиб бораётган, баъзан боши беихтиёр худди ухләётган одамники каби осилиб қолаётган Суюн ажабланиб унга қаради.

— Шу ёқдан яқин йўл бор, — деди машинани моҳирлик билан бошқариб кетаётган ҳайдовчи пинак бузмай.

— Суюн ака, — энгашиб, аста йигитнинг қулоғига шивирлади Ойгул. — Суюн ака...

Шу лаҳзада Шокир ака қип-қизил миллари кўри-ниб турган соатга қаради ва тантанали тарзда:

— Бир, икки, уч... етти. Кетди! — деб санади баланд овозда.

Худди шу саноқни кутиб тургандай, Суюн тўсатдан ёнбошига қулади ва ойнага бошини қўйганча қотиб ухлайверди.

— Суюн ака! — дея қичқириб юборди Ойгул жон ҳолатда.

Шокир ака тўсатдан кескин тормоз бериб машинани тўхтатди ва туртиб-туртиб, Суюннинг ўлик уйқуга кетганига амин бўлгач, ўгирилиб, титраб-қақшаб ўтирган, катта-катта кўзлари ваҳм ёшига тўлган қизга сира яхшилик ваъда қилмайдиган оҳангда мурожаат этди:

— Ўзингча ақлли бўлиб, клофелин қўшилган чойни ичмай мени доғда қолдирмоқчи бўлибсан-да? Лекин бу номеринг ўтмайди... Хуллас, Ойгулхон, энди сен билан алоҳида гаплашамиз!.. Ҳисоб-китоб вақти етиб келди!..

* * *

Ҳа, Шокир ака худди шундай деди.

Вазиятнинг яна бир ваҳимали томони шунда эдики, номаълум нуқтadan кўз узмаган кўйи машинани гизиллатиб ҳайдаб кетаётган, жағида олхўридай гудда нари бориб-бери келаётган Шокир ака гапиргани сайин асабийлашиб, газаб отига миниб, юзи қийшайиб, тобора кўрқинчилик тус олиб борарди.

Орқадан олиб келаётган “Москвич” чироғи салонни ёритди. Шунда Ойгул ўзи томонга ўтирилган Шокир аканинг чақчайган кўзлари ногоҳ алам ва чорасизлик ёшларига тўлганини кўргандай бўлди. Бироқ бирдан ўзини ўнглаб олган ҳайдовчи қаттиқ инграб юборди ва телбавор овозда нола қилиб юборди:

— Ахир айби нима эди унинг? Нима эди айби? Бор-йўғи ўн саккизга кирган норасида қиз бўлса? Айби — мен бечоранинг қизи бўлганими? Айби — ўқишдан қайтаётган бўлганими? Айби — бу дунёга келганими?.. Гапир! Гапир, итвачча!

— Сизга... пул керакми? — аранг сўрай олди Ойгул.

— Пул? — нафрат билан такрорлади Шокир ака. — Биламан, пулни хазон ўрнида кўрмайсан. Ҳамма нарса-ни сотиб олиш мумкин ҳам деб ўйлайсан. Лекин бу сафар янглишдинг. Хато қилдинг! Хато! Мени сотиб ололмайсан! Миллион-миллион пулингни қизимнинг бир лаҳзалик ҳаётига алмашмайман!..

Йўқ, йўқ, қалтираб-титраётган, ранги мурданики каби оқариб, калтта-калта нафас олаётган, кўзларига қон тўлган бу одам Ойгулга эмас, қаттол душманига хитоб қилмоқда эди.

— ...Мана энди ҳаммаси учун жавоб берадиган вақтинг келди!

Бу Ойгул эшитган энг сўнгги сўзлар бўлди. Гарчанд бир неча қултум ичган бўлса-да, чойга қўшилган кучли уйқу дориси ўз таъсирини кўрсата бошлаганди. Қиз бир-бирига ёпишиб бораётган киприкларини ажратишга, кўрғошин қуйилгандай оирлашиб кетган қабоқларини кўтаришга уринди, аммо эсплай олмади. Бунинг ўрнига худди Суюн каби ёнбошига, эшик ойнасига боши билан оҳиста қулади ва ўлик-тириклигини англамайдиган даражада ғафлат уйқусига ботди...

* * *

Қолган воқеалар худди кўрқинчи туш каби алғовдалгов, ноаниқ, ваҳм, азоб ва изтиробга тўла ўтди.

Тамомила қутуриб кетган, кўпирган оғзидан ҳамон боди кириб шоди чиқаётган Шокир ака машинани тупроқ йўлдан кимсасиз чўл адоғидаги чайла ёнига ҳайдаб келди-да, кескин тормоз бериб тўхтатди. Сўнг худди шу аҳволда, титраб-қалтираб пастга тушиди ва то орқадан “Москвич” етиб келиб, ундан учта бақувват эркак отилиб тушишгунга қадар “Ласетти” эшигини очиб, Суюнни пастга судраб олиш тушиш асносида уни нафрат билан уч-тўрт марта тепиб ҳам олди.

Эркаклар ҳарсиллаб нафас олганларича Шокир ака қаршисига тек қотишди.

— Мана! — бармоғини ерда ғужанак бўлиб ётган, ожизгина инграб қўйган Суюнга бигиз қилди томоғи хиппа бўғилган, кўзлари алам ёшларига тўлган Шокир ака. — Қаранглар буни! Тагида “Ласетти”! Ёнида оймқизи билан. Отасининг эркатойи-да. Бойвачча. Кечаси пул ҳидига ухлай олмай чиқадиганлардан!.. Мана шу... мана шу менинг қизимнинг қотили! Мана шу!

— Тоға! — аста пичирлади эркаклардан бири, Шокир акага ароқ ва чой олиб келиб бериб турган киши титроқ овозда. — Ўзингизни босинг! Уни ёши каттароқ дейишганди. Машинасиам “Мерс” бўлган...

— Нима фарқи бор, а, Эргаш, нима фарқи бор? — титраб-қақшаб наъра тортиб юборди Шокир ака. — Бу бўлмаса худди шунга ўхшаган бошқаси! Оқ ит, қора ит — барибир ит-да! Олинглар ўчларингни! Сенга қолса ўн йил излайсан, шундаям тополмайсан!

Ногоҳ Шокир ака ўкраб йиғлаб юборди:

— Қизим! Қизинам! Ойсулугинам! Жон қизалогим! Кечир мени! Кечир сўқир отангни!..

Отанинг юракларни ўртаб юборадиган фарёдига чидаб туриш мушкул эди.

Ниҳоят томоғига муштдай бир нима келиб тикилган Эргаш деганлари отилиб ўртага чикди ва газаб билан ҳамон ерда сулайиб ётган Суюнга ишора қилганча, хитоб қилди:

— Шу! Мана шу Ойсулувнинг қотили!.. Ўч олиш пайти келди!

Баайни шу машғум эътирофни кутиб турган эркаклар ваҳшиёна қийқирганларича ерда ётган Суюнни атай босиб-янчиб ўтишиб, машинага отилишди ва ухлаб ётган Ойгулни судраб тушишиб, чайла ёнидаги кичкина ҳужрага олиб кириб кетишди.

Ҳамон кўзларидан тирқираб ёш қуйилаётган Шокир ака текис йўлда қоқилиб-суринганча қоронгулик қўйнига сингиб кетаркан:

— Қизим... қизинам... — дея ихрарди...

* * *

Ойгул ҳужра ўртасига ташлашди. Унинг ёнига ус-тидан бир неча пақир сув қуйилгандан сўнггина сал ўзига келган, нима содир бўлганини тушунмасдан, аммо тахмин қилган, шу боисдан ваҳм ичида ҳаммага бир-бир кўз ташлаётган, қўл-оёғи чандиб боғлаб ташланган, оғзига энли скотч ёпиштирилган Суюнни келтиришди.

— Энди бундай, — деди ниҳоят Эргаш иккала эркак чиқиб кетгач қандайдир хижолатомуз тарзда. — Кўрқманглар, сизларни ўлдириб кетиш ниятимиз йўқ. Лекин машинани олиб кетамиз. Запчасть қилиб сотиб юборамиз. Сенларга ўхшаганларга битта машина нима деган гап? Жонларингни омон қолдираёғимиз, шунга

шукр қилинглр. Ҳалиям то... анави киши кирмаяпти. У кишидан эҳтиёт бўлиш керак. Қутурган пайти. Кўзига ҳеч нарса кўринмаяпти. Сенга ўхшаган, — шундай дея Эргаш Суюнга мурожаат қилди, — сенга ўхшаган бир бойвачча у кишининг шаҳарда ўқийган ёлғиз қизини алдаб, машинасида чўлга олиб чиққан-да, зўрлаган... Кейин ўша ерга ташлаб кетибди, аблаҳ!.. Қиз номусига чидай олмай, ўзини осиб қўйган... Шундан буён бу одам қонсираб юрибди... Менимча, миясиям сал кетиб қолган... Сенга ўхшаган бойвачча йигитни кўрса бас, қалтироғи тутиб қолади... Неча кундан бери иккита қамоқда ўтириб чиққан ҳамқишлоғимизни ёнимизга олиб, ўша аблаҳни излаб юрибмиз...

Суюн нимадир демоққа чоеланиб кучанди, аммо оғзидаги скотч халақит берди.

— Бу киши ҳеч қанақанги бойвачча эмас, — деди ахийри лабларини аранг қимирлатиб Ойгул.

Эргаш истеҳзо билан кулди.

— “Ласетти”ни камбагал минмайди. Мени аҳмоқ қилмай қўя қол.

— Бу киши ҳеч қанақанги бойвачча эмас, — алам билан такрорлади Ойгул. — Мақтаниб туришни яхши кўрадиган бир шопир, холос.

— Шопир? — ажабланиб сўради Эргаш.

Суюн жон-жаҳди билан бошини ирғаб, қизнинг гапини маъқуллади.

Ранги оқариб кетган Эргаш ҳужрадан шошиб чиқиб кетди ва орадан икки дақиқалар ўтгач, илжайганча кириб келди.

— Машина ўзларининг номларида экан-ку, йигитнинг гули? — Суюнга мурожаат этди у. — Ё дўппи тор келганда, а... Йигитмисан ўзи ё ҳажикизмисан...

— Суюн ака шопир, — такрорлади Ойгул жон ҳолатда. — Машинани бу кишининг хўжайинининг акасига олиб бориб, ўша кишининг номига ўтказиб беради. Шунга бирга кетаётгандик. Машинани ташлаб, орқага автобусда қайтмоқчийдик.

— Ростданми? — ҳайратланиб сўради Эргаш.

— Рост...

Эргаш яна зипиллаб ҳужрадан чиқиб кетди.

Орадан уч-тўрт дақиқа ўтиб, яна қайтиб келганида унинг қовоғидан қор ёғарди.

— Менга қаранглр, — деди у жаҳл билан. — Баҳона тўқийвериб, жуда бошимни қотириб юбордиларинг. Бўлди, бошқа битта гапларингга ҳам ишонмайман. Сен, — шундай дея Эргаш Суюнга ўқрайиб қаради, — ўз оғзинг билан машина меники дедингми? Дединг! Бойваччаман дедингми? Дединг! Энди гапирган гапингга жавоб беришга келганда ҳажикизлик қилма-да, ифлос!.. Йигит бир марта гапирди!

Шу сўзларни айтarkan, Эргаш ортига ўтирилмасданоқ:

— Бўлди, — деди.

Худди шу заҳоти ҳужрага ҳиссиз кўзлариданоқ қўллари билан ҳар нарса келиши, одамнинг ҳаётини уч пулга олмасликлари билиниб турган икки киши кирди.

Ойгул... ҳаммасини тушунди ва додлаб юборди.

Аммо энди кеч эди...

* * *

Ҳаёт шафқатсиз...

Воқеаларнинг қолган қисмини мухтасарроқ тарзда баён этиб ўтиш билан кифояланамиз.

Эртаси куни тушга яқин чўл тарафдан гандирак-лаб келаётган бир қиз билан йигитни далада ишлаётганлар кўриб қолишди.

Қизнинг кийимлари далвагай эди...

Шифохона, милиция...

Шокир акани ушлаш унчалик қийин бўлмади.

Аммо энди кеч эди. Зеро, ёлғиз қизининг дардида куякуя адо бўлган ота эс-ҳушидан тамомила айрилган эди. Сал ўзига келган пайтлари эса шўрлик ота “Ҳамма ишни ўзим қилдим”, деб тураверар, ҳеч қанақанги Эргаш-пергаш деганларини танимаслигини айтиб ҳам чарчамасди...

Суд ёпиқ тарзда ўтказилди.

Зудликда ишдан бўшаган Ойгул қишлоғига қайтиб кетди.

Суюн энди анча ўзини босиб олган. Айниқса унинг битта сўзига ҳам ишонмаган раҳбари янги “Ласетти”ни ўзининг бўйнига қўйиб қўйганидан бери Суюн мақтаниш у ёқда турсин, ҳатто бировга бир нима деб оғиз очишга ҳам чўчиб қолган.

Аммо энди кеч...

Воҳид ЛУҚМОН

Аждодингдир ҳар гиёҳ

ВАТАН

Шундай яшаб, шундай ўлмас бас,
Чўнг ҳаёллар чулғамас хушни.
Шундадир эрк, шундадир қафас —
Макони бир қишласмас қушининг.

Фасларга эмасман қарам,
Ой-юлдузлар олмас ҳаёлим.
Тангрим, ўзинг қарам қил, қарам,
Ишқдан ўзга эмас аъмолим.

Қадаҳларни синдирдим чил-чил,
Одамликнинг остонасида.
Рухим, энди узлатга чекил,
Ватан дегич хилхонасида.

Энди қизлар кокилин эмас,
Сила қадим деворларини.
Қучоғингга олу бўл сармаст,
Самарқанднинг минорларини.

Бўза ҳидли ашворлардан кеч,
Ўйинқароқ ўйларингни кўм.
Элнинг тахир кўзёшиларин ич,
Ота юртининг ўтмишига чўм.

Тангри солган жойнамоз — тупроқ
Лаб бос оёқ босмасдан аввал.
Аждодингдир ҳар битта гиёҳ,
Тупроқ — одам азалдан-азал.

Қафтингни оч, шуқур қил, руҳим —
Эл иймонда, миллат иймонда.
Тугилмоқ бахт, ўлмоқ бахт, илло
Фақатгина **ЎЗБЕКИСТОНДА!**

ОТА

Мен кимман, қўнимсиз бир қушман, ота,
Базан тунд, баъзиди сархушман, ота.

Не даъволар билан учиб қўнмадим,
Пастдаман, аммо ҳеч паст тушмам, ота.

Чўққига тирмашдим, то шудроқ чиқдим,
Чиқдим, лек забонсиз, бот шудроқ чиқдим.
Учта ўғлингиз бор эртақдагидек —
Тўнғичи мен эсам — ношудроқ чиқдим.

Бекорман, бекорчи рўз тополмайман,
Бўзчигану, бироқ бўз тополмайман.
Ойда олдингизга бир келаману
Саломдан бошқа бир сўз тополмайман.

Сиз мудом тўғрисиз, гўё сўл йўқдай,
Офтобсиз гўё қор, ёмғир, дўл йўқдай.
Эликка элиқиб нима кўрдингиз —
Мақтабу даладан ўзга йўл йўқдай.

Ой тинар, кун тинар, бу қишлоқ йўқдай,
Эли эгилади, букилар, синмас.
Мен не шоир бўлдим, рост деёлмайман,
Ота, шеър деганим бир пулга қиммат.

Менинг на қарорим, қоидам бўлмади,
Орзу — олаҳўржин, қайдам, бўлмади.
Экинига тушган товўқни қувган —
Болачалик сизга фойдам бўлмади.

Ота, ўйга ботдим, бошим ҳам бўлди,
Не дам яшаганим хато дам бўлди.
Девдингиз олиммас, одам бўл, ўғлим,
Ота, мен на олим, на одам бўлдим.

* * *

Қутдим, кириб келдингиз қутилмаганда,
Қумрол сочларингга тақиб баҳорни.
Юлқинди хотирам (тутилмагандек),
Унутдим аёзни, қировни, қорни.

Мен қийни севардим, қорбола эдим,
Чилла йўрғағида чиллам чиққанди.
Баҳорда ҳам қишга зор бола эдим,
Ахир онам мени қишда туққанди.

Муҳаббат нелигин билмасдим — тайин,
Кўксимда бир парча музни асрардим.
Ва яна, ва яна ўзим билмайин,
Қандайдир илоҳий сўзни асрардим.

Хос эдим, сен беҳосдан келдинг,
Бошим айлантирди сочинг ифори.
Лабларимга босдим (қиқирлаб кулдинг),
Юзингда очилган гўнча — баҳорни.

Исмимни унутдим, унутдим тамом,
Менинг мавжудлигим дўнди рўёга.
Жадий лавҳларидан ўчди битта ном,
Хуту ҳамал бўлиб келдим дунёга.

* * *

Сиз мenden ҳеч нарса қилмайсиз талаб,
Мен сиздан ҳеч нарса сўрай олмайман.
Сиз "Кетма", демайсиз, мен эса... ё Раб,
Қолгим келса ҳамки, қолмайман.

Зотан сиз севгига, ишққа таинасиз,
Зотан мен меҳрга муҳтожман, зорман.
Билмам, кимга дўстсиз, кимга ошинасиз,
Билмам, кимга ёрман, кимга дарқорман.

Кун ора кўраман, салом берасиз,
Ҳатто жилмаясиз — қиласиз қарам.
Мен сизни соғина бошлаган кундан
Буён сизникиман, сизгаман қарам.

Бир шўгла кўраман кўзларингизда,
"Ким ёққан олов бу!?" — хатарли сўроқ.
Бегона исм йўқ сўзларингизда,
Менинг исмимни ҳам айтмайсиз бироқ.

Ҳабибулла Жўраев,
филология фанлари доктори

«БУЮРДИМКИМ, МЕНИ ПОДШОҲ ДЕГАЙЛАР...»

Тож-тахтнинг отадан болага ўтиши, бундай ворисликнинг қонунийлиги фанда легитимизм деб номланади ва унинг тарихи олис ўтмишга бориб тақалади. Биз бу ҳодиса билан боғлиқ тушунчаларни халқ оғзаки ижоди намуналарида ҳам учратамиз. Эртақлардан бирида ҳикоя қилинишича, уч оға-ини донишмандлар подшо ҳузурида меҳмонда бўладилар. Катта оға тановул қилинаётган узумда инсон қони борлигини, ўртанчаси пиширилган қўй итни эмиб катта бўлганлигини, кенжа инилари эса дастурхондаги нонни ҳақиқий новвойнинг ўғли тахлаганлигини башорат киладилар. Нонни меҳмонлар учун шоҳнинг шахсан ўзи тахлаб олиб кирган экан. Хуллас, пировардида шоҳ ҳақиқатан ҳам новвойнинг ўғли бўлиб чиқади. “Қазисан, қартасан — ўз наслинга тортасан” деган матал ҳам тез-тез қўлоғимизга чалиниб туради.

Легитимизмга муносабат ёзма адабиётда ҳам кўплаб акс этган. Жаҳонга машҳур “Шоҳнома” муаллифи Фирдавсий ҳам ўз асари Маҳмуд Фазнавий томонидан муносиб баҳоланмагач, ҳукмдорга қарши ўткир ҳажвий шеър ёзади. Қизиги шундаки, Фирдавсий бу шеърда Маҳмуд Фазнавийни хасисликда ёки асарни тушунмасликда эмас, балки “зоти паст”ликда айблайди. Бу ўрта асрлар учун энг катта айбнома ва кучли таъсир этувчи ҳақорат бўлганлигини сезиб олиш қийин эмас. Ўша ҳажвий шеърдан парча келтирамиз:

*Шоҳлардан бўлсайди бу шоҳга падар
Кийгизган бўларди менга тожи зар.
Агарда онаси бўлсайди хондан
Тиллага қўмарди мени эҳсондан.*

*Улуғлар зотидан бўлмаган-чун шоҳ
Улуғлар номидан бўлур дилсиёҳ...*

(Шоислом Шомуҳамедов таржимаси)

Дарҳақиқат, Маҳмуд Фазнавийнинг бобоси қул бўлган. Фирдавсий эса шоҳнинг нозик жойини нишонга олгани ва қақшатғич зарба бергани учун бошига кулфатлар ёғилган.

Соҳибқирон Амир Темур ҳам гарчи йигирма саккизта давлатни ўзига бўйсундирса-да, амир унвони билан қолаверган. Бунга улуг аждодимизнинг камтарлигини эмас, биз сўз юритаётган легитимизм

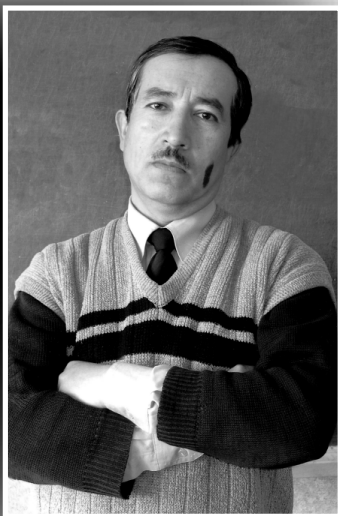
ҳодисаси ҳам сабаб бўлган бўлиши табиий. Темурий шаҳзодалар ҳам “мирзо” ёки “амирзода” деб юритилганлар. Фақат Заҳриддин Муҳаммад Бобургина 1508 йилда ўзини подшоҳ деб аташлари ҳақида махсус буйруқ берган. “Ушбу тарихқача Темурбекнинг авлодини бовужуди салтанат мирзо дерлар эди, ушбу навбат буюрдимким, мени подшоҳ дегайлар” деб ёзади “Бобурнома” муаллифи.

“Бобурнома”да биз сўз юритаётган мавзуга алоқадор қизиқарли фактлар талайгина. Масалан, Султон Ҳусайн Бойқаро ҳам ота, ҳам она томондан Амир Темурга улангани учун “каримут-гарафайн”, яъни икки томонлама аслзода дея эъвозланади. Ҳисорнинг мустақил ҳукмдори даражасига қўтарилган Хисравшоҳнинг золимлиги, калтафаҳмлиги ҳамда фаҳшлиги ҳақида гапираётиб, Бобур унинг бу нуқсон ва иллатларини “асли насли” пастлигидан, яъни шоҳлар авлодидан эмаслигида деб билади.

Заҳриддин Муҳаммад Бобурнинг ўз номи билан боғлиқ ҳам машҳур ривоят бор. Бу ривоят “Олтин бешик” деб аталади. Тарихчи, шоир ва олим Ибрат ўзининг “Фарғона тарихи” асарида ана шу ривоятнинг биз сўз юритаётган мавзу билан алоқадор жиҳатларига эътиборни қаратади. Тарқоқ туманлар, бекликларни бирлаштириш, ягона давлат тузиш мақсадида “Олтин бешик” ривояти тўқилганлигини илмий асослайди. Ривоятда айтилишича, Бобур Фарғонадан чиқиб кетаётганда ноиложликдан мурғак боласини олтин бешикка ётқизиб, йўлга ташлаб кетишга мажбур бўлади. Ўша бола улғайгач, охир-оқибатда унинг авлодлари Қўқон хонлигига асос соладилар. Шарқнинг машҳур шоираси, малика Нодирабегим ҳам ўзининг бобурийлар сулоласидан эканлигига ишора қилиб, қуйидагича ёзади:

*Сиёсат хонадони, шоҳи Бобур насли покимен,
Худоё, раҳмат айла барча аждоди изомимни.*

Легитимизмдан гоёвий мақсад йўлида фойдаланишни Қўқон хонлиги тарихида сўнгги марта Пўлатхон қўзғолони мисолида кўришимиз мумкин. Асли исми Мулла Исҳоқ бўлган бу зот шаҳзода Пўлатхон номини олиб, тахтни эгалламоқчи, турли босқинчилар ва маҳаллий ҳукмдорлар зулмидан юрак олдириб қўйган халқни бирлаштирмоқчи бўлган эди.

Иброҳим МУҲАММАД

ЙИЛЛАР СИНОВИ

Ҳикоя

“Мана бу мактубга диққат қилинг, азизлар. Унда ёзилишича, саксонинчи йилларда Тошкент тўқимачилик комбинатининг 2-фабрикаси, 2-йигирув цехида йигирувчи бўлиб ишлаган Фарида исмли қизни анчадан бери бир дўстлари излаётган экан. Афсуски, Фарида синглизмининг суратлари юборилмабди. Ушбу мактуб муаллифи Фариданинг ўнг қўлининг билагидан каттагина холи бор эди, деб ёзибдилар. Агар Фаридaxon бизни кўриб, тинглаб турган бўлсалар ёки бу ҳақда бировдан эшитган булсалар, илтимос, бизга қўнғироқ қилишларини сўраймиз.»

“Меҳр кўзда”ни олиб борувчининг бу хабари мени жудаям ажаблантириб қўйди.

У киши айнан мен ҳақимда гапирган эдилар-да. Бундан 23 йил муққаддам ўша жойда ишлаган ўнг билагидан каттагина холи бор қиз — Фарида мен эдим-да, ахир!

Қизик: орадан шунча йиллар ўтиб кетиб, ким мени излаши мумкин экан-а, дея роса бошим қотди.

... Метронинг “Пахтакор” бекатидан чиқсам, телевидениенинг эшиги олдида бир даста қип-қизил гул тугганча кимнидир интизорлик ила кутиб турган йигитга кўзим тушиб, юрагим орқа тортиб кетаёзди. Уни дарҳол танидим. У бундан 23 йил бурунгидек ёш, навқирон эди! Кўзлари ўшандек маъюс! Менга кўзи тушган заҳоти ўйчан чехрасига табассум ёйилиб, олдинга уч-тўрт қадам ташлади ва шу асно бирдан унинг афти-ангори ўзгарди: юзларида сўлғинлик, пешонасида тарам-тарам ажинлар пайдо бўлиб, сочларига ҳам қуюқ оқ оралаб, бирпасда ўрта ёш одамга айланди-қўйди...

Бу ғалати тушдан энтиккан кўйи уйғониб кетиб, шунча йиллардан кейин ким мени излаётганини тушуниб етдим. Шундан сўнг уйқум қочди. Узун тун у сира хаёлимдан кетмай, ёшлигимни, биринчи учрашувимни эслай кетдим.

Ўша куни тушликка сал кечроқ чиққандим. Мен борганимда, иккинчи қаватдаги ошхонамизда одам сийраклашиб қолган экан. Патнисни олиб, овқат танлагани ўтсам, бир йигит ҳеч нарса олмай, сгуликларга термилганча қайсинисини олсам экан-а, дея ўйлашиб турибди экан. Силжирмикин деб бироз қараб турсам,

ўрнидан ҳеч кўзгалгуси йўқ. Тоқатим тоқ бўлиб:” Қараб ўтирасизми энди, ё овқат олиб сурилиб, ё мени ўтказиб юборинг”, — дедим унга. Гапимдан у дарҳол хаёлини йиғиб олди-да, ялт этиб қараб, гўё қаердадир бир кўрган одамани қайта учратгандек бир зум кўзларимдан кўзларини ололмай термилиб қолди. Юзига кечирасиз деган ифода қалқиб, сурилиб менга йўл берар экан, бу қизни қайда кўрганман дегандай қуюқ қошларини чимиранча ўйланармиди-ей.

У залнинг ўнг тарафидаги столга жойлашиб, то овқатланиб бўлгунимча мендан кўзини узмай ўтирди. Оралиқ бор-йўғи тўққиз-ўн қадамлар келарди, халос. Бепарво, хотиржам овқатланишга ҳаракат қилсам-да, лекин негадир ўзим ҳам билмайман: қандайдир куч таъсиридами, ҳар замонда унга қараб-қараб қўяр эдим. Нима учун қараганимга ҳеч тушунолмасдим.

Тушдан кейин ўша йигитнинг фабрикамизда айланиб юрганини кўриб қолдим. Мени излаб келганини кўнглим сезиб, ўзимни пананага олиб, ишга шўнғидим. Бир пайт орқа тарафдаги станокларни текширгани ўтгандим, унинг тўппа-тўғри менга қараб келаётганига кўзим тушди. Бепарволик билан узилган ипларни станокдаги ғалтакка улай кетдим. У шундоққина яқинимга келиб салом берди-да:

“Кечирасиз, сиз бухоролик эмасмисиз?” — деб сўради нимагадир. Комбинатда бухоролик қизлар ҳам ишлашарди. Эҳтимол, у ўша қизларнинг бирига мени ўхшатгандир деб ўйладим ўзимча. Мен йўқ дегандай секин бош қимирлатиб қўйганимдан кейин у бошқа гап тополмагандек: “Нечанчи йилда тугилгансиз?” — деб сўраб қолди. Мен шу ҳам савол бўлдим дегандай кулимсираб: «Нечанчи йилда тугилганга ўхшайман?» — деб саволига савол билан жавоб бердим. У гап қўшганимдан мамнун бўлгандек хушнуд жилмайиб қўйди.

Ўша пайтларда ўнг билагимга сариқ - қизил аралаш майда мунчоқ тақиб юрар эдим. Бир маҳал у шу чиройли мунчоққа ишора қилиб: “Мундай мунчоқ таққанлар қадимда бахтсиз бўлишар экан!” — деб юборди жиддийлик билан. Ростданми дегандай чимирилиб қардим кўзларига. У қарашимга эътибор қилмагандек: “Билагингиздаги нима? Холми?” — деб сўради дабдуру-

стан. Бирдан жаҳлим чиқди. Кўзи кўрми, нима бало? Хол эканлигини кўриб турибди-ку, ахир! Кейинги пайтларда ким кўрса шуни сўрайвериб, жонимга тегадиган бўлиб қолганди. Ким шуни сўраса, шу хол билан қизиқса, гуё айбимни излаётгандек, дарров татбим тирриқ тортиб, феълим айниб, у билан гаплашмай қўяр эдим. Комбинатда қизларнинг иш кийими кўкимтир енгсиз кўйлак бўлгани учун билагимдаги ўша хол тез кўзга ташланар эди. Ҳар нарсага бундай қизиқувчан йигитча дарров кўнглимга урди-қўйди. Бирпасдан кейин у танишиш илнжиди: “Исмингиз нима?” — деганди, саволига жавоб бермай қовоғимни уйганча тумтайиб: “Кетинг ёнимдан, ишлашга халақит беряспиз,” — деб бу ердан қувмоқчи бўлдим. Қани энди кетса?! Менга бошдан-оёқ термилганча жойидан ярим қадам ҳам силжимас эди. Атрофимда ишлаётган қизлар менга галати-галати қараб, истехзоли илжайиб кетишар, бу эса асабимга тегар, баттар жаҳлимни чиқарарди. Бир пайт бригадиримиз Соња опа шу ерга келиб қолганди, унга мана бу бола ишлашга қўймайпти дедим секингина. Соња опа унинг ёнига бориб, ишдан кейин гаплашасан дегандай гап қотди шекилли, у бош силкиб, индамай изига қайтди.

Ўша куни мендан кейин ўрнимда 2- сменада ишлайдиган Тамара деган қиз мазаси қочиб, ишга келолмабди. Цех бошлиғимиз Васи́ла опа: “Бугун 2- сменада ҳам ишлаб бер, қизим. Эртага Тамаранинг ўрнига бошқасини қўямиз,” — деб илтимос қилганлари учун қаттиқ чарчаган бўлсам ҳам ноилож ишга қолишга рози бўлдим.

Кечаси ўн иккида ишдан чиқиб, ётоқхонага келсам, 1-сменада цехимизда ишлайдиган Зуҳра илжайиб туриб: “Ҳалиги кундузи ёнингизга келган йигит бор-у, ўша соат тўртдан кейин комбинат дарвозаси олдида сизни интизор бўлиб кутиб турган экан. Ёнидан ўтиб кетаётгандим: “Ҳамроҳингиз қачон чиқадилар?” — деб сўраб қолди. “Дарров жигарларидан урибсиз-да, а?” — деса бўладими! Толиқиб келганим дарҳол эсимдан чиқиб кетиб, юрагим ўз-ўзидан галати уриб кетди шунда!

Ювинаётганимда, кундузи унинг мунчоқ бахтсизлик келтиради деган гапи бирдан эсимга тушиб, мунчоқни билагимдан ечиб олиб, ўнг қўлимнинг жимжилоғи ёнидаги бармоғимга икки айлантириб, узукдек килиб тақиб олдим.

Эрталаб соат ўнларда у яна цехимизда пайдо бўлди. Келиши хаёлимда ҳам йўқ эди, тўғриси. Станокларнинг шақиллаган товушидан қулоқларим том битиб, пахта-нинг чангига беланиб, терлаб-пишиб, галтакдан узилган ипларни улаётганимда, йигирма қадамлар беридан бироз кузатиб турди-да, кейин секин ёнимга келди. Шу пайт бўш галтаклардан бири ипни ўрамай, узиб ташлайверди. Ўрнига бошқа янги галтак қўйиш зарур эди. Станок қаттиқ қисиб қолганиданми, галтакни шунча тортсам ҳам жойидан қузгатолмадим. У, қани, мен ҳам бир уриниб кўрай-чи дегандай жилмайиб галтакка қўл узатди. Қурғур жуда қаттиқ қотган эканми, бир тортишда суғурилмади. Иккинчи марта куч билан силтаб тортганди, галтак “шақ” этиб станокдан чиқиб кетди. Мушқулимни осон қилгани-чун раҳмат ҳам демабман унга. Шундан кейин у: “Келинг танишайлик, менинг исми — Илёс, сизники-чи?” — деди илнж билан. Мени нима жин урди ўшанда, билмайман, балким озгина таккабурлик қилгандирман, худди ундан аразлагандай исмиمنى айтмай, кечагидек қовоғимни солганча нари кетиб қолдим.

Илёс... Чиройли исми бор экан унинг.

Гап қўшмаганим учун ҳафсаласи пир бўлди шекилли, Илёс бошини эгганча кетиб қолди.

Шу куни тушлик маҳали, ошхонада мени ўзи билан ишлайдиган уч-тўртга оғайнисига четдан кўрсатиб, жилмайиб қўйди. Яхши кўриб юрган қизим хув анави деб мақтанган бўлса керак-да, ўша йигитлар “О, зўр-ку!” дегандай менга бошқача-бошқача қараб қўйишди. Бу нарса қаттиқ асабимга тегиб, аччиғимни чиқариб юборди. Баттар қовоғимни солиб, уларга қарамасликка тиришиб, тез-тез овқатланиб, ошхонадан чиқиб кетдим.

Илёс эртаси куни ёнимга келиб: “Салом, Фарида, яхшимисиз?!” — деди кўзлари чақнаганча. Демак, у исмиمنى мен билан бирга ишлайдиган қизлардан сўраб билибди-да!

Ошхонада қилган кечаги қилиғи учун унга бир оғиз ҳам гап қўшмай, тумтайиб олдим. Бир хилларга ўхшаб, гапга чечан, киришимли йигит бўлмагани-чун, қани бу қиз бирон нима дермикин дегандай атрофимда ўралашиб, менга тикилгани-тикилган эди. Бу ҳам етмагандек индамасхўжа ҳар куни ишдан сўнг мени комбинат дарвозаси ёнида кутиб турар, бошқа иши йўқдай, ётоғимгача ортимдан соядек эргашиб, кузатиб қўяр эди. Бу ҳол уч-тўрт такрорлангандан сўнг ётоқхонадаги қизлар уни кўрсатишиб, ана ошиқу беқароринг келяпти деб пичинг қилиб куладиган бўлиб қолишди. Буниси энди жуда ҳам ошиб тушганди.

Илёс эрталаб ишга борганимча ва кечда ишдан қайтишимда йўлимни пойлаб турар, менга бир оғиз гапирришга журъат эта олмас, боя айтганимдек индамай ортимдан шунчаки келиб кетарди. Ишда ҳам шунақа: тушга яқин ё тушдан кейин қутилмаганда қаршимда пайдо бўлиб қолар, нари борса ўн дақиқа менга интизорлик билан тикилиб-тикилиб кетарди. У келганда кайфиятим яхши бўлса-да, ўзимни хафа бўлганга солиб, тумтайиб олардим. Бечора, мен билан икки оғизгина гаплашармикин деган илнжда гамгин нигоҳ ташлаганча гап қўшишимни сабр-тоқат билан қутар эди.

Илёсни ҳуснимга маҳлиё бўлиб, бошимни айлантirmoқчи бўлаётган хира пашшалардан бири деб ҳисоблардим. Энди уни кўрганимда, юрагим “жиз” этмас, нуқул ҳунобим ошиб, жаҳлим чиқаверарди. Ўшанда у ҳақда унча ўйламасам-да, Илёс икки-уч марталаб тушларимга кириб чиққанди. Тушларим ҳам галати-галати эди-да ўзи... Тушларимда у менга эмас, мен унга ошиқ-у беқарор бўлиб юрардим. У эса менга қандайдир бепарвороқ бўлармиди-ей... Ҳушимда эса тамоман тескариси...

Бир куни у жудаям жонимга тегиб кетди. Ҳозир бутун умр эсидан чиқмайдиган қилиб бир бошлаб тузлайман, кейин умуман қорасини кўрсатмай кетади деб дилмига туғиб қўйдим.

Ёнимга келган ҳамоно етти ухлаб тушига кирмаган ҳақоратли гапни айтиб юбордим:

— Нима мунча шилқимлик қиласан? Ҳиқилдоғимга келдинг-ку, ахир! Қисиб юрасанми, йўқми?!

Одамнинг нафсониятига тегадиган бундай бемаза ҳақоратни мендан сира кутмагани учунми, Илёс ҳеч нарсани идрок қилолмагандек, қулоқларига ишонмагандай бир муддат анграйиб қотиб қолди. Ҳалиги номаъқул гапим учун у мени қаттиқ сўқиб юборади деб ўйлагандим. Аммо у бундай одобсизлик қилмади. Секин ютиниб олди-да, овози галати титраганча: “Биласизми, сизни жудаям қаттиқ яхши кўриб қолганман! Сизни бир кун кўрмасам, чидолмайман!” — деди бирдан. Ўша кезде унинг юракдан чиқариб айтган содда ва самимий гапла-

ридан бирдан ғалати бўлиб кетиб, негадир бутун вужудим гўё чумоли юргандек жимирлаб кетди!

Баногоҳ ҳаё босгани учун кўзларига қаролмай, нигоҳимни ундан олиб қочдим. Ҳозиргина сокин тепиб турган юрагим негадир ўз-ўзидан дукиллаганча қаттиқ ура кетганди! Тилим калимага айланмай, нима деяримни билмай, ҳалиги гапларим учун уялганимдан нарироқ кетиб, ўзимни иш билан чалгитмоққа қанчалик уринмай, ички ҳаяжоним сира босилмас, унинг дил изҳори қулоқларим остида қайта-қайта такрорланаверар эди. Илётнинг мен билан бундай муомала қилиши етти ухлаб тушимга кирмагани боис ва энг ёмони — ўйламай-нетмай уни ҳақорат қилиб, дилини оғритиб қўйганимдан қаттиқ хижолат бўлиб, унга қайрилиб қарашга юзим чидамасди.

Бир маҳал Илёт ортимдан келиб, икки билагимдан секин, озорсиз ушлади-да, шундоққина қизиб турган қулоқларим остидан эҳтиросли овозда: “Биласизми, сиз мен учун дунёдаги энг-энг яхши қизсиз, Фарид! Сизни ўша кун ошхонада учратганимдан ҳаловатимни йўқотганман. Ўшандан бери сизга қаттиқ боғланиб қолдим. Кўзимга сиздан бошқа нарса кўринмай қолди. Орқангиздан соядек эргашавериб, қизларнинг орасида сизни гап-сўзга қўйиб, кўнглингизга тегадиган ноҳўя иш қилган бўлсам, минг бор узр сўрайман!» — деди.

Бу гаплардан сўнг беш баттар ғалати бўлиб, ерга қараб қолдим. Ўшал дамда Илётнинг иссиқ қафтлари нафақат билакларимни, балки бутун вужудимни қиздириб юборгандек бўлди.

Ўйламай-нетмай, айтиб юборган гапларимни кўнглига қаттиқ олдим, ишдан сўнг Илёт мени комбинат дарвозаси олдида ҳар кунгидек кутиб олмади.

Шу кеч уйкуга ётганимча у сира хаёлимдан кетмади.

Бу етмагандек, шу кеча ғалатиноқ туш кўриб чиқдим. Ажаб! Тушимда икковмизнинг тўйимиз бўлаётганимиш! Мен уни қаттиқ севиб қолиб, унга турмушга чиқаётганимдан ўзимда йўқ шод эмишман. Бўйниларидан маҳкам кучиб, бахтимдан айланай дея унинг юз-кўзларидан чўлп-чўлп ўпар эмишман...

Уйғонгач, бошқача бўлиб кетиб: “Наҳотки уни яхши кўриб қолсам-а?” — деган ўй миямда айланавериб, ҳаловатимни ўғирлади-қўйди.

Эртасига тушгача у мени йўқлаб келмади. Узоқдан қайси йигитнинг қораси кўринса, Илёт келяптимикин деб хаёл қилиб, ўз-ўзимдан ҳаяжонланиб, унинг тезроқ ёнимга келишини қўмсаб, кўнглим орзиқиб кетаверди. Тушлик маҳали ошхонада учратаман балки деб ўйлагандим. Аммо у ерда ҳам Илётнинг қораси кўринмади.

Шу кундан кейин у гўё мендан аразлагандек ёнимга келмайдиган, ишдан сўнг ортимдан кузатиб қўймайдиган бўлди. Ҳар-ҳар замонда комбинат ичида ноҳосдан тўқнаш келиб қолсақ, у бошини эгиб ёнимдан индамай ўтиб кетарди. Нигоҳлари орзу, умидлари бир зумда чилпарчин бўлиб, тушкунликка тушган кишиникидек ғамгин эди. Бунга бузилган дастгоҳларни тезроқ тузатиб берадиган Тоҳиржон деган слесар йигит билан бўлган муносабатларим сабаб бўлган эди. Тоҳиржон яқинда ишга келган бўлиб, гап-сўзга чечан, қувноқ экан. У ҳар кун дастгоҳларимни бир кўздан кечириб чиқарди-да, чиройли жилмайганча ҳазил оҳангида: “Чиройли қиз, гўзал қиз, қалай, станоклар безовта қилмаяптими? Агар безовта қилаётган бўлишса, айтинг, дарров қулоқларини бураб қўяман”, — деб икки оғизгина гаплашиб кетарди.

Илётни хафа қилган кунимнинг эртаси бирданига иккита станогим бузилиб қолди. Тоҳиржон уларни тузатаман деб ярим соатлар жони ҳалак бўлди. Тузатиб бўлгач, станокларнинг қандай ишлашини кузатганча мен билан уёқдан-буёқдан суҳбатлашиб турарди. Худди шу маҳал Илёт мени кўргани келиб қолди. Унинг келганини кўрса-да, кўрмаганга олгандай, Тоҳиржонни гўё ёқтиргандай у билан қулишиб гаплашавердим. Шу тобда бироз қайсарлигим тутганди. Қани, у нима қилар экан? Мени ундан рашк қиларми-кин? Тоҳиржон деган яхши кўрган йигити бор экан деб ўйлармикин? Шундан кейин ҳам орқамдан юрармикин? Ё кузатиб қўйишларини бас қилармикин? — деб ўйладим. Шундан кейин бир хафтача гўё Илётнинг севгиси-ю, сабр-бардошини синамоқчидай у фабрикамизда кўринган заҳоти беш-ўн дақиқа Тоҳиржон билан бирга бўлишга ҳаракат қилар эдим. Илёт яқин келганида, унга жиддий бир кўз ташлаб олардим-да, кейин Тоҳиржон билан гўё синашга-дек дилдан чаққақлашиб гаплашаверардим. Энди Илёт мени аввалгидек кўп кузатиб ўтирмас, Тоҳиржон билан бирга кўрган заҳоти тезда изига бурилиб кетаверар эди. Бу йигитнинг ичи кенглиги ва мўмин-қобиллигига ҳайрон қолардим. Наҳотки, озгина рашк бўлмаса? Бу бола ким ўзи? Нега у билан мунча апоқ-чапоқсан, демасая?!

Бир куни дугоналарим билан тоза ҳаводан нафас олгани ташқарига чиқдик. Сал нарироқда, чинор остидаги ўриндиқда Илёт билан Тоҳиржоннинг жиддий гаплашиб ўтирганларини кўриб, ҳозир мени деб тортишиб, жанжаллашиб, мушглашиб қолишмаса гўрга эди деб юрагим “шув” этиб кетди. Икковлари ҳам бамаъни, босиқ йигитлар бўлганлари-чун, хайрият, иш мушгласувгача бормади. Илёт нималардир деб тап-кидлаганди, Тоҳиржон хўп-хўп дегандай бош ирғаб маъқуллади. Цехга киргач, Тоҳиржондан анави йигит сизга нима деди деб сўрадим. Тоҳиржон бош чайқангача жиддийлик билан: “Фаридахон, сизни жонидан ортиқ яхши кўрадиган йигитингиз борлигини бир оғиз айтмасиз-а?! Одамни ёмон хижолат қилдингиз-да! Бунинг устига Илётбек билан ҳамюрт чиқиб қолдик. Унга нима деяримни билмай қолдим, ростки. Фаридга ошиқ бўлганим йўқ, бошини айлантириб юрганам ҳам йўқ дедим. Биз шунчаки иш юзасидан гаплашамиз. Муносабатларимиз самимий, орамизда бошқа ҳеч қандай гап бўлгани йўқ дедим. Илётбек сизни жудамақаттиқ яхши кўрар экан! Нега мендан кўзларингизни олиб қочиб ерга қараяпсиз? Демак, мундан чиқди, Илётбекда кўнглингиз бор экан-да?! Севиш ва севилиш катта бахт деб ҳисоблайман. Аммо бу бахтни тезда йўқотиб қўйиш ҳам мумкин одам. Севсангиз, юртдошимни кўп қийнаверманг-э! Кўнгли қолмасин-э, бечоранинг. Кейин афсус қилиб, ўзингиз қийналиб юрасиз “. Тоҳиржонга нима деяримни билмай, вужудим ловуллаганча дамимни ичимга ютдим. Шундан кейин у ҳам мен билан фақат иш юзасидан гаплашадиган бўлди. Аввалгидек ҳазил-ҳузил қилишларини йиғиштирди.

Мана шу гаплардан кейин Илёт ёнимга сира келмай қўйди. У суймаганга суйканма деганларига амал қилиб юрибдимикин? Қандай хаёлларга боряпман ўзи? Бундай бўлмаса керак. Негаки, ҳали орамизда унчалик жиддий гап-сўзлар бўлмаган, у мендан ҳеч қанақанги рад жавоби олгани йўқ-ку, ахир!

Келмаса келмас, нима, мен унга зормидим. Ундан бошқа ташвишим йўқми энди?!

Фақат бир нарса, негадир ўша маҳаллар ўзим ҳам бунга сира тушунолмасдим, ҳар-ҳар замонда уни жуда ҳам кўргим келиб кетаверарди. Аввалгидек жимгина ёнимга келиб, сўзсиз термилиб туришларини, ортимдан соядек эргашиб юришларини жуда-жуда истар эдим.

Кўклам кунларининг бирида — ўша кунни маош олган эдик — ишдан чиқибоқ бир-иккита қизлар янги кўйлак харид қилгани Чилонзор савдо марказига бордик. Икки соатлардан кейин қайтиб, ётоқхона ҳовлисига кираётсак, дарвоза томонга келаётган башанг кийинган ўн чоғли кишиларнинг орасидан Илёсга кўзим тушиб юрагим шув этиб кетди. Илёс ўшандоғ гамгин нигоҳ билан секин қаради-да, жимгина ёнимдан ўтиб кетди. “Наҳотки у мени излаб шу ергача келган бўлсая?!” деган ўй ўтди бирдан хаёлимдан. Йўғ-э, унчалик бўлмаса керак, агар излаб келганида бир оғиз гапирмай ўтиб кетармиди? Бошқа бир иш билан келган бўлса керак.

Эртасига бироз бўлса-да гаплашиш истагида уни роса кутдим. Аммо у мени кўргани келмади. Индинига ҳам ундан сира дарак бўлмади. Тўқув цехида ишлайдиган, уни танийдиган қизлардан суриштиргандим, Илёснинг меҳнат таътилига чиқиб, юртига кетганини айтишди. У шу кетишда кузнинг бошларида комбинатда пайдо бўлди.

— Салом, Фаридам! — деган жудаям таниш овоз келди бир маҳал ортимдан.

Ялт этиб қарадим-у, юрагим қинидан чиқиб кетаёзди. Соғинганим қандайдир гамгин нигоҳ билан термилиб турар эди!

— Фариди, — деди у ютиниб олгач, вазмин овозда. — Сизга бу гапни айтиш менга жудаям қийин. Шундай бўлса-да, айтишга мажбурман. Мен яқинда ота-онаминг қистовлари билан уйланмоқчиман.

Нима деяримни билмай, анграйиб қолдим.

— Сиз мени яхши кўрмаганингиздан кейин нима қилай, шундай қилишга мажбурман, — дея хўрсинди у.

— Вой қандай яхши, бахтли бўлинг илойим! — деёлдим ичимдан зил кетсам-да жилмайишга уриниб.

— Йўқ! — дея қатъий бош чайқади Илёс. — Сизнинг муҳаббатингизни қозонсам ва орзу қилганимдек ёзувчи бўлсам, ўшанда бахтли бўламан деб ўйлаган эдим. Минг афсуским, сизга етишолмадим. Бунга сиз айбдор эмассиз, йўқ! Тан олишим керак: ўзимнинг бўшанглигим ва қатъиятсизлигим ҳам сабабчидир. Энди бу гапларни айтиб ўтиришнинг фойдаси ҳам, қизиги ҳам йўқ. Биласизми, одам уйланиши билан бахтли бўлолмайди. Гап уйланишда эмас, гап кимга уйланишда, буни нутманг!

Илёс бошқа гапим йўқ дегандай секин бурилди-да, ёнимдан узоқлашди.

У кетгач, сўнгги илинжлари ҳам чиппакка чиққан кишидек юрагим хувиллаб қолди. Нега бундай бўлди ўзи? Ҳеч ақлим етмайди. Унга юрагимдан жой беришга улгурганмидим?

Йўқ, унчалик эмас-ку, ахир! Ҳали орамизда бундайроқ жиддий гаплар ҳам бўлмаганди-да.

У шунчаки эрмак учун икки-уч ой орқамдан юрган экан-да бўлмаса, деган хаёлга ҳам бордим. Агар у мени қаттиқ севса, дарров бошқасига уйланиб кетармиди? Демак, Илёс менинг хуснимга сал-пал ошиқ бўлган экан-да, деган хулосаларга бордим ва у ҳақда энди кўп ўйламасликка қарор қилдим. Аммо баъзи-баъзида севгиси топталган қиздек хўрлигим келиб, маъюс тортиб қоладим. Уни кўргим, у билан гаплашигим келаверарди.

Шундай қилиб, орадан бир йил ўтгач, июннинг ўрталарида сира қутилмаганда тасодифан у билан учрашиб қолдим. Уша кунни бир дугонам билан” Чилонзор савдо маркази”га нимадир харид қилгани боргандик. Иккинчи қаватдаги аёллар пойабзали бўлимига ўтаётганимизда Илёс лоп этиб қаршимиздан чиқиб қолса бўладими?! У ҳам бундай бўлишини кутмаган шекилли, бир дам иккимиз ҳам бир-биримизга термилганча жойимизда қотдик-қолдик. Юрагим шу қадар шиддатли уриб кетдики... асти қўяверасиз энди!

Мендан сал илгарилаб кетган дугонам чақирмаганида, билмадим, Илёсга яна қанча тикилиб тураверардим.

Илёс бир оғиз сўз қотмади. Худди хув бир йил илгаригидек беш-олти қадам наридан то биз “Савдо маркази”ни айланиб чиққунимизча ортимиздан индамай эргашиб келаверди. Харидимиз битгач, ташқарига чиқиб, бекат томон юрдик. Шу ердан 34-автобустга чиқиб, ётоқхонага қайтишни мулжаллаб турардик. Илёс беш-олти қадам наридан ортимдан тикилиб турарди. Бурилиб қарайим келар эди-ю, шу тобда унга нималар дейишни билмас эдим. Ўн дақиқалар ўтиб, бекатга автобус келиб тўхтади. Илёс ортимиздан чиқиб, орқа томонга ўтиб олди.

Дугонам йўлма-йўл чакаги тинмай борар, аммо унинг гаплари сира қулогимга кирмас, хаёлим Илёсда эди. У ҳақида ўйлар эдим. Ахир у бир йил бурун уйландим деганди-ку?! Қани нима деркин? Ўшанда менга ёлгон гапирдимикин? Ундай бўлса, нега ўзини кейинги пайтлар мендан олиб қочиб юрди?

Комбинат бекатида автобусдан тушганимиз ҳамано дугонамни қизлардан бири чақириб қолди. Бундан фойдаланган Илёс ёнимга яқин келиб:

— Фариди, тўхтаг, сизга гапим бор, — деди.

Қани, нима деркин деб, кўзларига саволчан тикилдим.

— Мана, институтниям битирдим, — деди у. — Эртаиндин юртимга қайтиб кетяпман. Биласизми, Тошкентдан ёмон хотиралар ва армон билан кетишни хоҳламайман. Сиздан биргина ўтинчим бор: бир кунингизни менга ҳада қилинг, илтимос?! Сиз билан сайр қилишни ният қилган эдим. Шу кўнглимда армон бўлиб қолмасин! Эртага якшанба-ку, барибир бекор бўласиз. Бир кунгина мен учун вақт ажратинг, ўтиниб сўрайман! Агар ҳозир қаршимда тиз чўк десангиз, майли тиз чўкаман, фақат йўқ деманг! Сиз оқила қизсиз-ку, менинг ҳолатимни тўғри тушунасиз деб ўйлайман. Чўчиманг, кўнглимда сизга нисбатан заррача ёмон ниятим йўқ! Фақат сиз билан охирги марта дилдан суҳбатлашмоқчилан, холос. Худо биледи: бундан кейин сиз билан учрашамизми, йўқми?!

Илёс шунчалар содда ва самимий гапирар, кўзлари маъюс ёлқинланиб, илинж билан термилиб турар, агар шу тобда йўқ дея бош чайқасам, тиз чўкиб йиғлаб юборишга тайёр эди у.

— Сиз бир йил бурун уйланыпман дегандингиз-ку, ахир?! — дедим чимирилганча буёғи нима бўлади дегандай қилиб. — Ўзингизниям, мениям овора қилиб нима қиласиз энди? Фойдаси бормикин?

— Ҳа, эсимда бор: ўшанда сизга уйланмоқчиман дегандим, аммо уйландим деганим йўқ эди, чамамда, — дея синиқ жилмайди у. — Қани, сиз нима дер экансиз деб сал жиддий ҳазил қилгандим-да.

— Вой, ростданам уйланиганингиз йўқми ҳали? — деб юбордим узоқ айрилиқдан кейин бирга бўлишга имкон топилганидан хурсанд бўлгандай.

Илѐс жавоб ўрнига ним табассум қилиб қўйди.

Анчадан бери у билан гаплашиш иштиѐқида эканим учун, кўнглини чўктиргим келмай, эртанги учрашувга рози бўлдим. Шунда унинг кўзларидаги қувончни бир кўрсангиз эди! Ҳаѐтида бунчалар шодумон бўлмаган бўлса керак, бечора!

Шу кеч алламаҳалгача ҳеч уйқум келмай, эртага Илѐс мени қаерларга сайр қилгани олиб борар экан дея ўйлаб, ичим қизиб ѐтдим.

Эртасига кеча келишганимиздек, у билан соат тўққиз яримларда”Пахтакор” метро бекати олдида учрашдик. Илѐс ярим соатлар бурун келган шекилли, кўзи йўлимни пойлаб, диққати ошиб турган экан. Менга нигоҳи тушиши биланоқ, тунд ва тажанг чехраси бирдан ѐришиб кетди.

— Мана, келдим, сўзингизни ерда қолдирмай. Хўш, қаерга борамиз? — дедим самимийроқ бўлишга ҳаракат қилиб.

— Раҳмат, оқила қизлигингизни билардим, — дея миннатдор бўлди Илѐс. — Биласизми, сиз билан кинога тушишни кўндан орзу қилардим. Келинг, шу биринчи орзуиймни амалга оширайлик, қарши эмасмисиз?

— Йўқ, нега қарши бўларканман? Яхши фильм бўлса майли, — дедим унинг раъйини қайтармай.

— Соат ўнда”Панорама”да янги ҳинд филми кўрсатилар экан, кетдикми? — деди Илѐс.

Биз телестудиянинг ѐнидан ўтиб, гирд атрофи ой-наванд санъат саройига яқинлашдик.

Илѐс мен ҳозир деди-да, тезгина бориб, иккита чипта олиб келди.

Пойтахтда бир йилдан бери яшаб, бунақа муҳташам кинотеатр борлигини хаѐлимга ҳам келтирмаган эканман. Иш деб, ўқиш деб, шаҳар айланишга қўл ҳам тегмабди.

— Ҳали сеанс бошланишига бироз вақт бор, — деди Илѐс мени кенг фойенинг иккинчи қаватига бошлаб. У ерда музқаймоқ ва салқин ичимликлар бор экан. Илѐс мени дераза ѐнидаги ўриндиққа ўтқазиб, муздеккина иккита коктейл олиб келди. У гўѐ бахтидан, толедан кўнгли тўлгандек, кўзларимга масрур боққанича коктейлни секин-секин сипқорар эди.

Фильм намойишига озгина қолганида, залга кириб, жойимизга ўтирдик.

— Кўлингиздан ушлаб ўтирсам майлими? — дея қулоғимга секин шивирлади Илѐс кино бошлангач. — Сиз чўчиманг, бошқа ноҳўя ҳаракат қилмайман деб сўз бераман.

Майли, бу ҳам дилида армон бўлмасин дея ўнг қўлимни аста унга узатдим. Илиқ қафтларига қафтларим тегиши биланоқ аъзои баданим жимирлаб кетди!

— Қалай, фильм сизга ѐқдими?— деб сўради Илѐс ташқарига чиққач.

— Унчалик ѐмон эмас, бир марта кўрса бўларкан, — дедим нима деяримни билмай.

— Эндиги режамизга мувофиқ истироҳат боғига бориб, маза қилиб дам олиб келамиз.

Ихтиѐрингиз дегандай илжайдим.

Бу содда ва самимий йигит аввалдан ѐқиб қолгани боис, бугун жиддийлигимни сал ташлаб, унга ўзимни яқинроқ тутиб, кўнглим ва чехрамни очиброқ муомала қилишга интилдим.

Аввал кўрган тушимни эслаб, пешонамга битгани шу Илѐс эканлигига, тақдирим у билан боғлиқлигига аста-секин ишона бошладим. Энди нозу фироқ билан қовоқ солиб, лаб жийиришга на ҳожат, қизгина, деб қўйдим ичимда.

Истироҳат боғидаги қаҳвахонада маза қилиб кабоб-хўрлик қиларканмиз, илк учрашувимизни, унинг ортимдан тинимсиз юришларини, жаҳлим чиқиб, уришганим-у, Илѐснинг сизни яхши кўриб қолдим деганлари-ю, шундан кейин негадир ѐнимга келмай қўйиб, гўѐ аразлагандек ўзини мендан тортиб юрганларини эслаб қулишдик.”Менга шунчалик кўнгил қўйган экансиз, нима учун кейинчалик гаплашгани олдимга келмай қўйдингиз? Мен ўша кунлари ѐнимга келишингизни роса кутгандим”, — дегандим, Илѐс:”Ростданми?” — дея бир зум қувониб, кейин нимагадир дарров маъносиз тортиди-да: “Эҳ, бунинг сабабларини кейин тушунтириб бераман,” — дея хўрсиниб қўйди.

Тамадди қилиб бўлгач, боғнинг ичкарироғига кириб, ҳар хил кўнгил очар карусел-у, аргимчоқларда “учдик”. Яқинда чет элдан келтириб қурилган поезд деган аттракцион жуда ҳам даҳшат экан. Шамолдан тез юриши-ю, юракни шувиллатиб юборадиган кутилмаган бурилишлар-ю, тепага чиқиб кетиб нохосдан ўқдек паства тушиб кетишлари билан одамни ваҳима соларкан. Манамен деган кўрқмас ботирлар ҳам бундай қалтис ҳаракат пайтида юраклари ўйнаб кетиб, қичқириб юборишлари ҳеч гап эмас экан. Аъзои баданим кўрқувдан қалтираб кетганидан Илѐснинг билакларидан маҳкам ушлаганча, унинг пинжига кириб, бошимни эгиб, кўзларимни чирт юмиб олдим.

— Қалай, зўр эканми? — дея илжайди Илѐс поездан тушиб, салқинроқдаги ўриндиққа чўкиб, нафасимизни сал ростлаб олгач.

— Нимаси зўр экан? — дедим норози бўлиб. — Бундайлигини билганимда ўлсам ҳам чиқмасдим.

Шундан сўнг бир-биримизга нима деяримизни билмагандек жимиб қолдик.

Ниҳоят, у гап бошлади:

— Кейин айтаман деган гапларимни айтишнинг энди мавриди келди, Фарида. Комбинатда сизни учратмасимдан ўн беш кунлар бурун менинг розилигимсиз, онамнинг хоҳишлари билан мени қишлоқлик бир қизга унаштириб қўйишган эди. Мен у қизни бир марта ҳам кўрмаган, учрашмаган эдим.

Ўша қизга уйланмаслик учун ота-онамга асосли бир сабаб топишим керак эди. Улар хўп, ана, биз топганга уйланишни хоҳламас экансан, бирон-бир кўз остингга олганинг, яхши кўрганинг бўлса айт дейишлари табиий эди. Мен уларга ҳа, бор, комбинатда Фарида деган чиройли бир қизни яхши кўриб қолганман, аммо у мени ѐқтирмайди, гаплашишни истамайди десам, эҳ болам, суймаганга суйканиб нима қиласан, энди уни кўнглингдан чиқариб ташла, ана, биз топган қизга уйлан, тўйдан кейин яхши кўришиб кетаверасизлар, дея маслаҳат беришлари турган гап эди.

Сиздан кўнгил узолармидим, ахир?!

Қишнинг бошларида синглимдан отамнинг қаттиқ бетоб бўлиб қолганликлари ҳақида хат олдим. Табтилга чиқиб, уйга борганимда, отамни оғир аҳволда кўриб кўнглим бузилиб кетди.

— Сен ақлли йигитсан, — дедилар отам оғир нафас олиб. — Шу чоққача юзимизни ерга қаратмагансан, мундан кейин ҳам юзимизни шувит қилмайсан деб ўйлайман. Фотиҳани бузиш осон. Сенга ҳеч нарса бўлмайди, чунки сен ўғил боласан. Аммо унашилган қизнинг шаънига ѐмон бўлади, ўғлим.

Одамлар сандан эмас, қиз бола бўлгани учун ундан айб излашади. Қиз тараф бизга қариндош бўлади. Кейин улар ҳам биздан юз ўгириб кетишади. Кўзим очи-

гида унга уйланаман, қариндошлигимизни узмайман деб, сўз бер, болам. Бўлмаса, мен гўримда тинч ётолмайман.

Отамни хотиржам қилиш учун майли ўша қизга уйланаман деб ваъда бердим. Шундан сўнг отам бечора хотиржам оёқ узатиб, оламдан ўтдилар.

Яқинда отам раҳматлининг йилларини бердик. Онамлар тўйни бир ойдан сўнг, августга белгилашган.

Мана, Фаридам, бор гап шу. Мен ҳақимдаги бор ҳақиқатни ҳам билиб олдингиз.

Мен жойимда тош қотган эдим.

Илёс шартта ўрнидан туриб, беш-олти қадам нарига бориб тўхтади-да, сўнг секин бурилиб менга тушкун нигоҳ билан назар ташлади. Энди бу ердан кетишимиз кераклигини фаҳмлаб, ўрнимдан турганим ҳамону у чошиб келди-да, мени бағрига босганча ҳовлиқиб энтикканча юз - кўзларимдан тинимсиз ўпа кетди! Бир дам ихтиёримдан айрилдим. Унинг бўсалари ҳаёлимни олиб, бошгинамни айлантириб ташлаган эди!

Ичимдан тошиб келган йиғини тўхтатолмай, ҳиқиллаб юбордим.

Шу кеч йиғлай-йиғлай ажрашдик.

Шундан кейин ҳамма нарсдан кўнглим совиди: комбинатдан ҳам, ўқишга кириш истагидан ҳам. Шаҳарда тургим келмай қолди. Ишдан бўшаб, бувимнинг ёнларига қайтдим.

Бир йилдан сўнг бувимнинг маслаҳатлари билан ўзимдан тўрт ёш катта Мурод деган шофёр йигитга турмушга чиқдим. Муродни бувим эмас, ўзим топгандим. Кеч куз кунларининг бирида қишлоқдаги холамниқидан қайтаётганимда, йўлда шовиллаб ёмғир ёғиб қолди. Устбошим шалаббо бўлишига бир баҳа қолганида, шундоқ ёнгинамга юк машинаси келиб тўхтади. "Шаҳарга кетаётган бўлсангиз, чиқинг, обориб кўяман", — деди ҳайдовчи эшигини очиб. Унга қарадим-у, юрагим "жиз" этиб кетди. Ҳайдовчи йигит Илёсга жудаям ўхшаб кетарди!

Мурод ҳазилкаш, шўх йигит экан. Шаҳарга келгунча гоҳ латифа, гоҳ кўшиқ кўйиб, зериктирмай келди. Шундай қилиб, оргимдан уч ойча юриб, ахири унга турмушга чиқишимни сўради. Мен ихтиёрим бувимда эканлигини айтдим. Эртасига унинг онаси билан аммаси бизниқига совчиликка келишди. Муродда сал-пал кўнглим бўлса-да, аввалига, номига, эрга тегмайман деб бироз ноз-у фироқ қилгандим, бувим: "Менга билдирмай, уч ойдан бери бирга юрар экансанлар-ку,

писмиқ, — деб уришиб бердилар. — Бахтинг очилгани шу, қизим! Энди кўп маҳтал қилмай, тезроқ рози бўла қол, болам".

Бувимнинг қистовлари билан баҳорда турмушга узатилдим.

Муродн кўнгли очик, меҳрибон йигит эди.

Йил ўтиб, ширин қизалоқлик ҳам бўлди.

Афсус, ҳавас қилгудек ширингина турмушимиз узоққа чўзилмади, қизчам жуда эрта етим бўлиб қолди.

Қиш кунларининг бирида, Мурод акам қор босган қалтис йўллик давондан ўтаётганларида, машиналари йўлдан чиқиб кетиб, ҳалокатга учраб, ҳалок бўлдилар. Бу мен учун оғир йўқотиш бўлди. Аввалига мен учун бу дунёда яшашнинг ҳеч бир маъниси қолмагандек бўлди. Ҳардамхаёл бўлиб юрган кунларимнинг бирида Илёс тушимга кириб: "Фарида, эсингизни йиғинг, ўлимни ўйламанг! Энди сиз ҳамма қийинчиликка бардош бериб, қизингиз учун яшашингиз керак!" — дея танбех берди. Шу тушдан сўнг ҳаётга қайта қизиқишим уйғониб, ўзимни шу қизчамнинг бекам-у кўст униб ўсишига бағишладим.

Гоҳ-гоҳида, агар Илёс билан юлдузимиз юлдузимизга тўғри келганида, йигирма уч йил қийналиб, ёлғиз яшамаган бўлармидим деган ҳаёлларга ҳам бораман.

Шу йигирма уч йил ичида унинг ҳаёти қай тарзда кечдийкин? Турмушдан кўнгли тўлиб, беғам, беташвиш яшадимикин? Бу бир кам дунёда ким ҳам беғам, беташвиш яшай олган экан?! Йигирма уч йил давомида мен ҳақимда ўйлаганини кўнглим сезиб турибди. Бўлмаса, шунча вақтдан кейин у мени изламаган, "Меҳр кўзда"га илтимос, Фаридани топиб беринглар деб хат ёзмаган бўлар эди.

... Метронинг "Пахтакор" бекатидан чиқсам, телевидениенинг эшиги олдида бир даста қип-қизил гул тутганча кимнидир интизорлик ила кутиб турган бир кишига кўзим тушиб, юрагим орқага тортиб кетаёзди. Уни дарҳол танидим. Бу ўша мени излаб келган йигит— Илёсим эди! У навқирон, ёш кўринар эди! Менга кўзи тушган заҳоти унинг ўйчан чеҳрасига табассум ёйилиб, олдинга уч - тўрт қадам ташлади ва шу асно унинг ёш ва кўркем афту ангори бирдан ўзгарди: юзларида сўлгинлик, пешонасида тарам-тарам ажинлар пайдо бўлиб, сочларига ҳам қуюқ оқ оралаб, бир зумда ўрта ёш одамга айланди-қўйди. Фақатгина унинг меҳру муҳаббатга тўла кўзларигина ўзгармади!

Бу интизор кўзлар ўшандоқ маъёо эди!

ДИҚҚАТ! ЯНГИЛИК!

Кейинги, 2010 йилдан бошлаб журналimiz ҳар ойда нашр этила бошлайди! Ёш шоиру ёзувчилар, устозлар асарларидан; замонавий адабиётни кенг таҳлил этувчи долзарб, бугунги ёшлар, уларнинг маънавий қиёфаси хусусидаги мунозарали мақолалар билан ҳар ойда танишиб борасиз. Бундан ташқари турли янги руклар ташкил этдик. «Адиб ижодхонасида» рукнида Сиз севган ёзувчию шоирларнинг бугун айнан қайси асар устида ишлаётгани, хонадони, режа ва орзулари билан танишасиз.

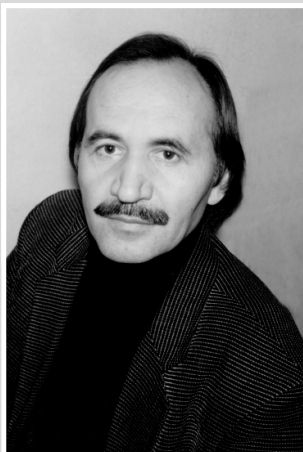
Сиз азиз журналхонларнинг электрон ҳамда ёзма мактубларига-да алоҳида ўрин ажратганмиз! Шундай экан, азизлар, «Ёшлик» журнаliga обуна бўлишга шошилиң!

Обуна барча почта алоқа бўлимларида ва матбуот киоскаларида қизгин давом этмоқда.

Обуна индекси:

Якка обуначилар учун: 822. Ташкилотлар учун: 968

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

Тош битиклар аро титроқ бор...

* * *

Дераза пардасида нафис
бармоқларинг изи
кўзгу ютиб юборган мафтункор аксинг
мана бу ерида аксланганди кўзинг
ҳалиям ўзгачароқ ярқирамоқда
кўзгу тусидан сал бошқачароқ
мана бу ерида ёйилган сочларинг
сал кейинроқ қалқийди
соч турмаклашинг
бу ерида эса мен кўшини хонага
чиққанимдаги тушган аксинг
аввал хиёл кулимсирабсан
сўнг ялт этибди юзингда ҳийла
ундан кейингиси хира тортибди
тувакдаги гулни ҳидлаб кўрибсан
ҳид камайиб қолибди чунки
ниманидир олиб кетибсан ҳеч билолмадим
миттигина уй фариштасин эҳтимол

дераза пардасида
нафис бармоқларинг изи
кўзгуга тушар у гоҳи гоҳида.

* * *

Барг чиқмасидан аввал
новдани тўлатган сиёҳранг ифор
ўша ифорнинг бир қисмини
сочмоқда япроқ

Аввал суврати чизилган
кейин пайдо бўлган Дарахт

Дарахт қулашидан аввал
ўчиргич ила ўчириб қўйинг
Дарахт тасвирин

Шунда ўша буюқ қалқиб чиқади.

* * *

Тош битиклар аро титроқ бор
Шамол ҳеч ким ўқимасин деб
Учириб кетибди барча сўзларни

Сўқир донишманд
қимирлашига эринар ҳатто

Ўйлашига эринар
туш кўришига ҳам
бу оламдан ўтган аллақачонлар

Чўнтагидан тушиб қолган рўмоли
тош битик
шамолга қоршиган бир ёзув.

* * *

Қандай жозибали
афсунга тўла
юррак шув-в этади
яшагандек бўласан сал-пал
кўз узинг келмас ҳеч
шунақа чиройли бўларми кўз
кўм-кўк балки асал рангида
оҳ орзиқиб кетади юрак
кўкдан настга қулаган каби
мусиқани сувдек ичгандек гўё
фариштага айланасан гўё бир лаҳза
қандай жозибали
афсунга тўла
асал тусидаги иккита денгиз.

* * *

Кўёш ҳақида ёзмас Антарктида шоирлари
улар оқ айиқлар ҳақида ёзиши мумкин
уларнинг ёзгани.

Супермодерн
бирор маротаба уруш бўлмаган
ўшал гўшада
Чингиз қадами етмаган
Зулқарнайн ҳатто
бу ҳақда ўйлаб ҳам кўрмаган

демак тарихи йўқ Антарктиданинг
Антарктидада тузум йўқ, элчихона йўқ
қаҳратон тилидан бошқа забон йўқ
Антарктиданинг даҳо шоири
қулупнай ҳақида
шеър битар нуқул.

* * *

(Дўстим Муҳаммад Гаффорга)

Алмисоқдан қолган хум ичида
бир сўз бор
шароб ичишига борамизми
ёки сўзни олиб келишига

Бошни ёришдан аввал
ўша хум ҳақида ўйлаш керак эди
сўзни тортқилашдан аввал
қоғоз ҳақида

Бу хум Чингиздан мерос.

: АБГУРА :

Дунёни нимадир бошқараётгандек
бошқариб турибди
Нимадир йўқ каби
аммо бор
сон-саноксиз юлдузларни ҳеч
эринмасдан
ясаб чиқиш
шартмиди

Айни бир вақтнинг ўзида
Икки сайёрада уруш бошланди
: Бу томоннинг туғи
у томонда мутлақо тан олинмайди
у томоннинг нишони
Бу томонда туфук сингаридир:

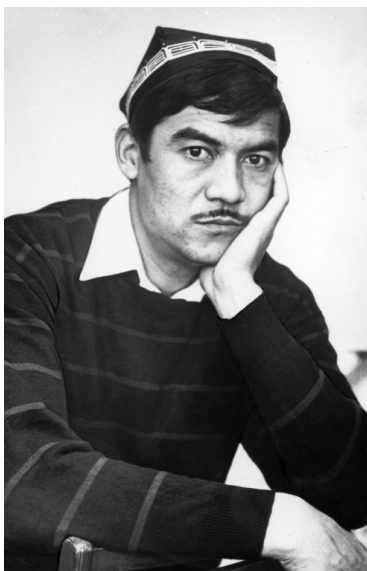
* * *

Ва баъзан
автобусга чиқсам
учраб қолади
қоп-қора сочларини ёйган
Сув париси
Туш кўраётгандай бўламан
Сал ўтмай
ўз бекатида тушиб қолар у
Дарахтлар билан бирга кетамиз.

АЪЗАМ ЁКТАМ СОҒИНЧИ

Мен у шоирни билмайман. Ҳаётда уч-ратмаганман. Аммо, шеърлари... Сўзга кўчган қалби, дарди, хаёли, армони менида ўйлатади... Ногаҳонда тизгинсиз бир ҳисни туюб беихтиёр тўлғонаман. Азоб чекаман. Сўнг... Сўнг қаердандир учи синиқ ётган қаламимни излаб топаман. Кейин у билан каптар қанотидек бегубор қоғозни қоралайман, доғлайман...

Аъзам Ёктам ўзбекнинг ёктам шоири эди. У ўз тенгдошлари,

маслакдошлари орасида ажралиб турарди. Унинг поэтик нигоҳини бошқа бирор шоирга ўхшатиш қийин. Унинг ижодий парвози, йўналиши, «ун»и ҳеч кимга ўхшамасди. Аммо ижод ўз-ўзидан гуркирамайди. Ҳар қандай ижод шуъласи ўзигача бўлган бирор-бир қалам соҳибининг ёлқинидан нур эмади. Унга эргашади, интилади, шу аснода ўзлигини намоён этади.

Аъзам Ёктам Янги истиқлол шеърятининг чўлпони эди. Афсус, бу чўлпон қисқа, аммо жуда ёруғ нур сочди.

Мана, шоирнинг энг сўнгги шеърый тўплами қўлимда: «Тарадуд». Мўъжазгина китобни варақлар эканман, қуйидаги сатрлар юзимга оловдек урилади:

*Йўл аниқ, қайтиш йўқ,
Мен кетдим энди.*

*Кечган нарсам—жонни ўйламам ҳечам
Битта майдон керак—курашгим келди:
Тушакда ётгулик қилмасин, ўлсам.*

Бадиий ижодда интуиция деган тушунча бор. Бу сезги, ички ҳиссиёт дегани. Бўлмаса, Аъзам Ёктам муштдай ўғилчасига қабр ҳақида гапирармиди?!

*Эй кўзимнинг оқи—ўғилчам,
Кўп яхши яхши ер чопишинг, бироқ
Қабр қазимоқни-да ўрганиб қўйил.*

Бу шеър ўқувчида савол қўзғаша табиий. Унутмаслик керакки «ўғил» бу ўринда восита холос. Асл мақсад одамларни савоб ишга даъват этишдир. Элда уч кишининг қабрини қазган одамнинг жойи жаннатнинг тўрида бўлади, деган нақл юради. Бу шеър ўзидан ўзи туғилмаган. Шеърга ёш болаларнинг кичкина кетмонча ёрдамида ер ковлаб ўйнаши туртки берган. Шу аснода шеърга бош гоё—шоирнинг савоб ҳақидаги қарашлари жойланади.

Аъзам Ёктам кўп шеърларида шошқин кайфиятни, сўлгин руҳиятни онг илғамас бир йўсинда дарж этади. Ва яна васиятдай шеър ёзолмаганидан ўкинади. «Аллам» шеърда қуйидаги сатрлар бор:

*Итоат этмайди
Ҳануз менга сўз.
Ё Раббим,
Гуноҳим ахир нимадир?
Қўлимдан
(Дилимдан)
Келмади ҳануз
Васиятга ўхшаган бир шеър.*

Йўқ, васиятга ўхшаган шеър Аъзам Ёктам ижодида кўп учрайди. Унинг баъзи сатрларида ҳам лирик қахрамон охирига гапларини, фарзандларига, миллатга, ёшларга айтаётгандек туюлади. У миллат дардларини, истибод оғриқларини, халқ руҳиятидаги покиза туйғуларни, садоқат ва гурурни-да шеърга солган. Мен Аъзам Ёктамнинг бадиий қиёфасини, ижодий тажрибасини Чўлпон ижодига ҳамоҳанг демоқчиман. Биласизми, шоир шеърларида Чўлпонга хос жасорат ҳукмрон. Аъзам Ёктам «кишан»ни, «куз»ни, «қор»ни, «баҳор»ни ва бир неча ифода-тамсилларни Чўлпонга хос жасорат, санъаткорлик билан шеър бағрига жойлайди. Мана бу парчадаги «кўнгил», «ёв», «ой», «юрт» ва бошқа иборалар худди Чўлпон қаламидан қоғозга тушган каби завқ уйғота олади. Аммо бу фикр муаллиф ижодининг ўзига хослигига соя солмайди:

*Шу қора ер тушган чекимга
Узолмадим кўнгилни ойдан.
Ҳасратидан тўйдим юнуннинг
Ҳафсалам кўп пир бўлди бойдан.
Юртлар кездим ёв қувиб бориб,
Дўст топмадим бирорта жойдан.
Аридан тушган бўлса-да одам
Яралгани рост экан лойдан.*

Аъзам Ўктам ижодининг яна икки фазилати хусусида алоҳида гапириш жоиз. У гоҳ халқ ижоди оҳангида қалам сурса, гоҳ мумтоз шаклларда, хусусан, газал жанрида бемалол қалам тебратди. Унинг баъзи газалларида ҳам Чўлпон қаламининг таъсирини сезиш мумкин. Афтидан, шоир жадид шоирнинг ижодига айрича меҳр қўйган кўринади:

*Ғаним рафторли дўстлар бор, ғанимлар
Дўстга ўхшайди.
Надир ҳолинг демоқликка ғаразсиз бир
Мусулмон йўқ.
Улуғ кунда улуғворлик билан ҳолингни
Сўрмасми?
Сенингдек бу заиф халқдан меҳр кутгувчи
Нодон йўқ.*

Дарвоқе, унинг «Чўлпон» деган шеъри ҳам бор. Унда жадид намояндасининг айбсиз айбдорлигини, қатагон қурбони бўлиши машъум сиёсат найранги экани ачинарли оҳангда жаранглайди:

*Уни мен йўқ қилдим, демайди замон,
Уни мен янчидим демас сиёсат.
Уни мен чорладим, деб айтар осмон,
Уни мен чақирдим, дейди ер фақат.*

Аъзам Ўктамнинг бир шеъри «Дуторчи қизлар» дастаси айтадиган «Қарамайди ёр-о, қарамайди ёр» кўшиғи оҳангида битилган.

*Одамлар бор дунёда
гоятда айёр-ей, доғули айёр.
Соянгни ҳам чоҳ кавлаб,
Кўймоққа тайёр-ей, кўймоққа тайёр...*

Шу ўринда мақолага нуқта қўймоқчи эдим. Аммо шоирнинг тўпламдаги «Соғинч» достони ҳақида фикримни айтмасам, мулоҳазаларим ноқис туюлди. Достон зуваласига бир эмас, уч ривоят мазмуни сингдирилган. Шоир китобхонни оғоҳлантиради: гўё муаллиф айтмоқчи бўлган даҳшатли сўз оддий эмас. У таъсир кучи билан нафақат ўқувчи қалбини, ҳатто арши аълони ҳам титратишга қодир эмас.

*...Маишар қўпмас йўлимдан қайтсам,
Гарчи у жим, инсофга келмас,
Арш зирриллар бир сўзни айтсам,
Йўқса қалбда зилзила тинмас...*

Шоир айтадики, арабларда бир эру хотин ўзаро низо чиқариб, уни баргараф этиш учун қозига мурожаат этадилар. Қози икки гувоҳ талаб қилади. Гувоҳлардан бири аёлнинг юзини кўргачгина ўз фикрини айтиши мумкинлигини аён қилади:

*«Паранжида ким бор — билмасак,
Юзин очсин», — дейди бир гувоҳ*

*Эр эркак-да. Бир қалқди юрак
Ҳали бекор бўлмаган никоҳ.*

*Йўқ, очмайсан юзингни. Ишон,
Камлик бўлмас маҳрдан», — деди
Ўз тақдирин англаган жувон:
— «Ўтдим маҳр баҳридан», — деди.*

Кўриняптики, шоир қабоҳатга юзланган аёлга ҳайрон қолиш баробарида ор талашаётган эркакка ачинадигани ҳам. «Майли, — дейди шоир, — бунга арабча дея қолайлик...» Сўнг шоир ўзбек халқ ривоятларидан бирини сўзлашга киришади. Унга кўра, бир полвон қиз кураш майдонида бир неча йигитларни йиқитади. Навбатдаги йигинда бир барваста йигит ҳалиги кураги ерга тегмаган қизни чунонам кўтариб, елкасига қўяди ва ўз уйи сари олиб кетади. Кимдир чиқиб, қўли билан улар кетаётган томонга ишора қилади. «Никоҳини ўқидим», — дейди. Полвон қиз барваста йигит никоҳида ўнга ўгил кўради. Сўнг қазо қилади. Бу ўша ички асарчанинг фоже хоғимасини билдиради. Уни сўнгги манзилга кузатадилар. Шоир «унинг тобутини ўша курашда йиқилган йигитлар елкаларида кўтариб олиб кетдилар», — деган гоғани асар бағрига сингдирган. Бу гапда жуда катта маърифий ҳикмат бор. Муаллиф «қанча кучли бўлмасин, аёл аёллигича қолмоғи лозим. Унга бешик тебратиш ярашади, кураш тушиш эмас», демоқчи. Достон сўнггида эса гоғвий жиҳатдан юқоридаги икки ривоят мазмунини рад этадиган учинчи ривоят қаламга олинади. Унда шоир халқимиз тарихида ва маданиятида мавжуд алоҳида ўринга эга воқеани назм ришгасига тортади. Кўқон хони Амир Умархон ва малика Нодира қисматидаги бир ўзбек аёлининг садоқатини улуғлайди. Алқисса: Кўқон хони Амир Умархон оилавий можароларнинг бирида малика Нодирага «хазинадан ўзинг учун нимаики қимматбаҳо, зарур бўлса, ўшани олиб Шаҳрихонга кетавер», — дейди. Ва ўзи ётоғига кириб уйқуга кетади... Бир пайт хон отнинг оёқ товушидан уйғониб қараса, аравада бети ёпиқ аёл уни саҳро бўйлаб олиб кетаёттир. Амир нега ёлғизлигини, уни ким қаерга олиб кетаётганини сўрайди. Шунда бети ёпиқ аёл жавоб беради:

*— Амрингизни билдиму вожиб
Тўлиқ адо этаётирман.
Энг керакли, қимматбаҳо деб
Сизни олиб кетаётирман...*

*Сўз деёлмай қолган Умархон
Бир уради пешонасига.
Қайта никоҳ ўқитиб, шодон
Кириб келар қошонасига...*

Сўнг шоир достонга хотима ясайди:

*Мен мозиждан сўз очдимми, бас,
Қилишим шарт қиссадан ҳисса.
Аммо, нетай буларни эмас,
Ушаларни бир кўргим келса.*

Аъзам Ўктам чақмоқдек «ялт» этди-ю сўнди. Таскин шуки, унинг маърифатли, ёниқ шеърияти узоқ вақт қалбларимизни ёритиб, камолотга чорлаб туради, иншооллоҳ!

Яратган эгам ўтюррак шоир қабрини нурга тўлдирсин.

**Абдураҳмон ПИРИМҚУЛОВ,
Қариши**

Ҳотам РАҲИМ

Кўксим тўла тилагим

ОЙ ВА КҮН

Ҳижронларга эгди бошин,
Қалбим сенсиз яшаёлмай.
Икки юрак икки ёқда,
Тун ва кундек тўқнашолмай.

Ой ҳам кўкда турар маъюс,
Ерга мағрур нур сочолмай.
Армондадир гўё мендек,
Кўёш билан тўқнашолмай.

АНҲОР

Анҳорнинг лабларига,
Бўёқ бўлди яшил чим —
Гоҳи ўсар жўш уриб,
Гоҳи туриб қолар жим.

Шўх сув ялаб чимларни,
Кўшар жилвакор ҳусн.
Гўёки парваршидан
Боши чўзилар узун.

Сув ўзича бош-қошдир,
Тошлар сочқиларига.
Дудуқланиб сўзлайди,
Оғзи очиқлигича...

НЕГА АЙТ

Мендан йироқлашдинг, гўзалим,
Ҳаётимнинг армони бўлиб.
Сенсиз кўнгил бўстонида ишқ
Гуллари ҳам қолди-ку сўлиб.

Оғирлашар оғир хотирам,
Бирдан гуллар гуллаётган кез.
Кунгабоқар боқар ортимдан —
Сендек юзин ўғирмайди терс.

Севгимизга содиқ қололмай,
Нечун қалбим тирнайверасан.
Ваъданг бузиб, гўзалим, ҳар тун,
Тушларимга кираверасан.

ЮРАГИМ

Соғинч тўла кўзларимни,
Соғинтирма, гўзалим.
Саробмидинг, тўфонмидинг,
Бўронмидинг, азали.

Армонларда қолди-ку ишқ,
Гўё боғсиз қолди гул.
Маъюс қалбим бўстонида,
Бесас йиғлайди булбул.

Тинмай ёшланар кўзим,
Кўксим тўла тилагим.
Гўё ўша булбул каби,
Йиғлар бесас юрагим.

ТОНГ

Қишлоқ мудраб турар уйқудан,
Томда хўроз қичқирган маҳал.
Хур гийёҳнинг шохларин ўпиб,
Кезар боғни беибо шамол.

Савалайди бирдан баргларни,
Жабрдийда юрак мисоли.
Ёш ниҳоллар йиғласа беун,
Кун беради унга тасалли.

БЕПАРВОЛИК

Бўлса ҳар ким эътиқодли,
Эл, халқ учун бу шараф.
Бир ёқадан чиқарса бош,
Офат бўлар бартараф.

Жонларда ўлса шижоат,
Уйғонар кибру ҳаво.
Офат, бўрон, селдан ёмон,
Инсон бўлса бепарво.

ЎША КЎЧАЛАР

Қишлоғингни хушнуд этганди,
Висолингнинг гулдек ифори.
Бу кўчага куз келди билсанг,
Сен эдинг-ку унинг баҳори.

Бизга сирдош бўлган йўлаклар,
Энди маъюс тортган шунчалар.
Эсим оғар ўтсам гар такрор —
Сенсиз қолган ўша кўчадан.

Япроқ бўлиб тўкилди бу кун,
Ҳуснингдан ранг олган гунчалар.
Қалбимдаги ишқ гули сўлди,
Хазонларга тўлди кўчалар.

Гулноз МАМАРАСУЛОВА

ҲАЙРАТГА ТҮЛА ДУНЁ

Ҳикоялар

КУТАЁТГАН ЙИГИТ

Али тракторчининг қизи ўқишга кирди.

Бу хабар бутун қишлоққа тезда ёйилди ва турли хил гап-сўзлар ҳам болалади. Кимдир қизга ҳавас қилиб: “Эй яша, мана биздан ҳам чиқаркан-ку ўқийман деб ниятига етганлар. Қойил-е! Мана, кимсан Абдуманнопнинг ўғли Олим ҳам ўқишга топширганди, киролмади. Али тракторчининг қизи эса қиз бола бўп туриб ўқишга кириб кетди-я. Эй, отасига раҳмат шундай қизнинг! Ҳали Алининг ўзини кўрсам пешонасидан ўпиб, табриклаб қўяманку-я. Қизи институтни битириб келса, ўзимизнинг мактабда дарс берармиди”, дея нималарнидир умид қилса, бошқа биров эса аксинча гапиради: “Қиз бола нарса, уйда ўтирса бўлмайми?! Ана ўқийман деб, шаҳарга боргач ўзгариб, аиниб кетаётган қизларнинг нечасини эшитаяпмиз-ку. Шундан кейинам .... Э-эй, Али тракторчигаям қойил қолмадим. Кимга ишониб қизини шаҳарга жўнатаяпти, ҳайронман. Қишлоғимиздан ўқишга кетган иккита қизнинг биттасиям қайтиб келмади. Нимамиш? Қишлоқ ҳаёти ёқмай қолганмиш! Энди тракториснинг қизи гўр бўлармиди? Алининг ўзи билан бир гаплашиб қўямасам бўлмайди-ёв...”

Аввал Али тракторчи қизининг ўқишга кириш нияти ҳақида хабар топганида қаршилик кўрсатганди. Йўқ, қизи қайсар чиқиб қолди-ку. Астойдил ҳаракат қилиб, таёргарлигини тўхтатмади. Охири Али ҳам: “Ҳа, майли, ҳужжатларини топширса, топшириб кўрсин-чи. Кирилмаса кейин ўзидан хафа бўлади. Қишлоқдаги манаман деган бойнинг ўғли ўқимаяпти-ку, тракторчининг орқасидан зўрға кунини қўраётган камбағалнинг қизи ўқиб қоптими ҳеч замонда!” дея ўшанда қизини ниятидан қайтариш учун қаршилик кўрсатишни тўхтатган эди.

Мана энди не қиларини билмай боши гаранг. Нафиса ўз кучи билан талаба бўлди. Бу хабарни эшитган ота на хурсанд ва на хафа бўлолмади. Нима бўлгандаям қизининг бахтини ўйлайди. Қизи отасининг юзини ерга қаратадиган ёмон иш қилгани йўқ, Али бемалол қизидан фахрланса арзийди.

Ниҳоят Али бир қарорга келди. Қишлоқдагилар нима дейишса, дейишаверсин. У бутун умрини қора мойнинг ичида ўтказди. Бошқа иш қилай деса, қўлидан тракторни тириллатишдан бошқа ҳеч нарса келмайди. Бунинг ҳаммаси саводсизликдан. Қўлида олий маълумотли эканлигини исботловчи ҳужжати йўқлигидан. Шуни кўриб-билиб туриб, қизининг йўлига қандай тўғаноқ бўлсин... Қайси қишлоқдоши Али қийнаиб, бир бурда нонга зор бўлиб юрган пайтида ёрдам берганди. Ҳаммаси пана-паналаб қолмаганмиди? Улар фақат гапиришга, бировнинг устидан мағзава тўкишга ярайди, холос... Нима бўлганда ҳам қизини ўқитади. Қолаверса, Али тракторчи эшитганди, бу институт деганларида ўқийман деб ният қилганлар кўпчилик бўлар экан. Лекин уларнинг ҳаммасиниям олавермайдикан-да. Танлаб-танлаб, энг зўрларинигина олиб қолишар экан. Мана масалан, катта фермер Абдуманнопнинг ўғли Олим ҳам ҳужжатларини кўтариб шаҳарга кетганди. Тарвузи қўлтигидан тушиб қишлоққа қайтиб келди. Бечора бола энди уялганиданми кўча-кўйда кам кўринадиган бўлиб қолди. Яна қишлоқдаги энг ҳашаматли, қишлоқнинг қайси бир бурчагидан қараманг, савлат тўкиб турадиган уйнинг хўжайини Салимбой такасалтанг ўғлини фалон пул билан ўқишга киргизолмагани ҳаммага аён. Энди шунча гапдан кейин ҳам Али қизига оқ фотиҳа бермаса, турган-битгани ноинсофлик бўлиб кетар эди-да.

Ҳаммадан ҳам бахтиёр, ўзига сигмай кетаётган Нафиса эди. У эплади. Институтга кириш қизининг орзуси эди. Мана, ниятигаям етди. Ҳатто энг чўчигани — отасидан ҳам оқ фотиҳа олди. Бундан ортиги бўлиши мумкин эмас. Қиз учун бу катта байрам. Бир умрга татиғулик байрам. Бироқ бу байрамга етиш учун озмунча тер тўкилмади дейсизми?! Энг муҳими, ҳозир ҳаммаси унут бўлди. Яна бир неча ҳафтадан сўнг у интиқлик билан кутаётган дамлар етиб келади, яъни Нафиса ўзи орзу қилган даргоҳга билим эгаллаш учун равона бўлади. Қиз шуларни ҳаёл қилар экан, кўнглининг бир че-

тини хижил қилиб турган сиймо Олим эди. Иккалови бирга тайёрланишди, хужжатни бирга топшириб келишди. Олимнинг калласи қизниқига қараганда анча кучлироқ эса-да, имтиҳондан йиқилди.

Бугун Нафиса севинчдан ёрилай деса, Олим изтиробдан...

Олим билан Нафиса бир синфда ўқиб, катта бўлишганди. Аввалига бир-бирини кўришга кўзлари йўқ бўлса-да, ўқитувчисининг мажбурлови билан бир партада ўтиришга мажбур ҳам бўлишарди. Хуллас, улар анча улғайишди. Олимнинг бўйлари чўзилиб, йигитмисан-йигит бўлди. Нафиса эса пастаккина, тўлачадан келган, истарали, бугдойранг юзидаги дона холи ўзига ярашган малоҳатли қиз бўлиб вояга етганди. Энди улар аввалгидек ит-мушук эмас, бир-бирини турткилашавермас эди. Айниқса Олим кўп гапиравермайдиган, жиддий, анча босиқ ва синфнинг энг аълочиси эди.

Олим севиб қолди. Ўшанда мактаб битирувчиси эдилар. Лекин йигитнинг бу сирини партадоши Нафиса сезиб қолмагунга қадар биров билгани йўқ. Ҳа, бу сирни биринчи бўлиб Нафиса илғаб қолди. Яъни Олимнинг кимга аталганлиги номаълум бўлган хатини топиб олдию, бутун синфга жар солиб юборди.

Йигитнинг муҳаббатга лиммо-лим севги мактубини Нафиса кула-кула баралла овози билан ўқиётган маҳали синфга Олим кириб келган эди, бутун синф қийқириб юборди.

— Ўртоқ, балосан! Сендан кутмагандим, — дея Ашур Олимнинг елкасидан туртди. — Шунча дардинг бор экан, билмай юрган эканмиз-ку, писмиқ. И-индамай ишингни битириб юрган экансанда-а? А лаббай? Ким экан у “хаёлимни тўзғитган малак”?

Олим бир муддат ҳеч нимага тушунмай анграйиб қолди. Синфдошларининг қийқириқлари, Ашурнинг турткилашлари нимага ишора? Бу гаплари билан Ашур нима демоқчи, нимани билиб олибди ўзича?

Кўнглига ёмон шубҳа оралаган йигит дафтарининг ичида қолдирган севги мактубини излай бошлади.

— Нимани қидираяпсан, ўртоқ? Айтсанг ёрдамлашиб юборармидим. Тўғрими, Нафис? — деди Ашур қизга кўзини қисиб қўйиб.

Олим қидираётган хатини Нафисанинг қўлида кўриб жон-пони чиқиб кетди. Гарчи мактубда кимга атаб ёзилгани кўрсатилмаган бўлса-да, буни Нафиса ҳали ўқимаслиги керак эди.

Яна нималарнидир валдираб, масхарабозлик қилаётган Ашурнинг гаплари ортиқчалик қилди. Синфдошларнинг, айниқса Нафисанинг бошқача қарашлари, кулишларидан Олимнинг миясида ўт чақнади.

— Ҳали мен сенларга бир эрмак бўлиб қолдимми? Мазза қилиб кулаётган эдиларинг-ку, мен халақит бериб қўйдим шекилли? — дея Олим овозини баландлаган эди, бутун синф жим бўлиб қолди. — Балки мени ҳам ўз сафларингга кўшарсизлар-а? Нафиса, нега тўхтаб қолдинг, ўқи охиригача... Шунчалик қулгили эканми-а, ўқийвер, мен ҳам бир маза қилиб кулай...

Синф сув қуйгандек жим-жит... Нафиса қизарганча, ер чизарди. Ашур ҳам бояги ишларидан уялиб қолди. У шунчаки дўсти билан ҳазиллашмоқчи эди, холос. Ҳазилининг таги зил бўлиб кетишини ўйламаган экан.

Олим хатни партадошининг қўлидан юлқиб олди.

— Бу хатни эрмак қилишинг учун ёзмаган эдим. Сени бошқача қиз деб юрардим. Афсус... Ашур, хат ким учун ёзилганлигига қизиқаетганмидинг? Бу хатни кимнинг оғзидан эшитаётган бўлсанг, ўша қиз учун ёзилган... — дедию, Олим шахдам қадамлар билан хонадан чиқиб кетди.

Бундай гапни кутмаган Нафиса бўшашганча жойига ўтириб қолди ва бошини чангаллади.

— Нима қилиб қўйдим?

Олимнинг охириги гаплари қизнинг хаёлида қайта-қайта жаранглайверди. Ҳар гал қайтарилганида Нафиса худди биринчи мартаба эшитаётгандек ҳайрат домида қолар эди.

— Наҳотки хат мен учун ёзилган эди? Ўзимни ўзим шарманда қилдим-ку. Олим мени кечирмайди энди!

Йигит гурури керак бўлса тошни ёради. Пасткашликларга ҳеч қачон таслим бўлмайди. Лекин Олим муҳаббати учун барчасини унутди.

У Нафисани кечирди.

Мактабни битиришгунча ҳар-ҳар замон Олимнинг ўзи парваришлайдиган қишлоқ четидаги боғда сирлашиб туришди.

Нафиса неча кундан бери Олимдан хабар кутаяпти. Йўқ, йигит ўзини олиб қочаётганга ўхшайди. Акс ҳолда, Нафиса билан одатдагидай бир йўлини топиб, доимги учрашув жойи — қишлоқ четидаги боғда учрашар эди.

Яқинда Нафиса ўқишга жўнайди. Олимни эса анча бўлди кўрмаганига. Уни роса соғинган, лекин йигитдан дарак йўқ. Тўғри, Олимни ҳам тушуниб турибди. Лекин, нима, бу йил бўлмаса келаси йил ўқишга кирар, шунга шунча тарки дунё қилиши шарт эдими?

“Нима бўлса бўлди, бугун ёнига ўзим бостириб бораман. Ахир уни кейин яна қачон кўраман!” деди қиз боққа боришни кўнглига тугиб.

* * *

Қуёш уфққа ёнбошлаган маҳал Олим боғдаги ўрик дарахти тагидаги супадада ёстиққа суянганча китоб варақлар эди. Унинг кўзлари китобда бўлса-да, хаёли тўзғиб ётарди. У барча алам-ташвишларини унутиш учун мутолага берилганди.

Айни дамда йигит суюқлисини жуда кўргиси келаётганди. Нафиса яқинда ўқишга кетади, у эса сўппайганича ўша юриш-туриш билан қишлоқда ўз ишларига кўмилганча қолаверади.

Негадир бугун Олимнинг кўнгли бесаранжом. Балки Нафиса келаётгандир... Йўқ, у ўз ташвишлари билан бўлиб, йигитни бутунлай унутиб юборганга ўхшайди. Энди у Олимдек қишлоқ йигитини назарига илармиди... Шуларни ўйлаб, кўнгли алланечук гаш бўлган Олим китобга яна кўз югуртира бошлади.

Ўзининг гамгин хаёлларига гарқ бўлган Олим супанинг бир четидан кўним топган Нафисани сезмай қолди. Қиз ҳам ўзининг шу ерда эканлигини ошкор қилмай, йигитга турмулиб ўтиришни жоиз топди.

Нафис эсаётган шамол китоб варақларини тўзғитиб кетгачина, диққати бузилган йигит китобдан бош кўтарди-ю, ҳайратдан бир сўз деёлмай қолди. Наҳотки рўпарасида хаёлини ўғирлаган малак...

Олим туш кўрмаётганлигига ишониниш учун ўзини чимчилаб кўрди. Йўқ, бу туш эмас.

— Мендан яширинмоқчи эдингизми? — деди Нафиса хиёл жилмайиб қўйиб. — Нега бундай қиялпиз?

Йигит яна ҳайратдан донг қотганди. Ахир қаршисидаги қиз уни илк бора “сиз”лаб гапираяпти. Мактабдалигида ҳам, битирганидан кейин ҳам бундай гапирмас эди. Олим нима дейишга ҳам ҳайрон, тилини ютиб юборгандек қизга тикилиб қолганди.

— Сендан яшириниб нима қилдим? Ўзим билан ўзим овора бўлиб юрибман-да... — деди ниҳоят йигит тилга кириб.

— Бу китобни мен ҳам ўқиганман. Маза қиласан киши бундай асарларни ўқиганда. Сиз энди бошладингизми? — деди қиз самимий тарзда.

— Ҳаммадан ортда юрадиган боламиз-да ўзи, — дея Олим негадир бирдан ўзгарди. Нафисанинг гаплари унга бошқача таъсир қилганди. Ҳали битишга улгурмаган ярасини яна қайтадан янгилаб юборди. — Сен ҳозир ҳам мендан олдинда кетаяпсан. Ўқишгаям отланаётгандирсан.

Олим шундай дея китобини ёпиб қўйди.

Нафиса ўзининг шунчаки айтилган оддий гапи йигитнинг кўнглига тегиб кетишини билмаганди.

— Ҳали янаги йил топширсангиз... — дея қиз эндигина гап бошлаган эди ҳамки, Олим бу мавзунинг давом эттиришни истамади шекилли, шартга қизнинг гапини бўлди.

Зеро бу каби таскинларни эшитавериб тўйганди.

— Биласанми, ҳозир китоб бош қаҳрамонининг қай аҳволга тушганлигини?

— У ҳалокатга учраб, саҳронинг қоқ ўртасида ёлғиз, очликдан, сувсизликдан қийналади. Дарёни излайди. Оёқлари яраланиб, умуман юролмай қолган бўлса-да, судрала ҳам фақат олға интилаверади. Ҳаётга муҳаббати сўнмайди. У яшашни истайди, — дея Нафиса ҳикояни тамомлаб жимиб қолди.

— Охири нима билан тугашини билмайман. Ҳозир саҳродаман, ёлғиз...

— Нега ёлғизман деяпсиз, мен-чи? Мен борман-ку.

Иккиси ҳам бир муддат сўзсиз, ўйга толиб қолишди.

— Шаҳарда қийналишинг мумкин. Лекин сен бардошлисан, ҳаммасига чидашингга ишонаман.

— Асарнинг охири қандай тугашини айтмадим-ку, — дея Нафиса ҳикояни давом эттира бошлади: — Унинг умуман мадори қолмаган, оёқларида жон йўқ бўлса-да судрала-судрала ниятига етади. У дарёни, одамларни топади.

— Мени унутмайсан-а? — деди Олим недандир чўчиб. — Чунки шаҳарга бориб, ўзгариб кетаётган қизларни кўп эшитганман-да.

— Менга ишонасизми? — деди Нафиса уялганидан кўзларини олиб қочиб. — Агар ишонсангиз, сиздан бошқасини демайман!

Атрофга аллақачон қоронгулик пардаси ёйилиб бўлганди. Икки дил ой нурида мисоли оққушлардек узоқ сирлашишди.

* * *

Нафиса ўқишга жўнаб кетди.

У ойда бир марта қишлоққа келиб-кешиб юрган бўлса-да, ҳар сафар Олим хабарсиз қолар эди.

Иккаласининг боғдаги учрашувига ҳам бир йил бўлди. Энди Нафиса қишлоққа кўпам келавермас, шаҳар ҳаётига кўникиб қолганди. Олимнинг эшитишича, ҳам ўқиб, ҳам ишлаётганмиш. Шунинг учун таътил вақтида ҳам у шаҳардан қайтмади. Шундай қилганиям маъқул. Отаси ўз номи билан Али тракторчи бўлса, қизига баъзан пул топиб бера олади, баъзан йўқ.

Йигит ундан хабар кутиб юрди. Лекин шу орада ўзига ҳарбий хизматга қақирув қоғози келди. Бахтига ёзги таътил бошланиб, ўқишга кетганлар қайтаётганди.

Олим хизматга кетиш олдиан Нафиса билан учрашиш ниятида эди. Нафисанинг қишлоқда эканлигини эшитгани ҳамон уни ҳар доимги учрашув жойига чақирди.

...Бугун Олимнинг қишлоқдаги охириги тунни, эртага эрталабдан хизматга жўнаб кетади. Шунинг учун у бугуноқ Нафиса билан учрашиши керак эди.

Боғни зулмат қоплаган. Хатто ой ҳам ўз ёғдуларини қизғонаётгандай боғни ёрита олмаяпти. Олим Нафисани узоқ кутди. Бироқ қиз келмади...

“Балки уйдан чиқолмаётгандир”, Олимнинг миясига келган фикр шу бўлди.

Йигит тонг саҳарда ҳарбий хизматга жўнаб кетди.

Орадан икки йил ўтди.

Ўзига ярашган ҳарбий кийимда қишлоққа кириб келган йигит барчанинг ҳавасини келтираётган эди. Олим анча ўзгариб, ҳаттоки бўйи чўзилиб, тўлишиб қолганди.

Ҳарбий хизматни ўтаб қайтганлиги муносабати билан дастурхон ёзган Олимнинг уйига барча собиқ синфдошлари жам бўлишди. Нафисанинг ўқишда бўлганлиги сабабли келолмаган деб тахмин қилган Олим уни суриштириб ўтирмади. Лекин уларнинг муносабатларидан хабардор Нафисанинг дугонаси Дилбарнинг ўзи у ҳақида гап бошлаб қолди. Бу айни муддао бўлди. Чунки Олим ҳам Нафиса тўғрисида билиб олгиси келаётганди. Хизматда юрган вақтлари бир неча марта уна хат ёзганди, лекин қиздан жавоб келмади.

— Эшитдингми, Олим, шаҳарлик дугонам ҳақидаги гапларни? — деди Дилбар “шаҳарлик” сўзига алоҳида ургу бериб. — Бир пайтлар “Мен барибир ўзгармайман, шаҳарга ўқиш учун кетаяпман-ку, ўзгариш учун эмас”, деганди Нафиса. Сен уни ҳозир бир кўргин, танимай қоласан, тўғриси. Роса ўзгарган, ҳар тамонлама. Бизни, қишлоқни унутиб юборган. Али аканинг ўзи қизини шаҳарга бориб кўриб келмас, Нафиса келмайди. Лекин ишлаб, пул топиб уйига ҳам жўнатиб турибди экан. Ҳатто... — Дилбар яна нимадир демоқчи эди, лекин тилини тийди.

Олим унинг гапларига унчалик тушунмади. Чунки назарида Дилбар умуман бир бегона, Олим танимайдиган қиз ҳақида гапириб бергандай эди. Нафиса эса бошқача қиз. Ахир у ўз оғзи билан “сиздан бошқасини демайман” деб айтганди-ку. Нафиса Олимни унутиб юбориши мумкин эмас. Бечора қиз Олимнинг қайтишини интиқ бўлиб кутиб ўтиргандир, ҳойнаҳой. Ҳали у билмасаям керак Олимнинг қишлоқдалигини. Билганда-ку...

“Ҳа, майли, эртагаёқ ўзим бораман ёнига. Мени институтида кўриб, лол қолса керак”. Шуларни ўйлаб, Олим ширин хаёлларга берилганча тонг оттирди ва эрталабдан шаҳарга отланди.

Олим Нафиса таҳсил олаётган даргоҳни топишга топди-ю, бу ёғига не қиларини билмай қолди. Бу институт деганлари катта даргоҳ бўлса, минглаб йигит-қизлар ўқиса. Олим нима қилишни билмай атрофдан, қизлар орасидан Нафисани тинмай қидирар эди. Баъзи қизларнинг калта-култа кийимларига кўзи тушиб ажабланарди.

“Нафиса... умуман бошқача. Бу қизларга заррача ум ўхшамайди. На юриш-туриши ва на кийимлари. Ушанда сочлари белидан келарди, ҳозир янаям узун бўлиб кетгандир. Қош-кўзларига ўсмалар бирам ярашар эдики, уни ҳаммадан қизғониб кетардим. Мени бу ерда кўрса севинчдан ёрилай деса керак-ов. Уям мени роса соғингандир...”

Хаёлга берилган Олим ёнига келган қизни пайкамай қолди.

— Ҳой, — деди қиз йигитни туртиб, — бу ерларда нима қилиб юрибсиз, тинчликми?

Олим ўзига келди-ю, нотаниш қизнинг гапларидан ҳайрон бўлди. Ахир институтида у танийдиган битта қиз бор. Уям бўлса Нафиса. Ногаҳон Олим бу қизни... танигандай бўлди.

— Бунча оғзингиз очилмаса, тилингизни ютиб юбордингизми? — деди қиз совуққонлик билан.

Олимнинг устидан кимдир бир челак муздай сув қуйиб юборгандай, бошидан то оёғининг учигача музлаб кетди. Рўпарасидаги қиз... Наҳотки бу Нафиса... Одам ҳам шунчалик тез ўзгариб кетиши мумкинми?! Жудаям ўзгарган... Эсиз узун сочлар, кесилган, ранг қолмаган. Бир қаричдан сал калтароқ юбкаси-ю эгнига ёпишиб қолган кофтасини гапирмасаям бўлаверади. Ўша ўсмалардан ранг олган қошлар ўрнида ёйсимон, ипдай чизиқ тортилган. Лабини қип-қизил қилиб бўяб олган бу қизнинг на суврати ва на сийрати Нафисага ўхшайди.

Олим бир сўз айтишга лол эди.

— Қишлоқ тинчми? Бизникилар яхшими? — деди қиз. Нафиса йигитга боғдаги сўнгги учрашувларидаги каби “сиз”лаб гапирарди. Аммо...

— Шукр, тинчлик, — дея олди ахйри Олим бир амаллаб. — Хизматдан қайтгандим, шунга сенинг олдингга...

Олим гапини тугатишга улгурмади ҳам. Нафиса унинг гапини шартта бўлди:

— Узр, шошиб тургандим. Мани кутишяпти. Салом деб кўярсиз кўрган-билганларга.

Қиз шундай деди-ю, шундоққина йўлнинг нариги тарафига ўтди ва дуч келган биринчи машинани тўхтат-

ди ва ҳайдовчидан сўраб ҳам ўтирмай орқанги ўриндиққа ўтириб олди.

Нима қиларини билмай, бўлаётган ишлардан қарахт ҳолга тушган Олим ўзига келиб, машинада узоқлашаётган қизнинг ортидан чопди. Йигит худди ёмон туш кўраётгандек эди, тезроқ уйғошни истарди.

Машина эса елиб кетди.

Кутилмаган бу воқеадан Олим буткул эсанкираб қолганди. Шаҳарга келганига пушаймон бўлди.

Йўқ, у Нафисани тополмади. Ўзи билган Нафисани. Энг яхшиси — қизни боғда кутгани маъқул. Шаҳар катта... барибир уни тополмайди. Албатта Нафиса боғга ўзи келади. Олим қизни чақирмаса ҳам ўзи билиб келади. Худди охириги учрашувларидагидек...

Нафиса роса ўзгарандир, айниқса узун сочлари янада узун бўлгандир...

Олим шу куниеқ қишлоғига қайтди.

Йигит ҳар шанба қишлоқ четидаги боққа боради ва то қоронғу тушганча боғда ўралашиб юради, ўрик дарахти тагидаги супачада соатлаб ўтиради. Оқшом тушгач, шу ерда ётиб қолади.

Ҳар шанба шу аҳвол.

Олим Нафисани кутаётганди... Умид билан, ишонч билан...

ПАРИРҲЎ

Кейинги пайтлари Абдулла кунларининг бир алфозда зерикарли ўтаётганидан тез-тез нолийдиган бўлиб қолди. Ҳар куни эрталабдан ишга боради, кеч тушгач қайтади. Шу билан яна бир куни ўтади-кетади. Ҳар куни бир хил одамлар, бир хил иш, бир хил танишларни кўравериб зада бўлган Абдулла “Энди ҳаётим шундай ўтиб кетаверар экан-да”, дея чуқур хўрсиниб ҳам қўяди.

Банк ходимларининг кўпчилигининг юришиям пул, туришиям пул. Ходимларнинг ишдан бўш вақтларидаги гаплариям фақат пул тўғрисида бўлиб қолганда. Ҳисобчи қизнинг айтишича, ҳатто тушларидаям “муллажиринг”ни санаб чиқаркан.

Абдулла эса умуман тушида пул кўрмайди. Ҳамкасбларнинг пул ҳақидаги суҳбатларидан ҳам тўйиб кетди.

Абдулла баъзида бу касбни танлаганидан афсусланиб кетади. Аммо банкда ишламаганида, бошқа қандай касбнинг этагидан тутар эди — буни ақлига сиғдирилмайди.

Онаси эса сўнгги кунларда бир хил гапни қайтаравермоқда:

— Ўғлим, қачон келин топасан? Кўнглингда бўлса айт, совчи қўяйлик. Агар ёқтирганинг бўлмаса, ўзим топаман... Уйлансанг ҳам уйланасан, уйланмасанг ҳам уйланасан! Қачонгача уй ишлари деб судралиб юраман? Менга раҳминг келмаса, ўзингга... — Шарофат хола кўз ёшларини артиб, дийдиёсида давом этади: — Ана, қўшнимиз, ўли сен тенги, алақачон келин тушириб, неварали ҳам бўлди. Мен эса... Тўрт кунлик умрим қолдими, йўқми...

— Ойи, қўйсангиз-чи? Бу нима деганингиз? Бундай нарсаларни ўйламанг, ҳали кўп яшайсиз! Шошиб нима қилдик. Бир куни келинли ҳам бўларсиз. Невараларингиздан қочиб кутилишга жой топа олмай қоларсиз ҳали, — дея Абдулла ҳазил қилмоқчи бўлади-ю, лекин ўхшатолмаганини ўзи ҳам сезади.

— Доим шундай деб мени алдайсан. Қани энди невараларим олдимда чувиллашиб юрса. Ёшинг йигирма бешдан ошяпти, ҳали парвойинг палак. Сен қаториларининг...

— Шарофат хола яна йиғламсирай бошлайди.

— Бўлди, бўлди, ойи, биламан, — дея Абдулла бу мавзуга нуқта қўймоқчи бўлди бу сафар. — Яна озгина сабр қилинг! Ишхонадан Қашқадарёга юборишяпти. Келганимдан сўнг бу масалани ҳал қиламиз, фақат ун-гача бу мавзунини кўзгамайсиз. Энди кўнглингизни хотир-жам қилинг.

Шарофат холанинг юзи бироз ёришди.

— Ўғлимдан айланай! Сен нима десанг шу. Қачон қайтасан? Ун-гача тўйга тарадудлик кўриб тураман-да. Қани шундай пайтлари отанг ёнимда турса. Шу кунларингни отанг кўрганидами... — Онанинг кўзларида ёш ялтиллади.

— Яна йиғлаясизми, ойи? Бор-йўғи уч ҳафтада қайтаман. Йиғи-сигини йиғиштиринг энди. “Хўп” десам ҳам йиғлайсиз, “йўқ” десам ҳам йиғлайсиз-а?!

Шарофат хола алланечук сергак тортиб деди:

— Бораман десанг бошқа жой йўқмиди, болам? — Шундан сўнг она шоша-пиша кафтларини жуфтлаштирди: — Ой бориб, омон қайт, болам.

Абдулла мана шу тарзда тўйига розилик берди. Шундаям онасини ўйлагани учунгина “майли” деди. Ўзига қолса-ку, бўйдоқ юраверар эди.

Рози бўлишга-ку, бўлди. Лекин энди нима қилади, кимга уйланади? Бу савол Абдуллага ечим топилмайдиган жумбоқдай туюларди. Шундай пайтлари йигит ўзини чалғитишга уринар эди: “Майли, бир ҳаво алмаштириб келаверай-чи, кейин бир гап бўлар”.

Хуллас Абдулла “Қайдасан, Қашқадарё!” дея йўлга отланди. Йўлнинг узоқлигини. “Йўл азоби — гўр азоби” деб шунга айтишса керак-да. Абдулла эрта саҳарда мўжазгина меҳмонхонага бориб жойлашди-ю, тарракдай

қотиб ухлади. Вақт тушдан ошиб, қуёш атрофни жизганак қила бошлаган маҳалгина эринибгина кўзини очди. Шунда ҳам яқин атрофда оламни бошга қўтарётган қушларнинг чуғур-чуғуридан уйқуси бузилди.

Абдулла ўрнидан туриб хонани кўздан кечирди. Кеча эътибор бермаган экан. Унга меҳмонхонанинг иккинчи қаватидан, ташқарини бемалол кузатса бўладиган очиқ айвони бор хона ажратишибди.

Йигит айвонга чиқиб ташқарини томоша қилар экан, табиат чиройидан дили яйради. Чарчогиям унутилди. Чаман-чаман очилиб ётган гулларнинг ҳиди димоғига урилди. Шохларига маржондай тизилиб, сап-сарик бўлиб пишган ўрик доналаридан териб егиси келди унинг. Аммо бирданига юзига хомушлик пардаси тортилди. Ўрик дарахти Абдуллага болалик йилларини эслатиб юборганди.

Ҳовлиларида бир тупдан ўрик ва олма дарахти бўларди. Ўрик пишиб етилгач Абдулла дарахтнинг бўйи етган жойигача териб ер, дадаси ишдан келиши билан кўярда-қўймай дарахт олдига тортқилаб бориб, баландроқ шохлардаги ўрик доналарини териб беришни сўрарди. Онаси билан тергани ҳисоб эмасди. Негадир Абдуллага дадаси териб берган ўриқлар ширинроқ туюлар эди. Бола буни онасига айтишдан ҳеч чарчамасди. Шарофат опа эса бунга жавобан қулиб қўярди.

Эҳ, қанийди, ўша дамлар яна қайтиб келса! Яна отаси териб берган ширин ўриқлардан лаззатланиб еса... Минг афсус... Абдулланинг отаси аллақачон қайтиб келинмайдиган узоқ сафарга кетган. Онаси Абдуллага болалигида шундай дея тушунтирганди. Ўша ўрик дарахти ҳам қайтиб мева бермади. Қуриб тамом бўлгач, ўтинликдан бошқа ҳеч нарсага ярамай қолди.

Абдулла шуларни ўйлаб, хонасига кирди. Ҳар доимгидай ўзини чалғитиш учун қўлига китоб олди.

Барибир хаёлини ўша болалик даври хотиралари ўғирлайверди. Миясига ўрнашиб қолган манзаралар кўз ўнгидан бирма-бир ўтаверди. Китобнинг бир неча саҳифасини ўқиб чиққан бўлса-да, калласига ҳеч нима кирмади. Ҳаммаси аралашиб кетди. Буларни ўйламаслик учун Абдулла яна ухлашга уринди. Кўзини юмиши билан яна ўша болалик чоғлари, қуриган ўрик дарахти кино ленталаридай кўз ўнгида гавдаланаверди. Абдулла шу алфозда яна уйқуга кетди.

Ҳалати туш кўрди. Оппоқ қўйлакли фариштадай қиз... Абдулла аллақандайдир нотаниш кўчада адашиб қолиб, ўша қизга рўбарў бўлди. Жазирама кун иссиғида ёлғиз ўтирган бу қиздан бўлак кўчада ҳеч ким йўқ эмиш. Бу ерларда мусофир эканлигини, адашиб қолганлигини айтиб, йўлни кўрсатиб юборишни илтимос қилмоқчи бўлиб турган Абдулланинг кўзлари қизнинг нигоҳига тушибди-ю, галати бўлиб кетибди. Қизнинг тим қора, шаҳло кўзлари негадир маънос боқарди. Йигит аниқ эслолмайди-ю, лекин қиздан ниманидир сўради. Қиз эндигина жавоб беришга оғиз жуфтлаётган эди ҳамки, уни бир нечта одамлар чақира бошлади. Қиз саросимага тушди. Абдулла қизни чорлаётган одамлар томонга қаради ва ҳайратдан ёқасини ушлади. Қизни чақираётганлар орасида дадаси ҳам бор эди. Аниқ-тиниқ эслайди, у дадаси эди. Дадаси таниб бўлмас аҳволда эди. Юзлари аллақандай совуқ, қора тусли кийимлари эскириб кетган. Абдулла ёнидаги қизни ҳам унутиб дадаси томон талпинди. Бироқ ота ўғлига бир совуқ назар солди-да, ортига ўтирилиб, кета бошлади. Танимади, ота ўғлини танимади-я?

Абдуллага роса алам қилди. Бояги қиздан бунинг сабабини сўраш учун шошиб ёнига қаради. Афсуски, жизганак бўлиб ёнаётган кўчада ўзидан бўлак ҳеч ким йўқ эди. Шу пайт кимдир елкасига қўлини қўйгандай бўлди...

Чўчиб уйғонган йигит буларнинг бари туш эканлигини билиб, ичида калима қайтарди. Сўнг тушини бошидан эслай бошлади. Дадаси қизни нима деб чақирди? Пари... Паризод дегандай бўлувди, шекилли. Улар бир зумда қаерга гойиб бўлишди? Дадаси нега уни танимади... Боши гувиллаётган Абдулла: “Оддий туш-да, ҳеч нимани англамайди. Тушга нималар кирмайди...” дея ўзини чалғитишга уринди.

Йигит қорни очиққанини сезиб кийинди-ю, пастга тушди. Меҳмонхонанинг биринчи қаватидаги ресторанга кириб, таом буюрттирди. Негадир кўз ўнгида ҳам ўша тушидаги қиз турарди. Бежиримгина оппоқ қўйлаги ўзига ярашган қизнинг кўзлари қандайдир сеҳрли эди. Тушидаги ҳуриликни ўйлайверганидан бўлса керак, Абдуллага хизматдаги официант қиз ҳам ўша қиздай туюлиб кетди. Хаёлга берилган йигит таом келтирган қизнинг биллагидан тутиб:

– Мени танидингизми?! Сизни тушимда... – дея ҳаяжон билан гап бошлаган маҳал бирдан ўзига келди.

Йигитнинг бу қилигидан чўчиб кетган қиз силтаниб унинг қўлидан чиқиб кетди ва галати мижозга бир ўқрайиб қараб қўйгач, тез-тез юрганча нари кетди.

Хижолат чеккан Абдулла бошини чангаллаб қолди. Хижолатдан ер ёрилмади-ю, ерга кириб кетмади.

– Уфф, хаёлга берилиб... – гўлдиради у. – Битта туш шунча таъсир қилаётгани менга?

Унинг иштаҳаси бўғилди. Пешонасида реза-реза тер ялтиради. Ичи қизиб кетганлиги учун муздай ичимлик буюрттирди. Шарбатни бояги қиз келтирди.

– Кечирасиз, тўғриси олдингизда қаттиқ хижолатдаман. Сизни бирова ўхшатиб... – Абдулла гапини тугата олмай каловланди.

– Ҳечқиси йўқ, хижолат чекманг! – дея жилмайиб қўйган қиз яна шошиб ортига қайтди.

Сал енгил тортган йигит майин таралиб турган қуйсадолари остиде овқатлана бошлади.

Абдулла емакхонадан чиққанида оламни қуюқ қоронгулик қоплаганди. Фақатгина тунчиқроқларнинг хира ёғдуларигина бу зулмат бағрини ўйиб ўтганди.

Абдулла бироз меҳмонхона атрофида айланиб юрди. Бугунги кун унинг учун анча оғир кечди. Эртага иш бошланади. Уни ярим тунда кутиб олиб, меҳмонхонага келтирган ҳайдовчи эрталабдан ишхонага олиб боради.

Абдулла хонасига кирди ва иш учун зарур ҳужжатларни яна бир бор кўздан кечирди. Кейин жойига қўзилганча анча вақт хаёл суриб ётди.

Яна бир нурафшон тонг отди. Абдулла нонушта қилиб бўлгач, аллақачон хизмат машинасида келиб, уни кутиб ўтирган ҳайдовчининг олдига шошилди.

Абдулла биринчи кунданок ишга астойдил шўнғиб кетди. Ишни одатга кўра банк кирим-чиқимларини текширишдан бошлади.

Абдулла уч кун мобайнида кўплаб ҳужжатларни текшириш, ҳисоб-китобларни кўздан кечириш, катта-катта маблағларнинг қаерга сарф қилинганлигини аниқлаш ва бошқа шу каби ишлар билан астойдил шугулланиб, бош қашишга ҳам вақт тополмади. Тушида кўрган малаксиймо ҳам эсидан чиқа бошлаганди. Лекин...

Ишга вақтли отланган Абдулланинг кайфияти бугун яхши. Кеча онаси билан телефонда гаплашиб, у кишининг соғ-саломат ва бардам эканлигини эшитиб анча хотиржам тортди.

Машина бир текисда кетиб борарди. Ҳайдовчи бугун машинани бошқа йўлдан ҳайдаётганлигини ўз хаёлларига андармон Абдулла сезмади.

– Катта йўл ёпиб қўйилибди, ҳар доимги яқин йўлдан эмас, узоқроқ йўлдан кетаяпмиз. Шунга сал кечикишингиз мумкин, – деди ҳайдовчи сукунатни бузиб.

– Ҳечқиси йўқ. Ишга бемалол бораверамиз. Шунақасиям бўлиб туради, – жавоб қилди Абдулла бамайли-хотир.

Машина чорраҳага етганда бироз секинлашди-да, тор кўчага бурилди. Паст-баланд уйлар бирин-кетин жойлашган кўчанинг гадир-будир йўлида машина силкиниб-силкиниб кўярди. Кутилмаганда Абдулланинг юрагида тасвирлаб бўлмас ажиб бир титроқ туғилди.

Таниш кўчалар, уйлар... Қизиқ, нега бунчалар таниш манзара? Кимсасиз тор кўча, пастаккина дарвоза. Жудаям таниш... Йигитнинг юраги ҳаққириб кетди.

– Тўхтанг! – дея бақириб юборди у.

Ҳайдовчи дарҳол тормоғни босди. Машинадан шошиб тушган Абдулла яна ўзига жуда-жуда таниш дарвоза ёнида пайдо бўлди. Бир муддат нима қиларини билмай гарангиди. Ниҳоят ўзини қўлга олди ва диққатини жамлади. “Бу уй ўша уй эканлиги аниқ. Тушидаги кўча қандай бўлса бу ер ҳам шунинг ўзгинаси. Наҳотки тушининг ҳаётда рўёбга чиқишини кўраётган бўлса...”

Йигитнинг юраги безовталанди. У дарвоза оша ҳовлига бўйлади. Юраги уни алдамди. Абдулла ҳайратдан ёқасини ушлаб қолди. Тушими ёки ўнги?! Тахмини тўғри чиққанга ўхшайди. Бу тушидаги парирўй...

Қиз тобора йигитга, аниқроғи дарвоза томонга яқинлаша борди. Абдулланинг қалбидаги титроқ оёқ-қўлларига ўтди. Ҳуши бошидан учди. Мана, қиз унинг ёнгинасида тўхтади. Ўша бежиримгина оппоқ қўйлагиди... Маъёс нигоҳлари... Қиз уйга бир қараб қўйди ва яна йўлида давом этди. Йигитнинг димоғига хушбўй ҳид урилди. Ҳатто бу ҳид ҳам унга жуда таниш. Қиз йигитга бир мартаям назарини ташламай ўтиб кетди. Гўёки у ёнида ҳеч ким йўқдай, ҳеч зогни сезмаётгандай эди. Қиз узоқлаша бошлади. Абдулла унинг ортидан тикилиб қолди.

Шу пайт пойтахтдан келган тафтишчининг ғалати қилигидан ҳайрон бўлган ҳайдовчи сигнал берди. Шовқиндан ўзига келган Абдулла қизнинг гойиб бўлганлигини кўрдию, унинг ортидан чопди. Чорраҳага етган йигит кеч қолганлигини тушуниб, аламдан депсинди. Кўчада оқ қўйлакли қиз кўринмасди.

Минг алам билан машинага қайтган Абдулла миқ этмай ўтираверди. Ҳайдовчи тезликни оширди.

Кун бўйи Абдулланинг қўли ишга бормади. Унинг хаёлини энди тушидагина эмас, ўнгида ҳам кўрган парирўй ўғирлаганди. Димоғига эса қиздан таралган хушбўй гул атри ўрнашиб қолганди.

“У қаёққа йўл олган экан? Нега уни тўхтатмадим? Ҳеч бўлмаганда исмини сўраб қолмадим...” Йигит шуларни ўйларкан, ландавурлиги учун ўзини ўзи койиб ўтказди кунини.

Эртага албатта қиз билан танишиб олади. Лекин қандай қилиб бунга уддалайди? Қизларга қандай муомала қилишни ҳам билмайди-ку. Уни илк бора тушида кўрганлигини, шундан бери ҳаловатини йўқотганини айтадими?! Йўқ, йўқ, бўлмайди. Қиз бечора кўрқиб кетмасин, тагин.

Афсуски, Абдулланинг нияти тезда амалга ошавермади. Қизнинг уйини пойлаётганига салкам бир ҳафта бўлаяпти ҳамки, у кўринмайди.

Мана, бугун ҳам ўша таниш дарвоза ёнида қизни кутиб ўтирибди. Йигитнинг аҳволи ўзгача. Гўёки ичида ўт-олов ёнаётгандай ўзини кўярга жой тополмайди.

Абдулла ҳайдовчи ҳам фақат шу кўчадан юришни тайинлайди. Неча кундан бери Абдулланинг шу кўчага

ошиқаеттанлигининг боисини билолмай гаранг бўлган ҳайдовчининг гаплари унинг қулоғига кирмайди.

Абдулла фақат бир гапни қайтаргани-қайтарган. Бу гапни ҳар сафар ҳаяжон ва алам билан такрорлайди:

– Анави куни... Биринчи марта бу кўчадан юрганимизда мана шу уйдан чиқиб келган қиз бориди-ку... оқ қўйлақда эди, – йигит худди шу маҳал ҳам ўша қизни яна кўраётгандай кўзлари ёниб, титраб-қақшаб гапиришда давом этарди: – Ҳа, ҳа, у бежиримгина оппоқ қўйлақда эди. Кўзлари маъёс унинг. Ёнимда бир тўхтаб, кейин гойиб бўлганди... – Абдулла алам билан кўкрагига урарди. – Ўшанда унинг орқасидан югуриб етолмадим... Агар сиз ўша қизни кўриб қолсангиз, дарров менга айтинг. Хўпми, албатта айтинг!

– Жон деб айтардим-у, лекин биринчи куниям, кейинам ҳеч қандай қизга кўзим тушмаганди-ку. Оқ қўйлақлиги тугул бошқасиям... Бу аниқ, адашишим мумкин эмас. Менимча, сиз англишансиз, кўзингизга кўринган бўлса керак, – деди ҳайдовчи ҳайрон бўлганини яшириб ўтирмасдан.

Лекин бу сўзлар Абдулланинг қулоғига кирмасди. Боши қотган ҳайдовчи эса ҳаммасини яна бошидан эслаб кўради: “Тўғри, бу киши дарвоза олдиан туриб ҳовлини кузатди. Бир зум хаёл суриб туриб қолди, сўнг чорраҳага югуриб кетди. Мен ҳаммасини кузатиб тургандим. Бироқ ҳеч қандай қизга кўзим тушмаган бўлса, қандай қилиб уни таниб оламан?!”

Мана, бугун ҳам ҳар доимгидай ҳайдовчи айтмоқчи “зерикиш майдончасида” туришибди. Бу ерда тураверишдан ҳеч қандай самара йўқлигини Абдулла ҳам яхши сезиб турибди. Лекин кўнгил кургур... Бир тарафдан иш қолиб кетаяпти. Ўша кундан бери унинг қўли ишгаям бормади.

Эртасиям, индиниям шу аҳвол ўзгаравермагач, ахийри Абдулла тақдирга тан беришга мажбур бўлди. Ишга яна астойдил киришди. Барчасини бутунлай унута олмаси-да, ҳар қалай юмушга шўнғиб кетганидан, сафар муддати тамом бўлганлигини ҳам сезмай қолибди.

Абдулла барча ишларни тугаллаб, зарур ҳужжатларни тахт қилиб қўйгач, кетиш тарадудига тушди. Фақат... Ўша қизни яна бир бора кўрсайди. Ақали унинг исминиям билмайди-я...

Абдулла умид билан ўша таниш кўчага бурилди. Бугун у атайлаб ёлғиз келди. Уни ҳар доимгидек шоширадиган ҳайдовчиси ҳам, қолиб кетаётган иши ҳам йўқ.

Дам олиш куни бўлгани учунми, кўчада биров кўринмайди. Абдулла анча кутди. Зерикди, иссиқдан томоғи қақраб кетди. Пешонасида ялтираётган терларни рўмолчасига артди. У кутаверди. Бир зум ҳам умидсизликка тушмади. Сабр-тоқат унинг йўлдошига айланди. Авваллари у бир қиз учун девона бўлиши мумкинлигини ақлига сиғдира олмаган бўларди эҳтимол. Аммо унинг ҳозирги аҳволи девонаникидан фарқ қилмайди. Аслини олганда, қизни тушида кўрдими ёки ўнгида?..

Минг хил ўй-хаёллар гирдобидида қолган Абдулланинг боши санчиб оғрий бошлади. У бу қўйга тушмасдан олдин муҳаббатга шундай таъриф берар эди: “Севги бу – аҳмоқлик. Бундан бошқа нарса эмас”. Энди-чи? Ҳалиям шу фикрини ўзгартирмади. Фақат кайфиятини ўзгартирди. Яна бир сўзни ургу бериб қўшиб қўядиган бўлди: “Севги бу – ширин аҳмоқлик. Бундан бошқа нарса эмас”.

Кун ярмидан ошди. Кўча ҳамон сокин... Ногаҳон йигитнинг юраги ўша илк учрашув кунидегидек типирчилай бошлади. Ҳозир нимадир содир бўлади. У атрофни кузата бошлади. Мана, ўша кунги хушбўй ҳид яна

димоғига урилгандай бўлди. Демак, қиз яқинлашяпти.

Ниҳоят дарвозанинг бир табақаси қия очилди. Қиз унинг рўпарасида... Йигит қаттиқ ҳаяжондан қарахт бўлиб қолганди. Бу ўша қиз эди!

Қиз бу сафар индамай ўтиб кетмади. У Абдуллага хиёл жилмайиб қараб қўйди. Ўзини йўқотиб қўйган йигитнинг тили калимага келмасди. Яна бироз шундай турса, қиз кетиб қолади. Абдулла соқов бўлиб тураверса имконини иккинчи бор қўлдан бой беради. Шунинг учун нимадир дейиши керак. Йигит қизни энди топганида яна йўқотишни истамасди ва хаёлига келган биринчи гапни тилига чиқарди:

– Мен... Ҳалиги, сизни биринчи марта тушимда...

Абдулла каловланиб, гапни йўқотиб қўйди. Бу аҳволдан ўзини ўзи ёмон кўриб кетди. Қиз болагаям танишайтганда шундай дейди: “Бу гапига ким ишонарди? Биров эшитсаям устидан кулиши тайин: “Роса лофдан олар экан. Тушларида кўрганмиш...” дея. Лекин қиз унинг устидан кулмади. Ҳатто ажабланмади ҳам, буни табиий ҳолдай қабул қилди. Унинг ўрнида бошқа қиз бўлса борми, ёки ўхшатиб иссиққина шапалоқ билан сийларди, ёки “Чўпчагингни шамолга айт!” дея кетиб қоларди.

Абдулла бир амаллаб диққатини бир жойга жамлади.

– Келинг, танишиб оламиз. Исмингиз. Тўғри-сини айтсам, бу ерда меҳмонман. Исмингиз...

Қиз унга бир муддат сўзсиз тикилиб тургач, майин овозда қисқа жавоб қилди:

– Паризод...

Йигит унинг жавобидан руҳланиб кетди.

– Ў-ў, чиройли, камёб исм экан. Исмингиз жисмингизга мос. Ўзингиз ҳам малакларга ўхшайсиз, – деди йигит ўзининг муносиб гап топганлигидан хушнуд бўлиб.

– Шу уйда яшайсизми? – дея Абдулла қиз чиқиб келган ҳовлига имо қилди.

Паризод “ҳа” дегандай бош ирғаб қўйди. Лекин қиз негадир яна хомуш тортиб қолганди. Уни синчковлик билан қузатаётган Абдулла буни сезди.

Улар секин йўлга тушишди. Йигит гапни яна ўзи бошлади:

– Бу кўчага анчадан бери қатнаётман, сизни учратиш илинжида. Бироқ ҳар сафар сизни кўролмайд қайтар эдим. Лекин умидсизликка тушмадим. Фақат сабр қилдим. Ва ниҳоят мана бугун ниятимга етдим.

Абдулла қиздан жавоб кутиб, унга тикилди. Лекин Паризод индамади. Йигит ҳам қайта бу ҳақда сўрамади. Улар чорраҳадан ўнга бурилиб яна бироз юришгач, тор жинкўчага қайрилишди. Йўлни бошлаётган Паризод эди. Абдулла эса қаерга кетаётганлигини билмасди, бунинг унга фарқи ҳам йўқ эди.

Паризод бир оғиз ҳам гапирмади. Абдулланинг саволларига баъзида бошини ирғаб қўйди, баъзида умуман жавоб бермади. Шу алфозда жинкўча ҳам охирлади. Йигитнинг диққатини торган нарса, йўлнинг у томони овлоқ, қаровсиз жойлар эди. Кўнгилга ваҳима соладиган қабристонга тутшиб кетган қир-адирлар атрофни эгаллаганди.

Ниҳоят қиздан садо чиқди:

– Шу ерда хайрлашамиз.

Паризоднинг қаерга кетаётганлиги Абдуллани қизиқтирган бўлса-да, лекин ортиқча савол бермади. Шусиз ҳам қанча сўроқлари жавобсиз қолгани ўзига аён.

– Майли, кўришгунча. Менинг хизмат сафарим муддати тугади, эртага қайтаман. Яна дийдор насиб этадими йўқми, Худо билади! – деди Абдулла ҳали дилида қолиб кетган сўзлар алангасидан юзи қизиб.

Хайрлашув онлари етиб келганди. Нигоҳлар бир зумга бир-бирига сўзсиз термулишди. Қизнинг армон

дарёси тубига чўккан маънос кўзлари, унсиз, ўткир нигоҳлари сўнгги марта қаршисидаги тоза сеvgи булоғининг ёдусидан ўзига ранг олди. Йигит эса қалб кўрига яширинган сандиқчани очиб бера олмагани, туйгуларини ошкор қила олмагани учун ҳозирдан пушаймон чека бошлади. Хушбўй гул атри ҳавода тарқалди.

Биринчи ва сўнгги учрашув...

* * *

Абдулла сафардан қайтгач, анча вақт ўзига келолмай юрди. Тушидаям, ўнгидаям кўз олдидан Паризоднинг бўй-басти узоқлашмас эди. Бу қандайин савдоки, ҳижрон, армон таъқибидан қутула олмаса.

Ўғлининг анча ўзгариб қолганлигини она сезганди. Абдулланинг тушида алаҳсираб бир қизнинг исмини айтганида, Шарофат опа гумонлари тўғри чиққанига амин бўлганди. Онанинг юрагини така-пука қилган нарса эса, ўғлининг розилигисиз бир қизга оғиз солиб қўйгани эди. Тезроқ Абдуллани ҳар хил хаёлларидан чалғитиб, тўйни бошласа-ку, ҳаммаси ўрнига тушиб кетарди.

Она шўрлик ўғлининг яна айниб қолишидан, сафардалигида биронтасига кўнгили берган бўлса, ўша ёқларга кетиб қолишидан ваҳимада эди. Ахир ўғлининг юриш-туриши, гап-сўзларида шунга ишора бордай эди-да.

– Сенга нима бўлди? Сафардан қайтсам тўйни бошлаймиз дегандинг-ку. Нега яна мени ялентирасан, нимага иккиланиб қолдинг? Дардинг бўлса айт! – деди ахийри она йиғлаб-сиқтаб.

– Йўқ, ўзим шунчаки... сал кейинроқ бўлса...

Шарофат опанинг кўнгли сал таскин топди. Ҳар қалай оноизорни ваҳимага солиб қўядиган гапларни айтмади.

– Ваъда – ваъда! Ваъда бердингми, устидан чиқинг керак. Энди эрта-индин деб чўзмаймиз. Йигитнинг гапи битта бўлади. Мен аллақачон келин топиб қўйганман. Ишончим комил, у сенга ёқади. Сен манави қизни бир кўргин, – дея она зипиллаб уйдан бир қизнинг суратини олиб чиқиб, ўғлига тутқазди. – Шундай оқила, истарали, гўзалки... Оёқ-қўлиям чаққонгина экан. Ўзингиз бир марта учрашиб кўргин. Мен жойини айтаман, эртага кўришасизлар.

Йигит қўлидаги суратга қарамади ҳам. У тақдирга тан берганди. Паризод энди унинг ўйларидеги малак, оппоқ орзуларидеги тилак бўлиб қоладиганга ўхшайди. Қизнинг васлига етишмоқлик осмондаги ойга етмоқлик каби мушкул.

Абдулла учрашувга рози бўлди.

Онаси таърифлагандан ҳам гўзал бу қиз фақат севиш учун яратилганди гўё. Аммо кўнгилга буюриб бўлмас экан. Тим қора узун сочларини ўриб олди ташлаб олган бу гўзал ёнида турган йигитнинг айна дақиқаларда неларни ўйлаётганлигини билганида эди...

Абдулла эса ҳозир фақатгина Паризодни кўришни истарди. Ёнидаги қизга деярли эътибор бермасди ҳам. Оппоқ кўйлакли, хиёл жилмайиб турган Паризодгина кўринарди кўзига. Абдуллани маст қилувчи ўша ширин гул атри....

– Йўқ, унинг ўрнини ҳеч ким босолмайди. Бу қиз Паризодга заррача ҳам ўхшамайди. Заррача ҳам.... – дея йигит ичиде алам билан тақролади.

Қиз бечора эса зерикиб кетди. “Жуда жиддий йигит экан. Қизларга қандай гапириш кераклигини ҳам билмас керак”, деган ўйга борди у.

Абдулла уйига қайтгач, кўп ўйланди. “Нима қилиш керак? Нима қилса тўғри бўлади? Худбинлик қилиб, фақат ўзини ўйламаяптими? Тўйга розилик бермаса,

онаси ва бояги бегуноҳ қизни ранжитиб қўймайдими? Лекин унда Паризод нима бўлади? Усиз қандай яшайди?..”

Абдулла аниқ бир қарорга келолмай қийналиб ўтирган маҳал онаси унинг хонасига кирди.

– Келдингми. Қалай, қиз сенга ёқдими? Келин танлашда адашмадимми ишқилиб? – деди она ўглининг тушқун кайфиятда ўтирганлиги боис юрагини ҳовучлаб.

– Йўғ-е, сиз айтгандай яхши қиз, аммо...

Абдулла бош бармоғини миясига тираганча ўйлаиб қолди. “Ҳозир онамга Паризодни айтсам-чи? Йўқ, йўқ, бўлмайди. Паризод билан бир мартагина гаплашдим. Унинг хаёлида нелар борлигини билмайман-ку. Бошқа бировга кўнгил қўйган бўлса... Агар... агар мени кутаётган бўлса-чи...”

Нихоят Абдулла бир қарорга келди: онасига бир баҳонани топиб айтиди-да, Қашқадарёга бориб келади.

– Тинчликми, нега ўйланиб қолдинг? Сенга бирон ёмон гап айтдимми? – ўглининг ўйга толганидан хавотирланди она.

– Ойи, сизга бир нарсани айтмоқчийдим. Қашқадарёга борганимда зарур нарсаларим ёдимдан қўтарилиб қолиб кетибди. Кеча керак бўлиб қолди. Излаб тополмадим, яхшилаб эслаб кўрсам мен турган мехмонхонада қолиб кетган экан. Саҳарлаб яна ўша ёққа жўнайман.

Шарофат хола унинг гапларига ўзини ишонгандай кўрсатса ҳам, аслида ўглининг не сабабдан кетаётганлигини тахмин қилиб турибди. Ахир кечалари тинмай бир қизнинг исмини такрорлаб алаҳсираб чиққан ўғлидан хавотирланиб тунларни бедор оттирган она жигарбандининг аҳволини жуда яхши тушуниб турибди. У ўглининг Қашқадарёга кетишига ҳечам тўсқинлик қилмайди. Она ўглининг севиб қолганлигидан қўрқаётгани ҳам йўқ, у фақат қачонлардир бошдан кечирган азобларининг яна қайталашидан қўрқади. Она ўглининг ўша ёқлардан қайтмаслиги, ўзининг ёлғиз қолиб кетишидан қўрқади. Ўша ҳижронли тунлар, азоблар исқанжасидан эндигина кутулганда-я... Яқиндагина ҳаммасини унутганди. Бугун эса ўгли ўзи билмаган ҳолда онасининг ярасини янгилаб қўйди.

Шарофат хола бирдан сафарга отланиб қолган ўғлига эътироз билдириб ўтирмади. Лекин тун билан мижджа қоқмай ўйланиб чиқди. Барибир ўғлига отаси ҳақидаги ҳақиқатни гапириб бериши керак. Токи Абдулла отасининг хатоларини такрорламасин. Ҳозир ҳамма гапни айтишнинг айна вақти, кейин кеч бўлиши мумкин. Абдулла энди ёш бола эмас.

Шарофат холанинг боши лўқиллаб оғрий бошлади. Охири оғриққа чидолмай ўрнидан турди ва бир пиёла сув билан дорини ютди. Бошидаги оғриқ бироз қўйганидан сўнг ҳовлига чиқди.

Тонг отишини интиқлик билан кутаётган Абдулланинг кўзларидан уйқу қочганди. У онасининг ухламаганлигини ҳовлидаги шитир-шитир товушдан тахминлади. Онаси супачага бориб ўтирганини сезган Абдулла ҳам жойидан секин қўзғалди ва онасининг ёнига борди.

– Ўғлим, сенинг йўлингга тўғаноқ бўлмайман. Лекин кетишингдан олдин сенга бир нарсани гапириб беришим керак. Энди ёш бола эмассан, отангни тушунасан деб ўйлайман. Бугун сен отанг ҳақидаги барча ҳақиқатни билишинг керак. Энди менинг гапларимга қулоқ сол, – дея Шарофат хола ўз ҳикоясини бошлади.

Ўшанда мен ҳали ёшгина, орзулари осмон келинчак эдим. Отанг мени севмаслигини билардим. Унинг кўнглидаги ёрининг таърифи, тарихи қулогимга чалинган эди. Лекин тўйимиздан кейин ҳаммасини унутиб

юборади деган хаёл билан унга турмушга чиқишга рози бўлгандим. Раҳматли қайнонам мени танлаганди, ўғли эса онасига қаршилиқ кўрсата олмасди. Бироқ мен ўйлаганчалик отанг у қизни осонгина унута қолмади. Менга қарагиси ҳам келмасди. Мен фақат сабр-тоқат қилишдан ўзга чорам йўқлигини яхши тушунардим. Шунинг учун мен туфайли отанг ва қайнонам ўртасида бўлиб турадиган уруш-жанжалларга аралашмас эдим. Қайнонам аллақачонлар раҳматли бўлиб кетган эканлар. Қайнонам отанг ёқтирган қизни ўғлига олиб бермай, мени келин қилди. Сабаби у қиз анча узоқда, Қашқадарёда тураркан.

Тўйимиз бўлганига эндигина бир ҳафта бўлганди. Ҳали янги уйга, оилага кўника олмай қийналиб юрган пайтларим. Хонамда кўпинча ёлғиз қолиб кетардим. Тўсатдан нариги хонадан она-боланинг яна айтишаётганлари қулогимга чалинди. Уларнинг гапларидан отанг уйдан кетмоқчи эканлигини илгандим. Лекин индамай, бор дардимни ичимга ютиб ётавердим. Ўшандаги аҳволимни бир кўрсанг эди. Ёшгина келинчак учун бу қанчалар даҳшат, қанчалар оғир! Тун билан ухлолмадим. Тонг саҳарлаб турсам, отанг қаёққадир отланаётган экан. Юрагим сезиб турганда, у ҳозир кетса қайтмаслигини. Лекин уни қандай олиб қолишни ўйлаб гангиб қолгандим.

– Қарга? – дедим ўзимни ҳеч нимадан беҳабардай тутиб.

Отанг саволимни жавобсиз қолдириб, йўлга тайёргарлик кўришда давом этди. Менга алам қилиб кетганди. Кўзларим ёшга тўлди. Ортиқ чидаб туролмадим.

– Кетманг! Илтимос, мени ташлаб кетманг! – дедим ўзимни йиғидан тўхтата олмай. Даданг бўшашиб ерга чўккалади. Мен эса ёлворилда давом этдим: – Ахир гуноҳим нима эди? Наҳотки менинг бошқалар каби бахтли бўлишга ҳаққим йўқ? Нега шундай? Тўғри, ўзимдан ҳам айб ўтди. Бу сизга турмушга чиқишга рози бўлганим эди. Наҳотки шу гуноҳ бўлса? Айбим шуми? Мен адашдим. Тўйдан кейин сизни ўзгарди, деб қаттиқ янглишдим. Менинг хатоим ҳаммасини била туриб сизга турмушга чиққаним. Агар шуни хато деб санасангиз, илтимос, кетишдан олдин менинг жавобимни бериб кетинг.

Мен адои тамом бўлгандим. Бу гапни айтиш қанчалик оғир бўлмасин, айтишга мажбур эдим. Ўзимдан ўтаётгани фақат ўзимга аён.

Шунда отангдан садо чиқди.

– Мен... охирги марта уни кўриб келишим керак. У мени ортиқ кутмаслиги кераклигини айтиб келсам бўлди. Қайтиб келаман. Фақат охирги марта менга имкон берсанг бас! Сендан бошқа ҳеч нарса сўрамайман.

Мен отангнинг кетишига қаршилиқ қилмадим. Отанг ваъдасида турди. Қайтиб келди. Кейин сен туғилдинг. Бахтли ҳаётимиз эндигина изига тушиб олганди. Лекин тақдир бешафқат экан. Отангни машина уриб кетди. Қолган умримни сени тарбиялаб вояга етказишга сарфладим. Отангнинг вафотидан кейин унинг илк севгилисидан фарзанди бўлганлигини эшитиб, анча хафа ҳам бўлдим. Буни менга қайнонам ўлими олдидан айтди. У киши ўғлидан ажралганидан сўнг ётиб қолганди. Отангнинг руҳи безовта бўлмасин дея, уни кечирдим.

Мана энди сен ҳаммасини биласан. Отангни мен кечирдим, сен ҳам гина сақлама. Ўзингга кераклича хулоса чиқариб оларсан...

Шарофат хола ҳикоясини тамомлади ва ўйга толган ўғлини ёлғиз қолдириш учун хонасига йўл олди...

* * *

Тонг отди. Абдулла онасидан дуо олиб, йўлга отланди. У Паризодни шунчалик соғингандики, қизнинг ҳузурига шунчалик ошиқардики, шамол мисоли учушга тайёр эди.

Йўқ-йўқ, йигит шамолдан-да тезроқ учишга интиларди. Ахир кўнгли сезиб турибди: қизни албатта топади.

Абдулланинг кўз олдига ўзининг йўлига интизор қараб турган қиз гавдаланди. Паризод дарвоза олдига ўша тушидагидек қўлларини иягига тираганча Абдуллани кутиб ўтирибди. Оппоқ кўйлагига, хиёл жилмайган. Атрофда эса ундан таралаётган ширин гул атри...

Абдулла энтикиб кетди. Ҳаяжондан боши айланди. Қани энди ҳозирок Паризоднинг ёнида бўлиб қолса.

— Тезроқ ҳайданг! — дея ҳайдовчидан тинмай илтимос қиларди йигит.

Машина чорраҳадан ўша таниш кўчага бурилди. Кун ярмидан ошган маҳал Абдулла ўзи ошиққан манзилга етиб келди.

Абдулла дарвозага яқинлашар экан, қўллари, оёқлари ҳаяжондан дағ-дағ қалтирарди. Қалбида эса алланечук ҳислар галаёни бошланди. У шу алфозда нима қиларини билмай туриб қолди. Ўзини қўлга олиб, қизнинг исмини айтиб чақирди. Лекин бу ҳовлида биров яшаши гумон эди. Ҳовли умуман қаровсиз, тозаланмаган. Абдулла ҳовлига қадам қўйди, аммо ичкарига кириб боришга журъат этолмади. Шу алпозда бироз тургач, ортига қайтмоқчи бўлганда ҳамки, қулоғига инграган товуш чалингандай бўлди. Абдулла шошилиб уй ичига кирди. Хоналардан бирида сочларига оқ оралаган, кўзлари киртайиб ич-ичига ботиб кетган, ўзи жуда озгин аёл мадорсиз чўзилиб ётарди.

Аёл йигитни кўриши билан хўнграб йиғлаб юборди. Абдулла унинг аҳволини кўриб чўчиб кетган бўлса-да, буни сездирмади, тезда сув топиб келиб, аёлнинг оғзига тутди.

Сувни ютоқиб ичган аёлнинг қуруқшаган лабларига бироз қизиллик югурди. Абдулла аёлнинг кўзларига боқиб ҳайрон қолди: худди Паризоднинг кўзларидай. Йигит беихтиёр хаёлига келган гапни сўрашдан ўзини тийиб туrolмади:

— Сиз Паризоднинг онаси эмасмисиз? У ҳозир қаерда?

Аёл изиллаб йиғлаб юборди. Йигитнинг юраги аллақандай ваҳимадан безовталаниб, тез-тез ура бошлади. Аёл жавоб бериш ўрнига фақат сиқилиб йиғлар, лаблари эса нималарнидир пичирларди. Бунга сайин Абдулланинг хавотири юз чандон ошарди. Улар шу кўйи анча ўтиришди. Ниҳоят аёл анча ўзига келиб, тинчланди.

Аёлнинг кўзларида армон, афсус, алам каби туйғулар қоришиб кетганлигини англаш мушқул эмасди. Аёл чуқур нафас олгач, сўзлай бошлади:

— Паризод менинг якка-ю ягона овунчоғим, бутун борлигим эди. Ундан бошқа ҳеч кимим йўқ. Ҳозир эса ёлғизман... Қанча ҳаракат қилмайин, уни сақлаб қололмайим. — Аёлнинг овози титраб кетди. — Паризодим... Паригинам чин хурга, малакка айланди.

Бу сўзларни эшитган Абдулла эс-хушини йўқотаётган одамдай анграйиб қолди.

— Ҳамма айб ўзимда, — дея аёл гапини давом эттирди. — У туғма касаллик билан дунёга келди. Унинг кўз олдимида сўлиб, тамом бўлаётганини кўрсам-да, томошабин бўлишдан бошқа нарса қўлимдан келмаслигини билиб, ўз-ўзимдан нафратланиб кетардим. Пари ўртоқларига қўшила олмас, улар каби ўйнаб-кула олмасди. Паригинамнинг менга билдирмаслик учун чекка-бурчак-

ларда йиғлаб ўтирганини кўрсам юрак бағрим тилка-пора бўларди. Қани қўлимдан уни асраб қолиш келганида... Дўхтирлар ҳам ёрдам бера олмади. Паризодни бир томондан отасиз ўсаётгани, бошқа томондан хаста юраги қийнаб ташлади. У ота меҳрига зор ўтди...

Аёл шундай дея ёстиги тагидан бир суратни олиб унга тикилди. Сўнг яна қайтиб жойига қўяётганида сурат унинг мадорсиз қўлларидан тушиб кетди. Абдулла дарров суратни қўлига олди. Суратдан унга... отаси қараб турарди.

— Бу киши сизга ким бўлади? — дея сўради Абдулла шоша-пиша суратдаги одамга ишора қиларкан.

— Паризодни бир умр куттирган отаси бу...

Абдулла гангиб қолди. Онасининг гапларини эслади: “Қайнонам отанг ёқтирган қизни ўлига олиб бермай, мени келин қилди... Отангнинг вафотидан кейин унинг илк севгилисидан фарзанди бўлганлигини эшитиб, қанчалар хафа бўлгандим...”

Абдулла изтироб билан пичирлади:

— Наҳотки Паризод менинг синглим...

Аёл бош ирғаб қўйди ва гапида давом этди:

— Қизим ўлимини кутиб яшади. Тунлари инграб, ухломмай чиқарди-ю, лекин мени авайлаб, сездирилмади ҳаракат қиларди. Қанчалик мени аярди. Уни ёлғиз улғайтирдим. Ҳам ота, ҳам она бўлдим. Бироқ ҳеч ким отанинг ўрнини боса олмас экан. Шўрлик қизим отасини бир марта ҳам кўрмаган. Фақат унинг мана шу суратига тикиларди... Паригинам на ота меҳрига, на ҳаётга тўйди. Яшашни шунақа истардики...

— Қачон... Паризод қачон кетди? — беҳол шивирлай олди Абдулла.

— Вафотига яқиндагина бир йилдан ошди...

Йигитнинг бошига кимдир гурзи билан ургандай бўлди. Бадани музлаб кетди...

“Тақдирдан қочиб қутулиб бўлмайди. Хаёлга келмаган ишлар содир бўлади бу ҳаётда. Бир йил бўлди дедими?... Демак, уни ўнгимда учратганим... Безовта руҳи кезиб юрган экан-да... Тушимда отамни кўргандим. У киши қизини олиб кетиш учун келган экан-да?! Отам болагимда фақат менинг ёнимда эди. Энди эса навбат синглимга келди...”

Шундай ўйлар оғушида ўйлаб боши ғовлаб кетган Абдулла кўчага чиқди ва қандай қилиб охириги марта Паризод билан хайрлашган жойга келиб қолганини пайқамасди. Йигит ўшанда қизнинг қаерга бориши мумкинлигини ўйлаб боши қотганди. Йўлнинг у томони қабристонга туташиб кетган қир-адирлар эди. Демак, Паризод абадий жойига қайтган...

Абдулла эндигина топган синглисининг қабрини зиёрат қилиш учун қабристонга кирди. Унинг димоғига ўша хушбўй, ширин гул атри урилди. Юраги ўша томонга талпинди. Абдулла қулф очиб гуллаб турган қабрини, синглисининг абадий макон топган жойини адашмай топди. Ўша хушбўй гул атри бутун атрофга ҳидини ёйганди.. Абдулланинг кўзларидан тирқираб оқаётган ёшлар қулф уриб яшнаётган гуллар устига тушиб, қуёш нурида ажиб жилваланар эди.

Абдулла ортига қайтмоқда. Фақат бу сафар ёлғиз эмас. Ёнида иккинчи онаси ҳам ўтирибди...

Дилобар ЖҰРАЕВА

Бир сўзнинг ишиқида адолар ўтди

ҚИЗГИНА

Гунчага ҳарорат тегмаса кундан,
Ўз-ўзидан у гул бўлиб қолмайди.
Гулларга нур керак, йўқса улар ҳам,
Ҳатто бир дақиқа яшай олмайди.

Юз-кўзи ўралган ҳой, дугонажон,
Нечун юзларингни офтобдан тўсдинг?
Ахир, шу зиёнинг борлиги учун
Дунёга келдинг сен, яшадинг, ўсдинг.

Қиш бўйи совқотиб қорнинг тагида,
Майсалар офтобни интизор кутар.
Қизгина, қуёшдан юзингни тўсма,
Ҳатто замин нурга кўксини тутар.

Қизгина, тик боққин қуёш юзига,
Ахир, офтоб билан тирик бу олам.

Қара, бу нур кўчган бобонг кўзига,
Кун билан саксонга кирган момонг ҳам.

ШЕЪРИЯТ

Мен сени биламан, кўҳна синоат,
Навоий кўксидан очилган чашма.
Дунёнинг ўзидай собит адолат
Ярим кўнгили каби меҳрга ташна.

Қудратинг кучини билмасанг агар,
Навоий забт этган меърождан сўра.
«Аналҳақ» деб туриб, қон бўлган жигар,
Шуҳратинг Мансури Халлождан сўра.

Олам айвонида янграб овози
Жонингга жон тиккан фидолар ўтди.
Тили бўлса агар сўзларди мозий
Бир сўзнинг ишиқида адолар ўтди.

Юз буриб кетаман ўтмишга томон,
Ҳақ сўзга талабгор излаб бораман.
Дилдаги озорни бекитиб тамом
Шеърни-да кўксимга гизлаб бораман.

Азоблар, тинч турмай типирчилайди,
Бу не руҳ, шоҳ Машираб каби исёнкор?
Бобур қайдадир зор бўлиб йиғлайди,
Сохта сўз лашкарин келтириб тор-мор.

Шеърят, сендан воз кеча олмайман,
Ёз, дея хаёллар қилади хитоб.
Ижоддан тўхтаган кунлар тушимда,
Навоий менга деб, келтирар китоб.

Зиёда ҚОСИМОВА

Баҳорни соғиниб яшаймиз асли

МУРУВВАТ УЙИДА

Болажонлар юзи маъюс,
кўзи маъюс,
«Она» деса жарангласмас,
сўзи маъюс.
Бу даргоҳнинг ўғли маъюс,
қизи маъюс,
Мурувватга ташна бўлган
болажонлар.
Ҳаёт экан, шу жойларга
келдингиз сиз.
«Тақдир» деган сўзни
қайдан билдингиз сиз.
Қайси кун қоҳ-қоҳ отиб
кулдингиз сиз?
Эндигина бешга тўлган
болажонлар.
«Мурувват» деб ном қўйдилар
уйингизга.
Қанча она парвонадир
кўйингизда.

Ҳомийлар бор, бел боғлаган
тўйингизга.
Келажаги гулу гулгун
болажонлар.
Мен сизларни укам дейман,
синглим дейман,
Асло ёлғиз эмассизлар,
билинг, дейман,
Ғам чекмасдан ўқиб,
ижод қилинг, дейман,
Юрт қалқондир сизга бугун,
болажонлар.

КАМАЛАК ФАСЛИ

Олтинга айланган сариқ япроқлар,
Кўзнинг элчисидек жар солар ҳар ён.
Новдалар тик туриб, гўё сўроқлар,
Баҳор айёмлари келади қачон?
Қиш-синов, бардошининг икки палласи,
Фаслар кўпруги қисқадир жуда.

Ҳадемай янграйди турна яллеси,
Сумалак қайнайди оташи қозонда.

Умрлар ўтса-да турна қатордай,
Баҳорни соғиниб яшаймиз асли.
Ҳадемай куртақлар жилмайиб қолар,
Ҳадемай бошланар камалак фасли.

ЁМҒИР

Осмон йиғламоқда,
Кўз ёши — ёмғир,
Ҳатто кўз ёшидан
Унар майсалар.
Демак, у оламнинг
Севинч ёшидир

Шаҳноза НАЗАРХОНОВА

Бўғзимдан тўкилиб кетар куйларим

Уйқу юпатоғмас бедор ўйларим,
Айтинг, ўздан қочиб қаён беркинай.
Бўғзимдан тўкилиб кетар куйларим,
Қалам беринг ва ё тутқазингиз най.

Қисмат қизғонмасин тўкилмоқ бахтин,
Ҳисларимни қучиб ухлай олмасман.
Кўксимни чок этиб топган роҳатни,
Хазоний илинжга алишаман ман.

Бир покиза тўйғу, бир кескир сезги,
Бефойда йиғидек қоришиқ, мужмал.
Ожиз исёнимдан зерикди, безди,
Тақсим этиб мени умрим этди ҳал.

* * *

Шоир бўлиб нени топдим, онажон,
Нима ҳам йўқотдим ўзимдан бўлак.
Вақтними?

Вақтни милод боши Хочга осганман.
Маконми?

Ҳаёт бекатида ночор ўсганман.

Шунчаки унутдим унутганларим,
Шунчаки зерикдим зерикишлардан.
Ажнабий имлода ёзган хатларим,
Омон чиқолмади қорли қишлардан.

Мен унутиш эдим, мен бир зерикши,
Кекса авлод ёзиб тўлдирган дафтар.
Унутиш палласи яна бир юмуш,
Дуоларни бўғиб қўймоқда кафтлар.

Осмонга дўқ уриб,ё Раб, сўзладим,
Шеър ўз соҳибига дўқ урганидек.

Онамнинг кўзлари мендадир, Марям
Исосиз қабрга термулганидек.

Шоир бўлиб нени топдим, онажон,
Нима ҳам йўқотдим ўзимдан бўлак?

* * *

Кеча бола эдим, бугун кексаман,
Қани менинг олов, отаи ёшлигим?
Отамга тўланмай қолган маошидек,
Онамдан зериккан шўр, заққум ёшидек,
Ёшлигим...

Майли хаёллардан кечаман, она,
Жавонда чалажон қолсин китоблар.
Пойингда кечадек кечаман, она,
Қулоғимни ёнғум, кетсин хитоблар.

Бола бўлмоқчиман батамом сен-чун,
Менга сиғинмагин, менга сиғмагин.
Яшамоқ навбати сеники бугун,
Дуоларинг ночор кафтга йиғмагин.

Кеча бола эдим, бугун кексаман,
Ҳақ мисол оқариб кетмоқда сочим.
Қадимий ғорларда қолган Дарвешдек,
Азозил тўккуччи покиза ёшидек.

Ёшлигим...

ёшлигим...

ёшлигим...

* * *

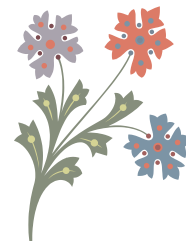
Чопонимни улоқтирдим водийларга,
Ясоғидан дара битди, жарлар битди.
Қулоғимни ечиб отдим, олгин дея,
Кўк товонин қитиқлаган тоғлар битди.

Ялангоёқ кечиб юрдим оқ қорларни,
Оёғимга кишан солмам ковуш билан.
Кучоғимда олиб юрдим бедорларни,
Қирларимни таниб олдим товуш билан.

Белбоғим-ла боғламадим хур сойларни,
Белбоғимни ташлаб қўйдим, дарё бўлди.
Қулоғимга тақиб олдим тўлин ойни,
Қобогимда мўғул кулди, ўзбек кулди.

Қанотида қарағайлар ўсган бургут,
Самоларни тафтим ила иситдим рост.
Кўзларимдан ясадилар олмос, ёқут,
Тошга хино бўлавердим мен қасдма-қасд.

Қозонимни ағдардилар — ғорлар бўлди,
Қизғалдоқлар тўлиб қолди лахта қонга.
Томирларим соллангучи дорлар бўлди,
Отам билан кетолмадим ломаконга.

БРИГАДИР

Тайёрлов идорасида Шамси ака Тошниёзов деган одам ишларди. Раҳматлик кам гапирса-да, ҳазил-мутуй-ибани жойига қўярди.

Ёзги мавсумда маҳсулот кўпайиб, анча-мунча ишчи ёллашга тўғри келган. Кимдир мева-чевага кути ясайди, кимдир тери ошлайди, яна бири жунни тозалайди.

Бир куни тушликда жўралари билан улфатчиликдан қайтса, ишчилар ўз билганича дам олиш билан овора. Фақат ёши каттароқ Қудрат ака ишлаяпти. Бу одам шу корхонада улгайган, деса ҳам бўларди. Қоровулликдан тортиб барча юмушларни бажариб юради. Ўқимаганлиги учунми, сал соддароқ, ҳамма гапни тўғри маънода тушунади.

Хуллас, Шамси ака ароқнинг кайфи билан мавсумий ишчиларни ландовурликда, дангасаликда айблаб, роса уришади:

– Нима, энди ҳар биттангнинг орқангдан пойлаб ўтиришим керакми? Қудрат акага ўхшаб, ҳалол ишласаларинг бўлмайди?! Бўпти, энди ҳаракатларингни минутма минут ҳисобга оламан. Бугундан бошлаб Қудрат ака сизларга бригадир!

Шу зайлда икки-уч кун ўтибди. Тайёрлов идорасида ҳар душанба эрталаб режалаштириш бўлади. Директор, омбор мудирлари, ҳисобчи ҳафталик ишларни келишиб оладилар. Гоҳида райижроқўмдан вакил иштирок этади.

Ҳамма йиғилгач, директор энди гап бошлаганда эшик очилиб, костюм-шим кийиб, галстук боғлаб олган... Қудрат ака кириб келади. Оёғида ялтироқ туфли, қўлида эса блокнот.

– Кечирасизлар, ишчиларни йўқлама қилиб, сал кечикдим...

Ҳамма ҳайрон. Одатда бундай пайтда у чой келтириб берарди. Саратонда ясаниб келган одамни кўриб хонадагилар кулгисини базўр яшириб туради. У эса ҳеч нарса билмагандек даврадаги стуллардан бирига ўтиради. Директор ўз ишчисининг бу ҳаракатини ҳазм қила олмай, атрофдагиларга қарайди.

– Ҳа, Қудрат ака, тинчликми? Нима бало, уйланаяписизми? Ясан-тусан зўр-ку!

– Хизматчилик, ўртоқ бошлиқ. Мени мавсумий ишчиларга бригадир этиб тайинлашганди. Топшириқ бўлса, олай деб келдим...

Раҳбар яна ёнидагиларга кўз югуртирди. Шамси ака мийигида кулиб қўйди. Директор бу томоша айнан шу кишининг навбатдаги ҳазили эканини тушунди ва юмшоққина деди:

– Яхши, сиз болалар билан ишлаб туринг, ўзим чақираман.

Қудрат ака чиқиб кетгач, раҳбарнинг хонасидан “гурр” этиб кулгу қўтарилди.

РАССОМ ХАНДАСИ

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,

«Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati

Jamoatchilik kengashi raisi:

Abdulla ORIPOV

Jamoatchilik kengashi:

Gulruh A'ZAMOVA

Saidvafo BOBOYEV

Abulqosim MAMARASULOV

Ahmad OTABOYEV

Minhojiddin MIRZO

Shuhrat SIROJIDDINOV

Shunqor XUDOYBERDIEV

Ahmad USMONOV

Bosh muharrir:

Sobir O'NAR

Bosh muharrir o'rinbosari:

Luqmon BO'RIXON

Mas'ul kotib:

Akbarali MAMASOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Bobur ALIMOV

Odil YOQUBOV

Abduqayum YO'LDOSHEV

Abdusaid KO'CHIMOV

Sirojiddin SAYYID

Rustam MUSURMON

O'rozboy ABDURAHMONOV

G'affor HOTAMOV

Yoshlarning adabiy-ijtimoiy jurnali. 1982 yildan chiqa boshlagan.

© "Yoshlik" № 5 (228) 2009 y.

Ushbu son "Yoshlik" jurnali tahririyatining kompyuter markazida sahifalandi.

Sahifalovchi: Saodat RUSTAMOVA

MUNDARIJA

MUHARRIR MINBARI

Kitobning ifori 1

NAZM

Shukur QURBON. Qalbni tozalasang... 2

Vohid LUQMON. Ajdodingdir har giyoh. 24

Bahrom RO'ZIMUHAMMAD. Tosh bitiklar aro titroq bor... 32

Hotam RAHIM. Ko'ksim to'la tilagim. 35

NASR

Abduqayum YO'LDOSH. Hayot afsunlari. Hikoyalar. 5

Ibrohim MUHAMMAD. Yillar sinovi. Hikoya. 26

Gulnoz MAMARASULOVA. Hayratga to'la dunyo. Hikoyalar. 36

TADQIQOT

Habibulla JO'RAYEV. Buyurdimkim, meni podshoh degaylar. 25

XOTIRA

Abdurahmon PIRIMQULOV. A'zam O'ktam sog'inchi. 33

BIRINCHI UCHRASHUV

Dilobar JO'RYEVA. Bir so'zning ishqida adolar o'tdi. 45

Ziyoda QOSIMOVA. Bahorni sog'inib yashaymiz asli. 45

Shahnoza NAZARXONOVA.

Bog'zimdand to'kilib ketar kuylarim. 46

YELPUG'ICH

Farmon TOSHEV. Brigadir. 47

MUQOVALARIMIZDA

1. «Kelajak ovozi» ko'rik-tanlovi g'olibi, yosh yozuvchi
Gulnoz MAMARASULOVA.

2. *Yosh rassom Malika YO'LDOSHEVA.*

3. *Davlat mukofoti sohibi, yozuvchi va shoir Omon MUXTOR.*

4. *Bolalik ostonasi.*

Manzirimiz: Toshkent. sh. G'. Mavlonov ko'chasi, 1-«a» uy. **E-mail:** yoshlik-xatlar@rambler.ru

Telefon: +99897 104-30-84, +99897 485-01-93. Bosishga 17. 10. 2009 yilda ruxsat berildi.

Qog'oz formati 60x84 1/8. Nashriyat hisob tobog'i 6,0. Indeks 822 ISSN 0207-9137. Jurnal 2007 yil 4 mayda Matbuot va Axborot agentligi tomonidan 0253 raqami bilan ro'yxatga olingan. Jurnaldan ko'chirib bosilganda «Yoshlik»dan olindi» deb izohlanishi shart. «Media-nashr» mas'uliyati cheklangan jamiyati bosmaxonasida chop etildi.

Buyurtma № 43 **Manzil:** Toshkent shahri, G'ani Mavlonov ko'chasi, 1-«a» uy.

